

VIGILIA

2020 / 12

EDITH STEIN: Karácsonyi titok. Emberré válás és emberség
LUKÁCS LÁSZLÓ: Nagy örömet hirdetek

A Vigilia körkérdése: Egy rendhagyó év tapasztalatai
Baán Izsák, Bodó Márta, Busák Tamás, Csuja László,
Dabóczi Kálmán, Fábry Kornél, Füzi László, Heidl György,
Hernádi Balázs Lehel, Jeges Mirjam, Juhász Anikó, Laczkó
Zsuzsanna, Makai Péter, Monostori Imre, Nacsinák Gergely
András, Nagy Károly Zsolt, Szefcsik Zsolt, Szilasi László,
Thomka Beáta, Toldi Éva, Tóth Sára, Várda Ferenc, Véghseő
Tamás, Veres András és Zamfir Korinna válaszai

Beszélgetés Takács Zsuzsával

EDITH STEIN:	Karácsonyi titok. Emberré válás és emberség (<i>Varga-Jani Anna fordítása</i>)	881
LUKÁCS LÁSZLÓ:	Nagy örömet hirdetek	884

A VIGILIA KÖRKÉRDÉSE

<i>Egy rendhagyó év tapasztalatai</i>		
Baán Izsák (<i>bencés szerzetes, teológus</i>),		
Bodó Márta (<i>katolikus teológus, irodalom- és színháztörténész</i>),		
Busák Tamás (<i>gépészmérnök</i>), Csujka László (<i>filmrendező</i>),		
Dabóczi Kálmán (<i>közgazdász, a Hetvenkét Tanítvány</i>		
<i>Mozgalom elnöke</i>), Fábry Kornél (<i>katolikus pap</i>),		
Füzi László (<i>irodalomtörténész</i>), Heidl György (<i>eszméletörténész</i>),		
Hernádi Balázs Lehel (<i>ferences szerzetes</i>),		
Jeges Mirjam (<i>kármelita szerzetesnővér</i>),		
Juhász Anikó (<i>filozófiatörténész, költő</i>),		
Laczkó Zsuzsanna (<i>a Jézus Szíve Társasága tagja</i>),		
Makai Péter (<i>filozófus</i>), Monostori Imre (<i>irodalomtörténész</i>),		
Nacsinák Gergely András (<i>ortodox pap, teológus</i>),		
Nagy Károly Zsolt (<i>kulturális antropológus, református teológus</i>),		
Szeffcsik Zsolt (<i>hegedűművész</i>),		
Szilasi László (<i>irodalomtörténész, író</i>),		
Thomka Beáta (<i>irodalomtudós</i>), Toldi Éva (<i>irodalomtörténész</i>),		
Tóth Sára (<i>irodalomtörténész</i>),		
Várda Ferenc (<i>lelkipásztori munkatárs</i>),		
Véghseő Tamás (<i>görögkatolikus pap, egyháztörténész</i>),		
Veres András (<i>győri megyéspüspök</i>) és		
Zamfir Korinna (<i>katolikus teológus</i>) válaszai		889

SZÉPÍRÁS

ORAVECZ IMRE:	Alkonynapló (<i>próza</i>)	939
DÁVIDHÁZI PÉTER:	Fogadalom járvány idején (<i>tanulmány</i>)	941

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

VÖRÖS ISTVÁN:	Takács Zsuzsával	951
---------------	------------------	-----

EMLÉKEZET ÉS KIENGESZTELŐDÉS

KÁLMÁN PEREGRIN:	A magyarországi szerzetesrendek állami szekularizációja 1950-ben	957
------------------	---	-----

Karácsonyi titok

Emberré válás és emberség

¹A karácsonyi ünnepkör advent első vasárnapjával kezdődik, és manapság az Úr megkeresztelésével zárul be (az Úr megjelenése utáni vasárnap, január 6.). Amikor Edith Stein ezt írta, Mária megtisztulásának ünnepén, február 2-án (ma az Úr bemutatásának ünnepén) fejeződött be.

1. Advent és karácsony

²Hulljatok le egek fentről, és ti fellegek záporozzatok az igazat! Már közel van az Úr – Jöjjetek, imádkozzatok. – Jöjj, Uram, ne késlekedj. – Jeruzsálem örvendj és ujjongj, mert eljött a te Üdvözítőd.

³Ó Bölcsesség, Ó Uram, Ó Jessze vesszeje, Ó Dávid kulcsa, Ó Hajnalcsillag, Ó népek királya, Ó Emmánuel.

⁴Jöjj, és szabadíts meg minket.

⁵Íme, minden beteljesedett.

⁶Ma megtudtátok, hogy az Úr eljön, és holnap meglátjátok dicsőségét.

⁷Mintha minden mély hallgatásban ülne.

A karácsonyi idő közepén állunk. A magasztos ünnep, mely hosszan, mint egy ragyogó csillag az adventi időszak sötét éjszakájában megy végbe előttünk, elmúlt, sokunk számára talán túl gyorsan is tűnt el. Nem állt meg, mint a csillag a betlehemi jászol fölött. Felzúgott, és mi talán megrettenve álltunk, mert nem tudtuk megragadni, vagy egyáltalán kimeríteni azt, amit hozott volna, vagy kellett volna hoznia számunkra. Így aztán igazán vigasztaló, hogy a Szent Egyház bölcs és jóságos anyaként számol gyermekei gyengeségével, és a karácsonyi ünnepkör a hetek egész sorozatát előíranyozza.¹ Engedi, hogy helyrehozzuk, amit elmulasztottunk; így ma sem tudnék jobbat, mint hogy egy kicsit maradjunk csöndben, és pillantsunk vissza az elmúlt hetekre.

Amikor a napok egyre rövidebbé válnak, amikor (egy rendes télen) az első hópelyhek lehullnak, akkor bukkannak fel szerényen és csöndesen az első karácsonyi gondolatok. És a puszta szóból varázslat lesz, melynek semmilyen szív nem tud ellenállni. Még a másvallásúak és hitetlenek is készülődnek az ünnepre, akik számára a betlehemi gyermek régi története semmit nem jelent, és fontolgatják, hogyan tudnák itt-ott az öröm egy sugarát fellobbantani. Már hetekkel, hónapokkal korábban a szeretet meleg áramlása járja át az egész világot. A szeretet és az öröm ünnepe, amelyhez az első téli hónapokban mindannyian tartunk — a csillag. A keresztények, és különösen a katolikusok számára ez azonban még valami más is. Őket ahhoz a gyermeki jászolhoz vezeti a csillag, amely békét hoz a világra. A keresztény művészet számtalan kedves képet idéz elének; öreg bölcsök énekelnek nekünk erről, akikből visszacseng a gyermekiség minden varázsa.

Aki együtt él az egyházzal, annak szívében a rorate-harangok és az adventi énekek szent vágyat ébresztenek; és aki előtt feltárul a szent liturgia kimeríthetetlen születése, annál az emberré válás nagy prófétaja figyelmeztető szavaival és ígéreteivel nap mint nap kopogtat: *Rorate coeli desuper et nubes pluant justum! Prope est jam Dominus — Venite adoremus. Veni domine, et noli tardare. — Jerusalem, gaude gaudio magno, quia veniet tibi Salvator.*² December 17-étől 24-éig hangzanak fel mind vágyakozóbban és áhítatosabban a Magnificatra a nagy Antifónák (O Sapientia, O Adonai, O Radix Jesse, O Clavis David, O Oriens, O Rex gentium, O Emmanuel):³ *Veni ad liberandum nos.*⁴ És mind jelentőségteljesebben hangzik fel (az utolsó adventi vasárnapon): *Ecce completa sunt omnia;*⁵ és végül *Hodie scietis, quia veniet Dominus et mane videbitis gloriam eius.*⁶ Igen, amikor este égnek a karácsonyfák és átadjuk az ajándékokat, akkor feltör a beteljesületlen vágyakozás egy másik ragyogás után, egészen addig, amíg fel nem hangzanak az éjfélti mise harangjai és — *Dum medium silentium tenet omnia*⁷ — a

⁸És az Ige testté lett.

szent éj csodája a mi fény és virág díszítette oltárunkon megújul: Et verbum caro factum est.⁸ Itt van a szent beteljesülés pillanata: Hodie per totum mundum melliflui facti sunt coeli.⁹

2. Az emberré vált Istenfiú követői

⁹Ma az ég az egész világ számára csepegő mézzé vált.

¹⁰Vö. Mt 2,16–18.

¹¹Vö. Lk 2,14.

¹²Ter 1,2.

¹³Vö. Jn 1,5.

¹⁴Vö. Mt 10,34.

¹⁵Vö. 1Pét 2,8.

¹⁶Vö. Mt 11,28.

¹⁷Menjünk mi is Betlehembe! Vö. Lk 2,8–15.

¹⁸Vö. Mt 2,10.

¹⁹Vö. Mt 2,16–18; Mt 1,17–19.

²⁰Mt 8,22.

Ilyesfajta karácsonyi örömet már mindannyian megéltünk. Az ég és a föld mégsem váltak még egyé. A betlehemi csillag a sötét éj csillaga még ma is. Az egyház már a második napon leveti a fehér ünneplő ruhát és a vér színébe öltözik, és a negyedik napon (ha nem is pontosan úgy, mint ebben az évben vasárnap) a lila színébe: István, az ősmártírok, akik először követték az Urat a halálba, és a bűntelen gyermekek, a betlehemi és júdeai csecsemők, akik durva hóhérkezeketől kegyetlenül lemészároltattak,¹⁰ követőiként a jászolban lévő gyermek körül állnak. Mit jelentsen ez? Hol van hát az égi szeregek ujjongása, hol a szent éj csöndes boldogsága? Hol a béke a földön? Béke legyen a földön a jó akaratuáknak!¹¹ De nem mindenki jóakarátú. Ezért kellett az örök Atya Fiának alászállnia az ég dicsőségéből, mert a gonoszság titka éjbe takarta a földet.

Sötétség fedte be a földet,¹² és ő fényként jött, amely megvilágította a sötétséget, de a sötétség ezt nem fogta fel.¹³ Akik befogadták, azoknak fényt és békét hozott: békét az Atyával az égben, békét mindazokkal, akik hozzájuk hasonlóan a fény gyermekei és az Atya gyermekei az égben, és a mély belső szívbeli békét, de nem a sötétség gyermekeivel való békét. Ezeknek a béke fejedelme nem békét, hanem kardot hoz.¹⁴ Számukra ő a megbotránkozás köve, amelynek nekiütözkönek, és amely szétzúzza őket.¹⁵ Ez az egyetlen nehéz és komoly valóság, amelyet a jászolban lévő gyermek költői varázslata ellenére sem fedhetünk el. Az emberré válás titka és a bűn titka szorosan összefüggenek. A fényvel szemben, mely az égből szállt alá, egyre sötétebben és félelmetesebben szúr le a bűn éjszakája. A jászol gyermeke kitarja kis kezeit, és nevetése mintha azt mondaná, amit később a férfi ajkai mondtak: Jöjjetek hozzám mindannyian, akik megfáradtatok és terheket hordoztok.¹⁶ És akik követték a hívását: a szegény pásztorok, akiknek Betlehem rónáin az ég ragyogása és az angyalok hangja hirdette a boldog üzenetet, és amelyre ők hú szívvel mondták, transeamus usque Betlehem,¹⁷ és elindultak; a királyok, akik a távoli Keletről ugyanolyan egyszerű hittel követték a csodálatos csillagot, és a gyermekkezekről a kegyelem harmata csöpögött rájuk, és „nagy örömmel örültek”.¹⁸ Ezek a kezek egyszerre adnak és követelnek: Ti bölcssek vessétek le bölcsességeitek, és váljatok egyszerűvé, mint a gyermekek; királyok, adjátok oda koronáitokat és kincseiteket, és hajtsátok meg magatokat alázattal a királyok királya előtt; ne tétovázzatok olyan fáradságot, szenvedést vagy terhet venni magatokra, mely az ő szolgálatát követeli. Ti gyermekek, akik még semmit nem tudtok önként adni, nektek a hóhérkezek elvették gyenge életeteket, mielőtt még ténylegesen elkezdődött volna: nem is lehetett volna jobbra fordítani, mint feláldozni az élet Urának.¹⁹ „Kövess engem”, így szólnak a gyermekkezek, mint később a férfi ajkai szölköttek.²⁰ Így szölköttek azok a tanítványhoz, akit az Úr szeretett, és aki szintén a jászolban fekvő követőihez tartozott. És Szent János, a tiszta

gyermekszívű ifjú követte, anélkül, hogy megkérdezte volna: hová és miért. Elhagyta atyja hajóját, és ment az Úr után minden útján, egészen a Golgotáig.²¹ „Kövess engem” — ezt hallotta meg az ifjú István is. Követte az Urat a sötétség elleni küzdelemben, a hitetlenek makacs elvakultságával szemben, tanúságot tett róla a szavaival és a vérével, követte a szellemében, a szeretet szellemében, mely legyőzi a bűnt, de szereti a bűnöst, és a halálban kiáll Isten előtt a gyilkosért.²²

²¹Vö. Mt 3,18–22.

²²Vö. ApCsel 7,54–60.

Fényalakok ők, akik a jászol körül térdelnek: a törekeny, büntetlen gyermekek, a hűséges pásztorok, az alázatos királyok, István a lelkes fiatal, és a legkedvesebb apostol, János: ők mindannyian, akik követték az Úr hívását. Velük szemben áll a megfoghatatlan megkeményedés és elvakultság éjszakája: az írástudók, akik ugyan felvilágosítást adhatnak az időről és helyről, ahol a világ Üdvözítőjének meg kell születnie, ebből azonban azt, hogy transeamus usque Betlehem, nem vezetik le; Heródes király, aki az élet Urának életére tör. A jászolban fekvő gyermek előtt elválnak egymástól a szellemek: Ő a királyok királya és ő az Úr élet és halál felett. Ő mondja, hogy „kövess engem”, és aki nincs vele, ellene van. Nekünk is ezt mondja, és fény és sötétség közötti döntés elé állít.²³

²³Ez a János-prológus témája, Jn 1,1–18, mely máig a harmadik karácsonyi evangélium.

✱

Edith Stein *Weihnachtsgeheimnis. Menschwerdung und Menschheit* című írása 1930 karácsonyán született a szerző beuroni bencés apátságban való tartózkodásának idején. Itt utal egy levélben is arra, hogy mindenkinek meg kell értenie, más nem is juthat eszébe ezen a helyen és ebben az időszakban, mint maga a karácsonyi titok.²⁴ 1931. január 13-án a Katolikus Akadémiai Egylet Ludwigshafen am Rhein-i csoportjában Stein előadást tartott *A karácsonyi titok* címmel. Az előadás először 1935-ben a *Die katholische Schweizerin* 23. évfolyamának 3. és 4. számában jelent meg, majd ezt követően a kölni kármelita kolostor adta ki belső használatra az akkori perjelnő, Teresia Renata Posselt előszavával. Ezt követően Lucy Gelber szerkesztésében az *Edith Steins Werke* sorozat XII. köteteként 1990-ben jelent meg a Herder Kiadó gondozásában.

²⁴Edith Stein: *Selbstbildnis in Briefen I.* In: *Edith Stein Gesamtausgabe 2*, Br. 128 (1931. január 2.).

A jelen fordítás az Ulrich Dobhan OCD által szerkesztett *Geistliche Texte I., Edith Stein Gesamtausgabe* 19. kötetében (2009) közreadott *Das Weihnachtsgeheimnis. Menschwerdung und Menschheit* alapján készült. A fordítás Edith Stein karácsonyi előadásszövegének első részét közli, amelyekben Stein kifejezetten a szent éj és karácsony napjainak liturgiáját járja körbe, de már ezekben a megközelítésekben is fellelhető az egyházi év ciklikusságára irányuló, az előadás második két megközelítésében — 3.) *Corpus Christi mysticum*; 4.) *Gyógyír* — kibontakozó értelmezés, amely Jézus születésének liturgiáját a feltámadás misztériumával kapcsolja össze, és a megtestestült Krisztus és a *Dei verbum* közötti összefüggést vizsgálja, amelynek filozófiai megközelítéséhez néhány évvel később, a *Véges és örök lét* című munkája ad tágabb teret.

Varga-Jani Anna

Nagy örömet hirdetek

LUKÁCS LÁSZLÓ

1936-ban született Budapesten. Piarista szerzetes, teológus, professor emeritus. A Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola alapító rektora, 1984–2019 között a Vigilia főszerkesztője, jelenleg felelős kiadója. Legutóbbi írását 2020. 8. számunkban közzöltük.

1. Isten öröme

Szent Lukács evangéliuma szinte mesés fordulatokkal írja le Jézus születését. A nyáját őrző néhány pásztor virraszt csupán az éjszakában, amikor az Úr angyala hírül adja nekik az Üdvözítő születését. Legnagyobb ámulatukra ekkor „mennyei seregek sokasága jelent meg az angyallal, és így dicsérték Istent: Dicsőség a magasságban Istennek, és a földön béke az embereknek, akiket szeret”. Isten öröme így tölti be a földi tájakat is. A reneszánsz festők újra meg újra megpróbálták megjeleníteni ezt a hatalmas különbséget a mezőn bóbiskoló néhány együgyű pásztor és a pásztorok fölé szálló angyalsereg között. A mennyet betöltik az Isten örömevel ujjongó angyalok, a földön azonban szinte észrevétlen marad az Istenfia születése. A pásztorok fölkerelkednek az angyal szavára, s bemennek a városba, hogy lássák, mire hívta őket az angyal. Oda is találunk: a jászol meghitt csendjében csak Mária virraszt, ölében az Újszülött Istenfiával, mellette Józseffel. A világ azonban mit sem tud minderről. A pásztorok pedig hódolatuk jeléül leborulnak a Gyermek előtt. Aztán elhíresztelik, amit hallottak — az angyali hírt ők adják tovább. A kép változik: eddig csak a mennyet töltötte be az angyalok ujjongása, most megszólal földi visszhangja is: a pásztorok „dicsérték és magasztalták Istent mindazért, amit láttak és hallottak”. Isten öröme kiárad a földi világra is — az egész világra, ahogy a távoli napkeletről idezarándokoló bölcsek érkezése hirdeti.

Angyalok és pásztorok veszik körül a betlehemi jászolt. Nem véletlen, hogy a századok áhítata Jézus születésének ünnepén őket állította oda a Szentcsalád köré, hogy köszöntsék a Megváltó születését. A karácsony így vált az öröm napjává, a család és az otthon ünnepévé: a liturgia és a betlehemes játékok a maguk módján mindent elkövetnek azért, hogy valahogy kifejezzék Isten örömét. A liturgia méltóságteljesen ünnepel: „vigasságos hangos nagy örömmünk támadt”. A betlehemes játékok pedig a maguk népies módján szinte bukolikus idillként, olykor akár kacagásra fakasztó vaskos tréfákkal közvetítik Isten örömét.

2. Minek örül Isten?

Istennek mindent magába foglaló legbenső lényege, a lét boldog teljessége a szeretet háromságos közössége. Az Írás szerint: „Az Isten szeretet”. A teológia nyelvén: Szentháromság — az Atya és a Fiú között áramló szeretet a Lélekben, a három isteni személy folytonos és kölcsönös önjándékozása. Az egy Isten — három személy egymásba nyíló szeretetközössége, Atya és Fiú önatadása a Szentlélekben. Örök-boldog szeretete azonban nem marad magában, ha-

nem létrehozza a mindenséget. Abban pedig, különös gyengédséggel és várakozással megteremti az embert, „saját képére és hasonlóságára”: megajándékozza a szeretet képességével és vágyával. Meghívja arra, hogy szeretetét felismerve, befogadva és viszonzva vele szeretetközösségre lépjen. A szeretet ajándékos körforgása kilép Isten öröklétéből, és belenyílik az ember történelmébe. Az emberiségnek Isten által kijelölt létformája: éljen testvéri közösségben ezen a földön. Fájdalmas a kérdés: mi valósult meg ebből?

Az Ószövetségben ég és föld végtelen távol van egymástól, Jahve minden hűséges és állhatatos gondoskodása ellenére is. Az emberré lett Istenfiában azonban ég és föld összeér egymással. Isten már nemcsak a „Magasságbeli”, hanem ő az „Emmánuel”: a Velünk-az-Isten, aki nekünk ajándékozta magát. Az Atya örök Igéje emberre lett. Isten már nemcsak az Édenkert sarkából nézeti örömmel teremtményeit, az első emberpárt; nemcsak a mennyek magasából szólítja meg olykor egy-egy választottját Izraelben, szeretetébe fogadott népében, hanem valóságosan egyé lesz az emberrel: Jézus „valóságos Isten és valóságos ember egy személyben”. A szeretet őseredeti, tehát isteni formájában egyesülésre vágyik: egyé válni a szeretett másikkal. Véges emberségünk miatt azonban ez sohasem teljesülhet be maradéktalanul. Egyedül Isten volt képes rá. Amikor egyszülött Fia Szűz Máriától emberként született e világra, az Istenfia emberré lett: valóságosan, testi valójában is egy lett közülünk. Születésével az Istenfia egyé vált az emberrel, ennek öröme tölti be a mennyet, ennek öröme ragyogja be a betlehemi éjszakát a Megtestesülés ünnepén, ennek fény sugara vezeti el a pásztorokat és a bölcseket a betlehemi jászolhoz.

3. A megtestesült Istenfia sorsa

A születés öröme lassan, a nagyvilágban szinte észre se vehetően terjed tér-idős világunkban: az egyszerű pásztorokat követik a csillagokat fürkésző bölcsek, a közelből érkezettek a távolból ide vándorlók; köszönti az isteni magzatot rokona, Erzsébet, a méhében feljüngő Keresztelővel, megrendült örömmel veszi karjába Simeon, aki hűséges kitartással várta a Megváltót.

De a fogadtatás nem egyértelmű. Nemcsak olyanok akadnak, akik örömmel fogadják a kicsi Jézust, hanem olyanok is, akik közönyösök maradnak, mint Betlehem lakói, akikről „nem kaptak helyet a szálláson”. Mások pedig szembefordulnak vele és az életére törnek. „Jel lesz, amelynek ellenemondanak”, Mária szívét a fájdalom töre járja át. Heródes gyilkos dühe elől menekülnie kell a Szentcsaládnak; újszülöttjükért gyilkolják le az összes két év alatti fiúgyermeket. A Messiást elutasítók sora folytatódik: a karácsonyi kalendárium szinte ünneprontóan kíméletlenül mutatja be a Jézust követők sorát. Az ünnep másnapján nem a vigasság folytatódik, hanem Istvánra, az első vértanúra, majd a Jézusért meggyilkolt aprószentekre, végül a középkor egyik vértanújára emlékezünk. „A sötétség nem fogadja be a világosságot.”

Az emberré lett Istenfia befogadása Jézus nyilvános fellépésével folytatódik. S ahogyan csendben, szinte észrevétlenül született a világra, olyan eszköztelenül, nincstelenül történik ez is. A Római Birodalom egy távoli provinciájában, azon belül is a zsidók által lenézett Galileában kezdi hirdetni az Ország örömhírét. „Mi jó jöhet Názáretből?” Nem alapít politikai pártot, nem hirdet szabadságharcot a rómaiak ellen, nem áll valamilyen zelóta mozgalom élére, de nem köt szövetséget a Jahvét hivatalosan képviselő farizeusokkal és a törvénytudókkal sem. Megszólít ugyan, és követésére hív néhányakat, de többségük írástudatlan halász, akiknek egyelőre sejtelmük sincs arról, hogy mire vállalkoznak: aligha nevezhetőek hatékony kampánycsapatnak. Jézus pedig nem tesz mást, mint járja az utcákat, részvétellel fordul a szenvedőkhöz, meggyógyítja a betegeket, tanítja azokat, akik köréje gyűlnek: hirdeti, hogy — Őbenne! — eljött az Isten Országá. Példabeszédeivel, hasonlataival az Országot — annak a világot felforgató újdonságával — próbálja bemutatni. Feltámadotként is az Országról beszél tanítványainak, s ezt a megbízást adja követőinek: hirdessék az Isten Országát. Egyetlen imádságot tanít meg övéinek és általuk mindnyájunknak, hogy együtt kérjük: „jöjjön el a Te országod!” A Menny nem tölt be olyan látványosan mindent, mint a születésekor, de a Jordán-partján, János keresztségekor megnyílik, s elhangzik a szó: „Ez az én szeretett Fiam”. Egyszer pedig Jézus „felujjong a Szentlélekben”, s mintegy válaszul így imádkozik: „Áldalak téged Atyám, mennynek és földnek Ura”. A menny feltárul a színeváltozás jelenetében is, de a Táborhegy már a Golgotára utal.

„Híre elterjed az egész környéken”: „csodadolgokat láttunk ma”, mondogatják az emberek. S mint születésekor, most is megosztja az embereket, legelső nyilvános megszólalásától kezdve. Akadnak lelkes követői, de kételkedők, értetlenkedők és akadékoskodók is. Még az apostolok is a maguk szűk látókörében ábrándoznak az Országról, amolyan meseországról, amelyben nekik rangos helyek jutnak majd — hiába inti őket Jézus, hogy hamis ábrándokat kergetnek.

De a tömegek kezdeti lelkesedése is idővel megtorpan. Követői közül egyre többen csalódnak: „mostanában állítod helyre az Isten Országát?” Holott Jézus kezdettől inti őket arra, hogy a megváltás műve még folyamatban van, és nem földi birodalomban ölt testet. Mások megsokallják az Atyának őbenne felkínált ajándékát, és megbotránkozva elfordulnak tőle, ahogy az eucharisztikus beszéd hallatán: „Én vagyok az élet kenyere, aki e kenyérből eszik, örökké él”. „Ti is el akartok hagyni engem?”, kérdezi meg ekkor a Tizenkettőt.

Egyre többen pedig nyíltan ellene fordulnak, ahogy híre elterjedt egész Júdeában és Jeruzsálemben. Születésekor Heródes a politikai hatalmát féltette Jézustól, most a farizeusok és írástudók a vallási hatalmukat érzik veszélyben. Nem tűrik tovább, hogy keményen bírálja őket, kétségbe vonja pöffeszkedő magabiztosságukat. Heródes elrendeli az Újszülött meggyilkolását, a farizeusok elhatározzák, hogy megölik az Élet Szerzőjét. Az Emberfia is az üldözött próféták

sorsára jut — az ember képes rá, hogy szembeforduljon Teremtőjével, Isten választott népe megteheti, hogy fellázad Istene ellen: ez is belefér Isten forгатókönyvébe. Izaiás könyvében először az Úr kiválasztottja jelenik meg, hogy igazságot vigyen a nemzeteknek. Hűségesen elviszi az igazságot, míg az igazságot meg nem szilárdítja a földön. Később azonban megjelenik a Szenvedő Istenszolgája alakja, aki szenvedésével és halálával váltja meg a lázadó népet. „Hátamat odatartottam azoknak, akik vertek, arcomat meg, akik tépáztak. Nem rejtettem el arcomat azok elől, akik gyaláztak és leköpdöstek.” „Oly dicstelennek látszott, alig volt emberi ábrázatja.”

5. A bűn terhe alatt

Az Élet szerzőjét elfogják, megkínózzák és halálra ítélik. Jézus születésekor mennyei világosság ragyog be mindent, halálakor sötétség borul a világra. A betlehemi éjszaka a Golgota sötétjében folytatódik. Kereszthalálában a bűn misztériuma tárul fel. Isten emberteremtő szeretetének tervét kezdettől fogva kíséri az ember veszélyes szabadságának lehetősége. Megteheti, hogy nemet mond erre a tervre, és maga veszi kezébe a sorsát. Elutasítja Teremtőjének szeretetét, s vele a szeretet létmódját, boldogulásának egyetlen lehetőségét. Önmagát tekinti minden javak birtokosának, ezért versenytársnak, sőt ellenségnek tekint mindenki mást. Tékozló fiúként kikéri az atyai örökséget, hogy magában boldoguljon, ezzel azonban saját legbenső lényegét tagadja meg, amikor az önösséget választja a szeretet helyett. Az ősbűn így folytatódik a földön, továbbra is lehet nemet mondani a szeretetre: Istenre és az embertársra. Nincs általános és végleges megtérés, minden egyes embernek saját élete során újra meg kell vívnia a maga harcát a szeretetért az önzés csábításával szemben. A kereszt árnyéka ráborul a történelemre. Káin megöli Ábelt, a tékozló fiú bátyja nem tekinti testvérének az öccsét. A kegyetlen erőszak sorozata folytatódik mindmáig. A haladásra, tudományára és technikájára oly büszke korunk sem mentes mindentől: amerre a szem ellát, háborúk, gyilkosságok, diktatúrák vesznek körül, az otthontalanok, a menekültek, az éhezők néma hangja globális jajkiáltás. A történetírás kezdeti óta nem telt el néhány évtizednél több háborúk, véres diktatúrák nélkül. Elérhetetlen utópia lenne az emberiség egyetemes testvériségének vágya? Assisi szentjétől Ferenc pápáig egyre sürgetőbb a felhívás a békére és a kiengesztelődésre.

Jézust a keresztre juttatja a törvényesség képmutató látszatát keltő erőszak. A legnagyobb fájdalmat azonban mégsem a fizikai gyötrelmek okozzák, hanem az elhagyatottság: szenvedésében teljesen magára marad. Mintha még az is hatástalannak bizonyulna, hogy az utolsó vacsorán „szeretetének legnagyobb jelét” adja. Utána az apostolokkal hálazsoltárt énekelve megy ki a Getszemáni kertbe, hogy ott imádkozva készüljön fel a reá váró gyötrelmekre. Megkéri három legkedvesebb tanítványát, hogy jelenlétükkel, együttérzésükkel maradjanak mellette most, amikor szembenéz a reá váró szenvedéssel. Azok azonban elalszanak, hiába kérleli őket Jézus,

hogy virrasszanak vele. Péter a törvényszék előtti sokaságban még azt is letagadja, hogy ismeri őt, a végső órákban pedig elszélednek mindnyájan. A legfájdalmasabb próbatétel azonban ezután következik. Ő, az egyetlen Bűntelen, magára veszi a világ bűneit. Aki bűn nélkül való, „bűnné lesz” értünk. A bűnével az ember megszakítja a kapcsolatot Istennel, ahogy a tékozló fiú tette apjával. De nem érzi át ennek súlyát: létének gyökerét vágja el. Az Istenfia az egyetlen, aki egész valójában átszenvedi az istennélküliség rettenetét. Tanítványai hűtlensége után át kell élnie az Istentől elhagyottság izonyát is. „Istenem, miért hagytál el?” Végleg magára maradva is kitart hűségében: „Atyám, kezedbe ajánlom lelkemet”.

A kereszttel egyedül Mária áll ott a szeretett tanítvánnyal. Amikor pedig Jézus holttestét leveszik a keresztről, édesanyja ölébe veheti immár halott fiát, ahogyan egykor az Újszülöttet tartotta ölében. Bevégeztetett.

6. Húsvét hajnala

A történet azonban nem ér véget Jézus halálával. Az Atya, aki kiszolgáltatta őt az emberi világnak, feltámasztja a halálból. Az Istenfiát, aki megtapasztalta a véges földi létet, annak minden szépségével és nyomorúságával, örömeivel és bűnével, az Atya fölemeli szeretetük örök boldogságába. A menny öröme teljessé válik. Erről a boldogságról csak sejtéseink lehetnek. „A nép, amely sötétben jár, nagy fényességet lát. Akik a halál országának árnyékában laknak, azoknak világosság támad. Nagy ujjongással töltöd el őket, kitörő örömet adsz nekik.” Ebben az eszkatologikus végső örömben válik teljessé a megtestesülés öröme. „Mert gyermek születik nekünk, fiú adatik nekünk, s az ő vállára kerül az uralom. Így fogják hívni: Csodálatos, Tanácsadó, Erős Isten, Örök Atya, Béke Fejedelme... Mostantól fogva mindörökké ezt teszi a seregek Urának féltő szeretete.”

Az első Ádámot követte a második Ádám, aki nem csupán jóvátette őséneket vétkeket, hanem teljessé tette a szeretetből teremtő Isten eredeti tervét. Az emberré lett Istenfiában eggyé válik teremtményével, hogy aztán minden földi viszontagságon keresztül fölemelje a feltámadás végtelen örömébe. Bekövetkezett a „csodálatos csere”: „Isten Fia emberré lett, hogy mi Isten gyermekeivé lehessünk”. Jézus születésekor a pásztorok keltek útra az angyal szavára. Feltámadása után az Emmauszba tartó tanítványoknak ő maga magyarázza el, hogy mindennek így „kellett” történnie.

A teremtés műve az üdvösségben válik teljessé. Karácsonykor az otthon melegében, az ajándékok szívet melengető körforgásában ünnepezzük Jézus születését. A mennyet az öröm ragyogása és az angyalok boldog ujjongása tölti be. Az itt felragyogott világosság a feltámadás hajnalán válik a mennyet betöltő teljes örömmé. A földi történelem folytatódik, küzdelmeivel és örömeivel, vétkeivel és megtéréseivel, de az idő „beteljesült”, a Szentháromság boldog szeretetközössége hazavár mindenkit, igazakat és bűnösöket, pásztorokat és napkeleti bölcseket.

Egy rendhagyó év tapasztalatai

Életkorunktól, lakóhelyunktől, meggyőződéseinktől és társadalmi helyzetunktől függetlenül ebben az évben mindannyian ki voltunk szolgáltatva a világjárvány következtében előálló körülményeknek. Sokan arra kényszerültek, hogy szinte mindent megváltoztassanak életvitelükben, mások egyszerűen csak kissé más formában végeztek ugyanazt, amit korábban.

Voltak, akik örömmel vették, hogy végre több időt tölthetnek a szeretteikkel, és voltak, akik nélkülözni kényszerültek barátaik és hozzátartozóik társaságát, s közben éppúgy volt példa a kapcsolatfelvétel találékony és új formáira, mint a családon belüli erőszak fokozódására. Az Ön számára milyen következményekkel járt a kényszerű bezárkózás emberi kapcsolataira nézve? Inkább a távolság és a hiány tapasztalata kapcsolódik ehhez az évhez, vagy inkább a közelségé és a meghittségé?

A könyvkiadók szüneteltették tevékenységüket, s kulturális és tudományos rendezvények sora maradt el. Ugyanakkor többen arról számolnak be, hogy felfedezték az online kommunikáció lehetőségeit, és végre volt idejük olvasni. Munkája és hivatása területén Önnek mit hoztak magukkal a rendhagyó körülmények? Előrehaladást, megrekedést, vagy csak kisebb hangsúlymódosulásokat?

A vallási közösségek helyzete gyökeresen megváltozott, hiszen nem kerülhetett sor fizikai jelenlétet igénylő közös programokra, ünneplésre és imádságra. Szociológusok az egyházak háttérbe szorulását emlegették, mások szerint viszont az egyházak jól vizsgáztak a váratlan helyzetben. Hívó emberek sokszor képernyők előtt töltötték addig templomi szertartásoknak fenntartott idejüket, s míg egyesek megtanultak, mások elfelejtettek imádkozni. Az Ön hívó élete mennyiben más 2020 tavasza óta?

Az év tartalma azonban nem merül ki a világjárványban. Mit emelne ki az év tapasztalataiból, amit érintetlenül hagyott vagy csak árnyalataiban módosított a vírus?

BAÁN IZSÁK

Érintések

Bencés szerzetes,
teológus

Az idei év nagybőjtjével beköszöntött az érintések bőjtje. Hallani és látni (virtuálisan legalábbis) lehet, s ha a vírustól el nem vész a szag-

lásunk és ízlelésünk, ezek az érzékeink is működnek, a fertőzést közvetítő kezek azonban távolságtartásra vannak ítélve. Szerzetesként amúgy is gyakran vagyunk „érinthetetlenek”, de idén a baráti üdvözlések szokásos formái is el-elmaradoztak, néha zavartan állók, amikor valaki kezet nyújt, bizalom és bizalmatlanság között ingadozva. Szerzetes testvéreim név- és születésnapján is tétován állunk egyik lábunkról a másikra, hogy megölelhetjük-e egymást, bencés módra „paxolhatunk-e”, vagy mosolyogva biccentünk egymásnak a távolból. Legtöbbször inkább ez utóbbit választjuk.

Az érintések eltűntek a liturgiából is. Nem köszöntjük egymást a béke jelével, az oltárt és az evangéliumos könyvet sem csókoljuk maszk nélkül, Krisztus testét az Eucharishtiában fertőtlenítő kézzel még érinthetjük, de arra már nagyon ügyelünk, hogy a hívekhez ne érjünk hozzá.

A tavaszi bezárkózás idején ugyanakkor megszaporodott egy sajátos érintés: a földdel való kapcsolat. Vendégek és látogatók hiányában a szerzetestestvérekkel sok időt töltöttünk a kertben. Biztonságot, örömet adó napi tapasztalat volt az előkészített földbe magot szórni, kézben tartani a palántákat, s elhelyezni az előre vízzel öntözött gödrökbe, majd földdel körberakni a kis növények tövét. Érinteni azt, ami növekszik, az életet, a termés reményét.

A fizikai érintések eltűnésével megszaporodtak a virtuális térben történő érintődések. A monostor online közvetített zsolozsmáin néha olyan létszámú „követő” vett részt, hogy a kápolnába be se fértek volna. Olyanok is, akiket addig nem ismertünk, vagy ismertünk, de nem gondoltuk volna, hogy velünk imádkoznak. A fizikailag érinthetetlen hívek közül sokaktól kaptunk visszajelzést arról, hogyan érintette őket a közösség imája, a bekapcsolódás lehetősége. Jó volt tapasztalni, hogyan lehet a nem sokra becsült virtuálisból lelkiekben valós. Felfedezhettük az online előadások világát, új tapasztalatként jelent meg az arcok nélkül, képernyőnek tartott tanítás, amelyben fontos, a bezárt hétköznapi életben való megmaradást segítő témákról beszélhetek, a hallgatók pedig visszajelzik, hogy az éterbe küldött szavak néha megérintik azokat, akiket nem látok, nem ismerek.

Engem is érint, ami a világban történik. A magányosan, izolálva haladók képe, a növekvő félelem és szorongás, a munkájukat veszített emberek, gazdasági helyzetünk, egészségünk törékenysége. Különösen mélyen érintenek a kapcsolati krízisek, melyek a pandémiás helyzetben jelentkeznek: ismerősök, barátok házasságának válsága, a segítséget kérők számának növekedése, a válaszokban érintett ismerős gyermekek szorongása.

Az érintések és érintődések átalakuló világában egyfajta érintés viszont állandó maradt. Szerzetesi napirendünkben a hajnali, védett időt az Ige olvasásának, befogadásának szenteljük. Ilyenkor a Szentlelket segítségül hívva kutatjuk a nekünk szóló üzenetet, Isten cselekvését az életünkben. Ha nem is tud minden nap élő találkozás történni, ha néha a fizikai érintések bőjtjéhez hasonló hosszú, száraz időket kell átvészelni, s a napkeleti bölcsek nyomán a lélek sivatagán keresztül kell haladnunk,

hogy érinthessük az emberré, hússá lett Igét, a naponta megújított várakozás, vágyakozás megőriz az érintésre való nyitottságban. A nap folyamán azután a zsolozsmában énekelt, imádkozott zsolnárokban, a hallgatott olvasmányokban várjuk, keressük ugyanazt, visszük Isten elé az emberi találkozásokban kapott impulzusokat, s a liturgiában ünnepeljük az újra meg újra ajándékba kapott közelséget. Azt, hogy Isten nincsen távol attól, ami a világban zajlik, a szenvedés, a félelem, az elszigetelődés nem nagyobb, mint az ő szeretete, amellyel keresi velünk a kapcsolatot, hogy érintésével gyógyítson és szabaddá tegyen bennünket.

Bodó Márta

2020 *summája*

Katolikus teológus,
irodalom- és
színháztörténész

Rendhagyó év rendhagyó történésekkel, vagy inkább egy eseménytelen periódus, bezárkózás, a négy fal bámulásának tapasztalatai? Néha egyiket, néha a másikat érzem igaznak az elmúlt évre vonatkozóan, ezért is nehéz megfogalmaznom az esztendő tapasztalatait. A korábbi történések mintha érlelték, magukban hordozták volna egy efféle globális változás lehetőségét és szükségességét, ugyanakkor a tavaszi szigorú le/bezárttság végén, amikor úgy tűnt, minden visszatérhet a „normális” kerékvágásba, minden és mindenki ugyanúgy rohant tovább korábbi útvonalain, mintha a nagyon tanulságosnak ígért „kaland” valójában semmi tanulsággal nem járt volna. Amikor aztán a járvány nem múlt el, sőt, ősszel újabb hulláma jelentkezett, már sokkal kevésbé éreztem a „sors kezébe” való jámbor belesimulás szándékát, mint tavasszal, erőteljesebben az emberi akaratosság makacs szembeszegülését mindennek, amit nem maga irányít, tervez... A különböző felületeken kibukó lelki sivárság, korlátoltság, rosszindulat döbbenetes tapasztalás volt, pedig nem először szembesültem effélével. Még akkor is elszomorító jelenség, ha értem, megértem a tehetetlenségből fakadó, mélységesen indulati, zsigeri reakciókat. Egy elmélyülésre alkalmat adó ösztársadalmi elvonulás sokakban felszabadította a mélyben elásott, de valójában semmi civilizációs mázzal meg nem szelídített alantas érzelmeket. Ezeket, ilyen megnyilvánulásokat olvasva a felszínen folyó diskurzust a családi együttlétek lehetőségéről, az emberi kapcsolatok felértékelődéséről pusztán vágykommunikációnak könyvelem el, ami mögött valószínűleg mély válságok húzódnak, de amelyek feltárásához még mindig gyávák vagyunk egyéni, közösségi, társadalmi szinten. Pedig a megtisztulásra alkalmat adó katalizma itt van... Még ez sem elég nekünk arra, hogy a látszatok mögé nézzünk, hogy szembesüljünk önmagunkkal...

Közvetlen közelemben, személyes életemben ijesztő és szép élmények vegyeskereskedése nyílt: a hirtelen rám zúduló intenzív magány megélése a lakásba zártság következtében, az itthonról végzett munka, a véglegesnek vélt napirend felborulása, a korábban nagyon fontos kulturális és vallásos közösségi rendezvények hiánya nyomasztó,

elkeserítő hiányérzettel töltött el, ugyanakkor felszínre hozta az igazán megtartó ember kapcsolatokat is. Nyilvánvalóvá vált, melyek a csupán felületes társasági szintű érintkezések, amelyeknek színjátékában magam is lejtettem a társadalmi „haláltáncot”, és kikre számíthatok valóban. A legfontosabb ünnepek online megélése egyszerre volt elkeserítő és felemelő: mert magányosan ünnepelni önellentmondás, ugyanakkor voltak, vannak olyan közösségvezetőink, papjaink, akiknek leleményessége és elkötelezettsége folytán a képernyőn is átjött a szeretet, az igyekezet, hogy megteremtsék az ünnepet a „semmi közepén”. Ez és az egymásra utaltság, egymásra figyelés, egymásra támaszkodás néhány csodálatos pillanata könnyekig meghatott, reményt ad az emberben, az emberi jóság és szeretet létezésében az inzulati kommunikáció, a felszínre jött sok nehéz érzés ellenére.

BUSÁK TAMÁS

Új esély

Gépészmérnök

Munkamániás vagyok, de az idei évben nem ez volt a központban. Március 12-én bekerültem a Szent László Kórházba, ahol a nem sokkal előtte diagnosztizált Covid19 betegségem tovább súlyosbodott. Miután a tüdőgyulladásom olyan kritikus szintre romlott, hogy lélegeztetőgépre lett szükségem, átszállítottak a Budakeszin található Országos Korányi Tbc és Pulmonológiai Intézetbe, ahol harminchárom napot töltöttem az intenzív osztályon. Ebből tizenkét napig lélegeztetőgépen voltam mélyaltatásban (volt négy kritikus napom, amikor senki sem gondolta, hogy túlélem). Az erős nyugtató- és altatószerektől, illetve a folyamatos láz és legyengült állapot miatt komoly, néha ijesztő, félelmetes vízióim voltak, néha úgy éreztem, hogy a pokol tapasztalatát élem át. Mivel a folyamatos magas láz és a magas pulzusszám a Covid19 kísérő tünetei, az erős gyógyszerekkel minden feltétele megvan a legfélelmetesebb lázálmodoknak. Az egyikben Iránban voltam, ahol kiraboltak, polgárháborús körülmények között, két kórházban is feküdtem mint koronavírussal fertőzött beteg. A kórházban már terhére voltam az egészségügyi személyzetnek, és különböző gyógyszerek segítségével, illetve az oxigénszint csökkentéssel át akartak segíteni a másvilágra. Majd a milícia betört az épületbe, és jelezték, hogy most engem fognak kivégezni. Fulladásos tüneteim voltak (mint a valóságban is) és közben öklendezni kezdtem, éreztem, hogy a hányadék ellepi az arcomat, majd a benső látásomban egy vörös női fej jelent meg fekete sziluettben. Kitátotta a száját, a nyelve olyan volt, mint egy gumiabroncs futófelülete — lenyelt és eközben magamhoz tértem ismét, továbbra is az iráni kórházban. Ilyen és hasonló téveszméim voltak, melyek igen erősen igénybe vették pszichikai állapotomat. Sajnos a lábadozási folyamat során a kórházban nem kaptam pszichológusi segítséget (erre most nyilván nincs elég energia és figyelem), sőt a jelent is többször nehéz volt felfognom, hiszen a leterhelt ápolói személyzettől nem volt elvárha-

tó, hogy aprólékosan elmagyarázza, hol is vagyok pontosan, és miért kerültem ide. Időm viszont volt az ingerszegény környezetben sokat gondolkodni mindezen, miután persze lassanként kitisztult az elmém. Végigvettem a rémálmaim minden apró mozzanatát, miket is hallucináltam, és ezek miért is voltak valótlan dolgok. Az iráni álomban például az egészségügyi személyzettel magyarul beszéltem, továbbá, az Országos Korányi Tbc és Pulmonológiai Intézetbe egy pólón és egy alsonadrágon kívül semmit sem vihettem be, így ott nyilván nem is rabolhattak ki. Sajnos a kórházban töltött időszakból mindenre emlékszem, és lelkiileg-szellemileg valószínűleg nehezen fogom feldolgozni az ott történeteket, de ezzel kell élnem, és mivel a gyógyulás folyamatával kaptam egy újabb esélyt, ezzel igyekszem majd élni is. Miután magamhoz tértem a kijárat melletti kórteremben, nehéz volt megszoknom, hogy miközben fekszem, hallom és látom, hogy pléhfedelű kocsikban tolják ki a folyosón az elhunytakat. Az egyik hangos folyosói kérdést szintén magamban hordom, erre már akkor is összerendeztem és hallgattam. „— Hány hely van a hűtőben? — Négy. — jött a válasz. — Akkor három helyet, kérlek, foglalj.” Itt tudatosult bennem: lehet, hogy meg fogok halni, és ez letargikus állapotba juttatott. Aztán idővel, egyszer csak megszólalt bennem egy hang: „nem, én haza fogok menni!”

A Nemzeti Népegészségügyi Központ 2020. április 24-én gyűjtenek nyilvánított, de ezzel semmi sem zárult le — a rehabilitáció a mai napig még mindig folyik. Kezdetben a szakrendelésekre sem engedtek be, majd egy kedves rokonom, családom segítségével és saját kútfőből összeraktunk egy rehabilitációs programot, amit június végén meg kellett szakítanom, mert sajnos mélyvénás trombózis keletkezett a jobb combomban. Nyilván a Covid nem csak egyfrontos harcot folytat. Ekkor az tudatosult bennem, hogy a betegség további, akár életre szóló szövődményeivel komolyan kell számolnom. Áldozatos körzeti orvosom — aki mindenben segítségemre volt — kijárta, hogy fogadjanak a szakrendeléseken, és ott lassan kiderült, hogy a lezajlott folyamatokban a szívem és a tüdőm is károsodott. Emlékszem arra is, hogy az egyik ilyen első alkalommal egy nyíregyházi kardiológus főorvos ingyen és bérmentve fogadott a magánrendelésén. Elvégzett rajtam egy szívultrahangos vizsgálatot, megállapította a jelentős szívnagyobbodást, és azonnal javasolta a vérnyomáscsökkentő és a béta-blokkoló szedését. Július másodikán elindították a Nyíregyházi Jósa András Oktatókórház Légzésrehabilitációs Osztályát, ahová sikeresen felvettek, és ahol négy héten keresztül rendszeresen napi három kezelést kaptam, amitől aztán kezdtem jobban érezni magam, és azt kezdtem érezni, hogy van, lesz kiút ebből a rémálomból. Minap kaptam azt az információt, hogy a betegség által megtámadott tüdőmben (a hegesedések miatt a tüdő rugalmatlanná válik) tágulási nehézség lépett fel és valószínűsíthetően fibrózisok keletkeztek. Ez a legújabb állomás az egészségemért folytatott harcban, de ezt már hosszabbtávú kihívásnak fogom fel, és tudom úgy kezelni, mint olyan újabb akadályt, amit az életemben le akarok, és talán le is fogok küzdeni.

Tény, hogy vannak még félelmeim, mert öt hónap után is van — sajnos egyre csökkenő — ellenanyagom a koronavírussal szemben, de újra megfertőződhetem, aminek a lefolyása megint hasonlóan súlyos lehet. De élek, élni akarok, és nem fogok a föld alá bújni. Maszkot hordok, gyakran mosok kezet, fertőtlenítőszeret használok, és már az sem dühít fel, ha „Covid-tagadókkal” találkozom. Próbálok tanácsokat adni a környezetemnek, hogyan viselkedjenek, és beszámolok nekik a tapasztalataimról — bízom benne, hogy levonják esetemből a tanulságokat, és mások nem fognak úgy járni, mint én. Szeretnék továbbra is hasznos tagja lenni a társadalmunknak és újra dolgozni. Ez egy darabig sajnos még várat magára, de újabb esélyt kaptam, és próbálok keresztény ember módjára élni is vele. Határozottan türelmesebb lettem embertársaimhoz, és próbálok felhívni a figyelmüket, hogyan is készülhetnek fel a jelenleg is zajló, egyre hevesebb második hullámra. Háttérbe került a modern világ értékmérő eszköze, a pénz és az anyagi javak keresgélese, jobban értékelem az Isten által teremtett természet csodáit. Volt két-három hét az intenzív osztályon, amikor folyamatosan egy lélegeztetőgépre kötött haldokló idősebb embert láttam a magam előtti kórházi ágyon. Az arca már olyan vörös volt, mint egy darab sertéshús a hentespult kirakatában; ösztönösen balra, az ablak felé fordultam, nem akartam látni a szenvedését. Az ablakon át fák lombkoronáit láttam, a legközelebb egy mandulafa volt. Végignézttem, ahogyan hűsvét előtt a mandulafa rügybe szökken, majd virágba borul, és aztán lassan a virágokat bezengő méhek után elhullajtotta a szirmaiát. Ez a kis csoda, amit ott az ablakon keresztül napok hosszú sorozata alatt láthattam, arra döbbsentett rá, hogy élni akarok, hogy az élet csodálatos ajándék, és hogy ki fogok jönni a kórházból és fel fogok épülni, mert ezt akarom, ezt szeretném, és a Jóisten segít majd nekem ebben is.

Elmentem gyermeknevelőnek

CSUJA LÁSZLÓ

Filmrendező

Tavasszal az életem gyökeresen megváltozott. A karantén miatt egyik napról a másikra leálltak a forgatások, és egy fontos munkámat elvesztettem. Egy-két hétig otthon ültem lefagyva, azonban egy idő után érzékeltem, hogy ha ez a dermedt állapot így marad, olyan anyagi és szellemi helyzetbe kerülök, hogy nagy baj lesz. Muszáj valamilyen munkát vállalnom, éppen akkor, amikor tömegesen munkanélkülivé váltak az emberek. Regisztráltam egy futárcéghez, de a szerződéskötésre már nem mentem el, azt éreztem, ez kevés, ennél értékesebb dologgal is kitölthetném az időmet. A napi híreket olvasva megütötte a szemem, hogy a gyermekotthonok is nehéz helyzetbe kerültek, a gyerekek nem mehetnek sehová, ezért több munkaerőre van szükség. Erről

eszembe jutott, hogy 2013 környékén három évig minden héten gyermekotthonoknak tartottam filmkészítő műhelyt és jó élmény volt, pályázati okok miatt hagytuk abba. Felkerestem a lakhelyemhez legközelebb eső gyermekotthoni központot, és bejelentkeztem, hogy a járványra való tekintettel átmenetileg munkát keresek. Örömmel fogadtak.

Április közepétől június végéig minden nap iskolaidőben segítettem a gyerekeknek tanulni, elsősorban kilenc-tizennégy éves fiataloknak. Megtanultam a google classroomot kezelni, és tartottam a kapcsolatot a tanárokkal is. A napirendem teljesen megváltozott. Mindeddig egyedül laktam egy albérletben, felnőttekkel álltam kapcsolatban, és szabadúszóként magamnak osztottam be az időmet. Hirtelen közalkalmazottá váltam, ahol nap mint nap sok nehéz sorsú gyerek vett körbe, akiknek mind megvan a saját élettörténetük, vágyaik, egyéni problémáik. Nem voltak naiv elképzeléseim, felkészültem, hogy nehéz munka lesz, mégis, szinte minden nap, mikor hazaértem munka után, egy-két órára bedőltem az ágyba aludni. Sokat tanultam ebből a két és fél hónapból. A tapasztalatoknak többféle rétege van. Egyrészt a gyermekvédelem intézményrendszeréről tudtam meg sokat, azokról a nehéz körülményekről, amelyekkel ma Magyarországon meg kell küzdenie egy gyermekvédelmisnek. Közvetlen és kézzelfogható tapasztalatokat nyertem arról, mitől kallódhat el egy gyerek, és mik lehetnek azok a kapaszkodók, amelyek segíthetnek neki abban, hogy kitörjön helyzetéből. Másrészt arról nyerhettem közvetlen tapasztalatokat, hogy milyen személyiségfejlődési problémákat okoz, ha a gyerekeket bántalmazzák a szülei, ezek milyen konfliktusokat szülnek, és az erőszak hogyan termeli újra önmagát. Azt hiszem, nem volt olyan gyerek az otthonban, akinek ne lett volna ilyen traumája. Végezetül sokat tanultam magamról, hiszen az állandó konfliktushelyzetek próbára teszik a személyiség határait.

Ambivalensek az érzéseim azzal kapcsolatban, hogy ha újra kezdeném, vajon elmennék-e. Nem azért, mert nem tartottam hasznosnak, hogy ott voltam, és nem is azért, mert kudarcosnak érezném a munkám. Egy fontos dolgot nem gondoltam elég komolyan: a bentlakó gyerekek első és legfontosabb szükséglete, hogy legyen legalább egy stabil, biztonságos, hosszú távú, szerető, minőségi kapcsolata egy felnőttel. E kapcsolat által képesek fennmaradni a víz felszínén, ezáltal képesek lesznek kitörni is. Lehet az otthonban bármily jó terápiás program, közösségi játék, csokoládé és új ruha, kirándulás és nyári tábor, ha nincs a gyerekeknek egy gyógyító emberi kapcsolata, amire éveig támaszkodhat, akkor minden más csak máz, lelkiismeret-nyugtató és impulzív tűzoltás. Tudtam az elejétől kezdve, hogy nem maradok sokáig. Megmondtam a gyerekeknek is, hogy ne számítsanak arra, hogy itt maradok. A végén, amikor elmentem, fájdalmas volt, nekem is, nekik is. Még egy ember, aki elhagyta őket. Nyugtatom magam dolgokkal: hogy nem „pót-szülőnek” mentem oda, hanem „pót-tanárnak”, hogy az egyik tanítványom majdnem mindenből ötös lett, és nélkülem lehet, hogy kibukik. Hogy a sráccal volt néhány jó délelőttünk a Margitszigeten. A szívem mélyén tudom, hogy nem erre van a legnagyobb szükségük.

Az idő elmúlt, visszatértem filmrendezőnek. Ősztől *Jámbor szörnyeteg* című új játékfilmemet készítjük elő. Holnap reggel jön értem az autó, megyek snittelni. Ha valaki kíváncsi részletesebben a gyermekotthonban eltöltött időre, készítettem egy video-naplót a magyar.film.hu portálnak: <https://magyar.film.hu/filmhu/magazin/munka-nelk-marad-a-rendezo-elment-gyermeknevelonek.html>.

A koronavírus megtanított a jelenben élni

DABÓCZI KÁLMÁN

Közgazdász, a Hetvenkét
Tanítvány Mozgalom
elnöke

Higgadt, analitikus énem az év elejétől szisztematikusan elemezte a különböző forgatókönyveket, mégis lelkiileg teljesen újszerű élmény volt a hirtelen bezárkózás március közepén. Az első érzés — és ezt nem szégyellem — az ismeretlen vírustól való félelem, a családtagjaimért való zsigeri aggodás volt. Beugrottak a katasztrófafilmekből retinánkba égetett klisék, cikáztak fejemben a kérdések: mi lenne szüleinkkel, mi lenne gyerekeinkkel, ha velünk valami baj történne?

A félelemmel párhuzamosan napokon belül megjelent a fellélegzés felszabadító állapota is. Minden büntudat nélkül kitörhettünk a napi találkozók, a végeláthatatlan újratervezési ciklusokból álló nagycsaládi logisztika és a megválaszolhatatlan mennyiségű e-mail rabságából. Ez az érzés megfizethetetlen. Viszont a külső, személyes kapcsolatok hiánya hamarosan éhessé tett. Át- és felértékelődött a kapcsolatok szerepe az életben. A szakmai vérkeringésből való kényszerű kiszakadás, a kevesebb kötetlen találkozás, a „kávézások” egyrésztől nagyon hiányoztak, másrésztől az is letisztult, hogy mely kapcsolataim felszínesek és felülvizsgálandók.

A szüleink sérülékenységevel való szembesülés és az aggodás értük, a kerítésen keresztüli beszélgetések, a lépcsőházi, liftajtó előtti „távolságtartó” születésnapi és anyák napi köszöntések fizikailag fájtak, de bizonyították is egyben, mennyire fontosak vagyunk egymás számára. A nagycsaládi lét ebben az időszakban is mindennapos, izgalmas kalandnak bizonyult. A hét gyerek, a 2,5 évestől az orvosi egyetemi hallgatóig öt különböző oktatási intézménybe járt, aminek a technikai és kommunikációs menedzselése másfél munkakört kitöltött. De mi szeretjük a kalandokat, kicsit a cserkészvezetői múltam éltem át újra a rendkívüli helyzet kezelésében, másokról való gondoskodásban. Új szabályokat alakítottunk ki, a gyerekek nagyon szépen segítettek, a jót hozták ki egymásból. Nem ért meglepetésként, hogy az összezártság napi feszültségei idővel megjelentek, fo-

kozódtak. A karantén házirendünk egyik tétele erre előre felkészülve így szól: „Fegyverszünet — vagy inkább békekötés. Ha kell, naponta.” A család lelki élete is nagyon szépen fejlődött. Magától értedőbbek lettek az esti imák, nem „lasszóval” kellett összeterelni a család tagjait.

A munkafronton is izgalmas időszak volt eddig az idei év. Április végén kezdtem új munkahelyen dolgozni, éppen egy rendszer szinten itthon ismeretlen és bevezetés alatt álló home office időszakban. Az otthoni munkavégzés lehetősége ellenére tudatosan, legalább heti háromszor bejártam a szinte üres irodaházba. Részben „önzésből”, hogy nyugodtan tudjak dolgozni, ami otthon nem egyszerű feladat. A közösségi közlekedés terén, ami jelenleg is elsődleges szakmai területem, a járványhelyzet olyan helyzetet teremtett, ami az egész iparág strukturális újragondolását kényszeríti ki. Nem pusztán járművek körültekintőbb fertőtlenítéséről, maszkhasználatról vagy megfelelő kapacitásmenedzsmentről van szó. A teljes életritmusunk, életvitelünk, fogyasztási és birtoklási szokásaink alakultak, alakulnak át egyik napról a másikra. A home office, a digitális oktatás teljesen más módon tervezhető és kezelhető helyzetet eredményezett. Gyorsabban és radikálisabban kell változnunk, alkalmazkodnunk. Egy októberi közlekedési konferencián olyan összefoglaló előadást tartottam a közlekedés szerepéről, jövőjéről, ami egy éve vészjósló károgásnak tűnt volna, ma meg szinte kötelezően követendő stratégiai utat vázolt fel.

A munkahelyen kívüli feladatokban és szolgálatokban lehetőséget kaptunk a teljes szembesülésre, újratervezésre. A mozgalmi életben sokszor kellett megnyugtatni a munkatársakat, hogy ne legyen senkinek lelkiismeret-furdalása: ilyen helyzetben a koncentrikus felelősség fundamentális irányelv. Amíg a közvetlenül reánk bízottaknak alapvető szükségletei ilyen mértékben igénylik a személyes energiáinkat, addig szóba se jöhet olyan közösségi élet, mint korábban. A másik oldalról viszont azonnal beindult a közös gondolkodás: kinek milyen segítségre, támogatásra lehet szüksége, mire kell felkészülni, ha a leállás nemcsak egy-két hétig, hanem hónapokig tart? Őszre lett nyilvánvaló, hogy legalább 1–1,5 év távlatában fel kell készülnünk az online vagy hibrid közösségi találkozásokra, rendezvényekre. Ez nagy alkalmazkodóképességet követel, a „de így szoktuk” beidegződések bátor elengedését és az új utak, a kísérlet-hibázás-tanulás-újrapróbálkozás állandó körforgásának felvállalását igényli. A vezetői körök integritásának és motivációjának fenntartása is homloktérbe került a mozgalmak életében, mert csak közösségben hordozva válik viselhető teherré a vezetői felelősség.

A lelkiéletünk is átalakult: színesedett, mélyült. Jobban átélem, hogy minden lélegzetvételünk, minden együtt töltött percünk, akár a Jóistennel, akár a családtagjainkkal: ajándék. Az egyház liturgiájából való időszakos kiesés nagyon vegyes érzelmeket váltott ki bennem. Higgadt fejjel teljesen igazat adok a döntéshozóknak, de a nyilvános szentmise felfüggesztését úgy éltem meg, mintha egy autó nem mehetett

volna tankolni. Persze beülhetünk, brümmöghetünk is a kormányt tekergetve, de a tényleges üzemanyag hiányzik.

Az idei év nagyon sokat segített a lényegre fókuszálásban. Ez az időbeosztásomra és a napi rutinokra is hatást gyakorol. A szemlélődő ima közben kevésbé érzem magamon a nyomást, hogy közben lemaradok valamiről, mással kellene foglalkoznom. Nagyvonalúbbak és adakozóbbak lettünk. Sokkal bátrabban fordultunk a szűkséget szenvedők, az idősek és más családok felé. A szolidaritás mint cselekvő szeretet nem kipipálandó feladatot jelentett, amit egy „jó katolikusnak” rendszeresen „illik” megtenni, hanem konkrét, életmentő realitást: rajtunk múlik, hogy a szomszédunknak lesz-e mit ennie, hozzájut-e a gyógyszeréhez? Ez a felelősség, amibe a maguk szintjén a gyerekeket is igyekeztünk bevonni, remélem, örökre beég az emlékezetükbe. Életünk minden cselekedete a jelenre való koncentrálásal és odaadással imává válik, a másokért végzett bevásárlás sem kisebb értékű hitbéli cselekedet, mint a kötött ima. Kikerülhetetlenül aktuálisakká és figyelmeztetővé váltak Jézus szavai: *„Éhes voltam, és ennem adtatok”,* vagy *„amikor nem tettétek meg ezt egynek e legkisebbek közül, nekem nem tettétek meg”.*

A koronavírus egész életünkre hatással van. Megkockáztatom: ez már irreverzibilis sok területen. A változás más látásmódot követel. Képszerűen: olyan ez, mint amikor egy fokozatosan romló szemű ember jó olvasószemüveget kap. Egyszerre tiszta, éles és részletgazdag lesz a világ. Bizonyos értelemben köszönettel tartozom a vírusnak, hogy ilyen kényszerhelyzetet teremtett. Így fókuszáltabban, jobban a jelen pillanatban tudok élni. Elgondolkodhattam még mélyebben, hogy mi az életem értelme, célja, iránya. Bennem megerősítette a gondviselő és szerető Isten iránti bizalmat, ráhagyatkozást. Közlebb hozta a természetfelettit, aminek következtében az emberi kapcsolatokban fejlődhettem érezhető módon. Kevesebb az egy napra jutó személyes találkozások száma, de jobban ott vagyok bennük teljes figyelmemmel és emberséggemmel azokban a pillanatokban. Lehet bármilyen járvány, globális, rendszerszintű földcsuszamlás, életünk végső soron — a szabad akaratunk tiszteletben tartása mellett is — Isten kezében van. Egyetértve Ferenc pápával: Istennel valóban jobb emberként tudunk kijönni a világjárványból. És annál többet mit is tanulhatnék ebben a helyzetben, mint hogy *„akik Istent szeretik, azoknak minden javukra válik”.*

Ami nem öl meg, megerősít

FÁBRY KORNÉL

Katolikus pap

Az 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus főtítkáráként a lelkipásztorkodásnak az utóbbi években egy rendkívüli formáját éltem.

Ez azzal járt, hogy egyszerre eltűnt és ugyanakkor hatalmasra duzzadt a rám bízott nyáj. Nem egy konkrét település vagy egyházközség szolgálata volt a feladatom, hanem egy világméretű találkozó megszervezése, előkészítése, lelki tartalommal való megtöltése. Ennek keretében nagyon sok helyen tartottam előadásokat a kongresszusról idehaza, a határon túli területeken és számos más országban, amelyeket szeretettel hívtunk a nagy eseményre. Ebben a kontextusban az első nagy változás az volt, hogy kiürült a naptáram, pedig a normális munkamenet mellett februártól július közepéig nem volt szabad szombatom. A munka nagy részét otthonról is tudtam végezni, de a találkozások megritkultak. Pontosabban átterelődtek az online világba. Leleményesnek kellett lennem, és ebben sokat segített a közösségem is. Úgyhogy számomra ez az idő nem a hiány, hanem a százannyi megtapasztalását hozta. Abban, hogy nem voltam megfosztva az Eucharisziától, én ennek az ígéretnek beteljesedését látom. Az önkéntes karanténban nem voltam egyedül. Csak a szomszédba kellett átmennem Jézushoz. És ő mindig otthon van.

A rendhagyó körülmények sok szempontból nem megrekedést, inkább bepótlást hoztak: amire korábban nem volt időm, arra most jutott. A legfontosabb, hogy felértékelődött a szentségi Jézussal való kapcsolatom a szentmisében és a szentségimádásban egyaránt, erősödött bennem a papi identitásom. Gyakran mondjuk, hogy a színezből a közönsége hozza ki a legjobbat, a prédikáció is nagyban alakul a hívektől érkező spontán reakcióktól. Más egy nagyszabású liturgia, mint egy csendes mise, de az elmúlt időszak a lényegre irányította a figyelmet. A legszentebb áldozat bemutatása ugyanolyan értékű, ha többezres tömeg vesz rajta részt, vagy ha egyedül mutatja be egy pap. Mindkét esetben Krisztus keresztdőzöta válik jelenvalóvá, értéke ugyanúgy végtelen mindkét esetben. Számomra eddig sem volt ez kérdéses. Idáig is minden nap miséztem, ha volt jelen hívó, ha nem, ha volt miseszándék, ha nem, ha szabadnapos voltam, ha nem. Mindig van kiért és miért imádkozni és szentmisét bemutatni, és napi szükséglet számomra a Krisztussal való testi-lelki egyesülés, találkozás az Eucharisziában.

A papságom nem attól függ, amit teszek, hanem aki vagyok. Ezzel együtt is fontos a pásztor számára a nyáj. Új akolkapukat kellett nyitni, ahol találkozni lehetett a nyájjal. Erre sok szép példát láttunk a miseközvetítések terén, vagy a hívek fényképeivel kidekorált templompadokkal.

A húsvéti Szent Háromnap volt a legizgalmasabb. Sosem voltam még úgy húsvétkor, hogy egyedül vegyek részt a szertartáson, vagy egy-két segítővel. Sajátságos hangulata volt e három napnak. Nem voltam egyedül, mert Zoomon keresztül nagyszombat este például több mint 200 helyről jelentkeztek be családok, ami azt jelenti, hogy sűrűn tele volt a templom. Szemben a youtube-os vagy facebookos közvetítések egyirányú kommunikációjával, a Zoom lehetővé tette a hívek aktív bekapcsolódását. Nagypénteken a passió szereplői otthonról énekelték be a részüket. Nagyszombaton a 7 olvasmányt hét

családból közvetítettük. Arra kértünk mindenkit, hogy velünk együtt sötétben gyújtsanak gyertyát, így éljék át a fény diadalát a sötétség felett otthonaikban is.

A lelki áldozás is soha nem látott figyelmet kapott, hiszen a mi életünkben most történt először, hogy lehetetlenné vált a fizikai áldozás. Ugyanakkor ez a szolidaritást is felélesztette bennünk azok iránt, akik máskor sem tudnak részt venni a szentmisén, és csak havonta egyszer áldoznak, amikor elsőpénteken meglátogatják őket a lelkipásztorok.

Az áldoztatók szerepe is kiemelkedett az elmúlt időszakban, hiszen az ő feladatuk nem merülhet ki abban, hogy szolgálatuk révén néhány perccel rövidebb az áldoztatás, hanem az ő dolguk lenne a távollevő idős, beteg hívekhez elvinni az Oltáriszentséget. Talán érdemes lenne ezt az aspektust továbbra is szem előtt tartani, mint ahogy fontos a szentmisék közvetítésének megtartása is.

Ferenc pápa szüntelen buzdít bennünket, hogy lépjunk ki a templom falain kívülre. Most ez annyira sikerült, hogy be sem lehetett menni a közös liturgiákra, de az internet segítségével válogatni lehetett a szentmisék között. Valaki mondta is, hogy ő ezen a vasárnapon Déván vagy Fatimában volt misén.

A járványhelyzet persze hatással volt magára az Eucharisztikus Kongresszusra is: a kongresszus online előtalálkozója kicsit pótolta az elhalasztott eseményt, és bízom benne, hogy sokak érdeklődését felkeltette.

A két világméretű szentségimádást és imát emelném még ki, melybe ezúttal otthonról is be lehetett jelentkezni. Hetven ország több mint 1300 helyszínén imádkoztunk együtt Grönlandtól Dél-Afrikáig, Japántól Mexikóig. A kongresszusig még egyszer szeretnénk átfogni szentségimádási imalánccal a világot 2021 Úrnapja szombatján.

Társas kapcsolatok nélkül nem tudunk létezni

FÜZI LÁSZLÓ

Irodalomtörténész

Arról, hogy milyen tapasztalatokkal járt az új koronavírus-fertőzés első szakaszának megélése 2020 márciusától egészen júniusig, csak akkor tudok bármit is mondani, ha felidézem, hogyan éltünk azokban a hónapokban. Ezeknek a soroknak az írásakor a második hullám felszálló ágában vagyunk, az első hullám időszakával összevetve egészen más körülmények és a betegség méretét tekintve egészen más nagyságrendek közepette — erről az időszakról még nem tu-

dok írni, a másíkról pedig csak akkor, ha vele kapcsolatban pár részletet is felidézek.

Annak az időszaknak minden lényeges mozzanatára emlékszem. Március 11-én még felutaztam Pestre, kilencvenedik évét betöltő íróbarátom köszöntésére. Nem tudtam lemondani az útról, azt tudtam csak, hogy a köszöntésen ott kell lennem, ettől a meggyőződésemtől még a lopakodó vírus híre sem tudott eltántorítani. Pest akkor még lüktetett, Kecskeméten jobban óvták magukat az emberek a személyes érintkezéstől, mint ott. Két nap múlva már bezárták az iskolákat, rövid időn belül a munkahelyemen is kialakítottuk az otthon végezhető munka feltételeit. A korábbiakhoz egyáltalán nem hasonlítható világba léptünk be. Ha most azt kérdezem, hogy mi volt az az új, amit ez az időszak magával hozott, akkor egyértelmű a feleletem: az élet megszokott formáinak az eltűnése. Eltűntek azok a keretek, amelyek között korábban dolgoztunk és a napi életünket éltük, ezzel együtt eltűntek az életünknek színt adó apró, korábban szinte mindennapinak számító történések, amelyek — később derült ez ki — teljes egészében hozzátartoznak az életünkhöz. A napi munkát elvégeztük, megválasoltam a leveleket, elolvastam a beérkező kéziratokat, a havonként ismétlődő munkafolyamatokat „áthelyeztük” a számítógépre. Telefonáltam a munkatársaimnak, kerestük az online-jelenlét lehetőségeit, megkérdeztem a barátaimat, éppen mi történik velük, a korábbtól eltérő, erősen pragmatikus életrendet alakítottunk ki a magunk számára. A reggeleket a betegséggel kapcsolatos éppen aktuális számok keresése töltötte ki, az ebédet egy idő után hozattuk, a maszkos-kesztyűs futár az ajtó elé helyezte az egymásra rakott ételes dobozokat, amikor elment, mi bevettük őket onnét. A délután második felében sétálni indultunk, hol a lakásunkat körülfogó térben sétáltunk, hol az Arborétumban tettünk kiadós sétát, egy idő után szinte valamennyi fával-bokorral-növénnyel személyes kapcsolatba kerültünk. A Csalánosi parkerdőben különböző időtartammal bíró utakat teljesítettünk, tudtuk, hogy mikor kell újra nekivágni egy körnek, avagy mikor elégedhetünk meg a nagyobbik körrel. Tavasz volt, mint ha a fák-bokrok-virágok változása lekötötte volna a figyelmünket, valójában azonban a láthatatlan ellenfélre figyeltünk. Volt, hogy csak a határnak vágunk neki, az ott felfedezett hatalmas pipacsmező frissessége, a színek ereje magával ragadott bennünket. Családi életünk erőteljesen redukálódott, a tőlünk távol élő gyermekeinkkel-unokáinkkal az újabb kommunikációs lehetőségeket kihasználva tartottuk a kapcsolatot. Baráti találkozókat nem szerveztünk. Hosszú hetek elmúltá után egy-egy nagyobb útra, majd hógynem kirándulásra mentünk, igaz, az embereket ezeken az alkalmakon is kerültük.

Mindig mindenütt a teljes megszervezettség uralta a lépéseinket. Boltba hetente csak egyszer, a számunkra kijelölt időszáiban mentünk. A piacra, ugyancsak maszkban-kesztyűben, mindent előre megtervezve tértünk be, és a lehető legkevesebb időt töltöttük ott. A pláza, mikor először június közepén bementünk oda, mert szükségünk volt valamire, pangott az ürességtől. A Fő tér is üres volt, amikor arra

mentünk. Hiába néztem a könyvesboltok kirakatát, új könyvek nem érkeztek. Otthon megírtam mindazt, aminek a megírására már hetekkel korábban felkértek, elolvastam a hetekkel azelőtt megvásárolt könyveket, utánuk hiába vettem elő bármit, nem volt türelmem az olvasásukhoz, ahogy, mondtam, az íráshoz sem. Mások is kevesebbet írtak, mint korábban, legalábbis ebben az időszakban kevesebb kézirat érkezett hozzánk, mint máskor, hasonló időszakokban. Üres, egymásba folyó napokat éltünk.

Az első hetek eltelte után már bejártam a munkahelyemre, noha a munkát otthon el tudtam végezni, mégis foglalkoztattak a hagyományos úton érkező levelek, s egyáltalán, hiányzott a benti világ. Először hetente kétszer, aztán egyre sűrűben mentem be a szerkesztőségbe. Ha lehetett, megterveztük, hogy a többiekkel miképpen kerülhetjük el egymást, ha szükséges volt a személyes találkozás, akkor a távolságtartás szabályai szerint beszélgettünk egymással. A városban alig mozgott valaki, alig volt nap, amikor a Fő térig vezető utamon bárkivel is találkoztam volna, noha ez otthonról indulva legalább harminc percet igénybe vesz. Akkor, ha találkoztunk valakivel, letértünk a képzeletünkben előre kirajzolt útvonalról, elkerültük egymást. Az általam immáron negyedik évtizede lakott város kiüresedett, a másoknak is mindig szívesen mutatott épületei, terei nem kötöttek le. Idő kellett hozzá, hogy megértssem, számomra ez a város is csak az embereivel, a barátokkal, ismerősökkel együtt létezik, azokkal, akikkel együtt végezzük a munkánkat, akikkel megállhatok beszélgetni, vagy akikkel éppen csak ráköszönünk egymásra. S mindazzal együtt, ami ezekhez az emberekhez kötődik, a munkával, a találkozásokkal, a beszélgetésekkel, a közös történeteinkkel együtt. Ha van számomra tanulsága az idei tavasz vírusjárványból fakadó visszazorítottságának, akkor éppen az a felismerés az, hogy önmagunkban, társas kapcsolatok nélkül nem tudunk létezni.

HEIDL GYÖRGY

Kapcsolatok

Eszmetörténész

Köszönöm a Vigilia folyóirat szerkesztőinek megtisztelő felkérését, hogy megosszam a világjárvány első hulláma alatt szerzett tapasztalataimat. Sajátos vezetői felelősségemnél fogva a munkában, az egyetemen ez a rendkívüli időszak többletfeladatokat jelentett. A tavaszi „első hullám” során az egyetemi oktatást a PTE Bölcsész- és Társadalomtudományi Karán is egy hét alatt kellett teljesen átszervezni, és átállítani a jelenlétiről úgynevezett távolsági oktatásra, ami mind a diákok, mind a tanárok részéről megkívánta a rugalmasságot, nyitottságot, az eddig a tanításban nem használt eszközök és online platformok alkalmazásának gyors megtanulását. Hasonlóképpen történt a hivatali munkával is, amely a munkatársak döntő többsége számára home office formájában folytatódott tovább. Alapvetően a

bizalomra alapozva hoztam meg a szükséges döntéseket. Vezető kollégáimmal együtt bíztunk a diákokban, a tanároknak, az adminisztratív munkatársakban, és a fenntartó által előírt kötelező dokumentáción túl nem kerestünk biztosítékokat és bizonyítékokat arról, hogy bár a campus kiürült, ténylegesen és az elvárt színvonalon folytatódik a tanítás és az egyetemi munka. A visszajelzések igazolták e szemlélet helyességét. Sokak számára a járványhelyzet a mindennapokban jelentős változásokat hozott, a dékán esete azonban csak annyiban lett más, hogy egy látszólag elnéptelenedett munkahelyre járt be naponta, viszont az online térben és különösen az elektronikus levelezésben embertelen mennyiségű és sűrűségű információval kellett megbirkóznia. Mindenesetre sokkal kellemesebb és komfortosabb lett a családi életünk, mert otthonról dolgozó feleségem és az egyik otthon rekedt, végzős egyetemista lányunk a háztartás vezetésén túl tanárnókké előlépve képezték hetedik osztályos fiunkat. Sokszor az iskola helyett.

Mindeközben a fő erőforrást továbbra is a napot indító, reggeli zsolozsma és a szentmise jelentette, de az egyetem melletti templomban a megszokott, reggeli, negyednyolcas misék már elmaradtak. Különösen hálás vagyok az egyik pap barátomnak azért, hogy vasárnaponként és húsvétkor részt vehettünk a kongó templomban az általa celebrált szentmisén. Furcsa érzés volt. Sokáig némi lelkiismeretfurdalást éreztem amiatt, hogy ilyen kivételezett helyzetben vagyunk, de vajon helytelen dolog-e élni a lehetőséggel, és mindent megtenni azért, hogy hétről-hétre a maga teljességében megünnepelhessük a hit misztériumát? A videómise nekem nem sokat jelent. Szinte semmit. Az általában teljesen félreértett „lelki áldozás” nem az online szentmise keltette hiányérzettel azonos, hanem a fizikai jelenléttel együtt a lelki-szellemi összeszedettséget jelenti az eucharisztikus ünneplésen. Ez is óriási feladat, de legalább teljesíthető. Felmerül a kérdés, hogy a nehéz helyzetben intézményes egyházunk képviselői és vezetői minden megtettek-e az eucharisztikus közösségért vagyó katolikus hívekért. Tapasztalataim szerint nem, vagy legalábbis nem mindenütt. A médiumokból értesülhettünk ügyes és kevésbé ügyes kísérletekről annak érdekében, hogy a szentségekben részesülhessenek a hívek. Még az ügyetlen próbálkozás is jobb azonban a teljes kivonulásnál. Megdöbbenő arról értesülni, hogy a plébános hónapokig nem kereste a kapcsolatot legalább telefonon vagy e-mailben a káplánjával a pandémiára hivatkozva, s hogy sok helyütt egyáltalán nem volt személyes kapcsolat esperes, püspök és plébános között, papok és hívek között. Az online lehetőségeket általában abban látta egyházunk, hogy szentmisét, prédikációt, elmélkedést közvetítsen, és nem abban, hogy élő kapcsolatokat ápoljon új formában. Mi ennek az oka? Valószínűleg az, hogy számos helyen eleve nincsen megfelelő minőségű, személyes kapcsolat a krisztushívők között. A pandémia élesen mutatott rá az eddig talán elleplezett vagy nem tudatosított hiányosságokra. Ha igaz az, hogy a családtagok a kényszerű izoláltság ellenére is keresik egymást, az egyház tagjai azonban ezt nem teszik meg, akkor az ilyen egyház nem család.

Sokszor hallottuk érvként a papok veszélyeztetettségét. Az idős, sokszor beteg lelkipásztorok nem vállalták a temetéseket, szentmiséket, gyóntatásokat, visszavonultak, hiszen, mint többször elmondták, életveszélyt jelent számukra a közösségi érintkezés. Közben nemegyszer a fiatalabbak is eltűntek. Érthető és elfogadható a teljes *lockdown* egy tisztán evilági intézményben. Az egyház azonban több ennél, meghaladja a végeket, az emberit, az evilágit, ezért is szeretjük idézgetni Tertullianus híres kijelentését: a „vértanúk vére a keresztények magvetése”. Úgy sejtem, most majd kevesebben és kevesebbet halljuk ezt a szószekekről.

Karanténba zárt misszió

HERNÁDI BALÁZS
LEHEL

Ferences szerzetes

Már több mint egy éve, 2019 augusztusától kezdve Peruban élek, egy Satipo nevű kisvárosban, Amazónia peremvidékén. Előjáróim jóvoltából kaptam meg a lehetőséget arra, hogy csatlakozzam a perui ferencesek Szolánói Szent Ferencről nevezett missziós rendtartományához, és most ebben a csodálatosan szép és sokszínű országban szolgálhatom az Urat és az Ő egyházát.

Satipo városa Junin tartományban, Peru középső részén, a fővárostól, Limától körülbelül 450 kilométerre, az Andok hegység keleti oldalának lejtőinél található. Ez a kisváros, a maga 30 ezer lakójával egy állandóan nyüzsgő, dinamikus, élettel teli település.

A mi ferences plébániánk az egyetlen plébánia a városban. A város lakossága túlnyomórészt Peru más vidékeiről, főleg az Andokból idetelepült, kecsua származású telepesekből áll. A települést a ferencesek alapították, egy ferences missziós telep körül kezdett el kifejlődni, még a múlt század elején. A város és a régió védőszentje ezért Szent Ferenc atyánk lett.

Satipóban az egyházi élet népegyházi jellegű, amit a szentségki szolgáltatások magas száma is mutat. Tavaly több mint 200 bérmálkozó volt, az elsőáldozáshoz járulók száma meghaladta az 500-at. Havonta körülbelül 60–70, olykor 80 gyermeket is megkeresztelünk. Rengeteg hitoktató segíti a munkánkat, ők nagyon fontos láncszemei a plébániai életnek. Vannak köztük nagyon ügyes, jó szervező emberek, akik összefogják és irányítják a hitoktatást. Nélkülük és általában véve a világi munkatársaink nélkül nem tudnánk eredményesen dolgozni.

A plébánián sokszínű közösségi élet alakult ki. A Magyarországon is megszokott imacsoportok, különféle lelkeségi irányzatok mellett szerveződő kisközösségek (például karizmatikusok) mellett jelen vannak a különféle oltáregyletek, testvérületek is, amelyek egy-egy

szent tiszteletének ápolására és előmozdítására alakultak. Nagyon gyakoriak a körmenetek és egyéb ájtatosságok, amelyeket ezek a társulatok, testvérületek szerveznek meg.

Satipo mellett még 200 kisebb-nagyobb falu is hozzánk tartozik. Ezen a településeken körülbelül 40–45 ezer ember él. A plébániához tartozó terület egy magyarországi átlagos területű megyének felel meg. Ez a tény teszi igazán misszióssá a plébániánkat, tevékenységünket. E falvak közül sok olyan van, ahol még az őslakos, amazóniai asháninka törzshöz tartozó emberek élnek. Nagy örömmre, miután idekerültem, szinte rögtön bekapcsolódhattam ebbe a falusi missziós pasztorációba. Egy kántor-hitoktatóval járjuk a falvakat. Általában már hajnalban elindulunk, 3–4 települést szoktunk meglátogatni egy nap. Mivel ezek közül a települések közül nagyjából csak harmincnak van temploma, kápolnája, ezért legtöbbször az iskolákat szoktuk látogatni, és ott tartunk miséket, általában kereszttelessel és elsőáldozással. Természetesen ezt a munkát sem tudnánk végezni, ha nem lennének elkötelezett katolikus keresztények a tanárok közül. Ők azok — némelyek hittanári képesítéssel, mások anélkül —, akik felkészítik a gyermekeket a szentségek vételére. Sajnos vannak olyan települések, ahová egy évben csak egyszer vagy kétszer jutunk el, pedig látjuk és tudjuk, hogy igény lenne a nagyobb egyházi jelenlételre ezeken a helyeken is, de sajnos az óriási paphiány ezt nem teszi lehetővé.

Ezt a lüktető, mozgalmas életünket törte meg a márciusban kezdődő koronavírus-járvány. Az állami hatóságok szigorú intézkedések bevezetésével vélték megállíthatónak a betegség terjedését. A kormányzat az egyházi hatóságok intézkedéseivel egybehangzóan betiltott minden nyilvános szentmisét, templomi összejövetelt, gyóntatást, beteglátogatást stb. Most, amikor ezeket a sorokat írom (2020. október 19-én), már több mint 220 napja nem nyitottuk ki a templomot. Nehéz volt megélni ezt a hirtelen váltást. Nekünk, akik addig szinte állandó mozgásban voltunk, és naponta rengeteg emberrel kerültünk kapcsolatba, most otthon kellett maradni a kolostor falai között. Szerzetesként nem idegen tőlünk az, hogy néhány napra, vagy akár egy-két hétre is visszavonulunk a világ zajától. Az Istennel, az Istenből élő embernek alapvető tapasztalata kell hogy legyen a csend, mert az az Istennel való találkozás előfeltétele. Az első napokban ezért még jól is esett a nyugalom, a pihenés, a csend.

Próbáltam hasznosan eltölteni az időt. Rengeteget olvastam, tanultam, elővettem régi főiskolai teológiai jegyzeteket, volt időm a nyelvtanulásra, regények olvasására, régi, elhanyagolt ismeretségek, barátságok felújítására. A közösség szintjén pedig a fizikai munka került előtérbe. Tetőt javítottunk, festettünk, kitakarítottuk a raktárhelyiségeket, lomtalanítottunk. Többet voltunk együtt, többet beszélgettünk, és ez jó volt.

Aztán teltek a hetek, majd a hónapok, és a meghatározó tapasztalat a távolság és a hiány tapasztalata lett. A misszió lényege a személyes jelenlét a másik ember számára. Már több mint hét hónapja elmaradnak a szentségkiszolgáltatások: nem látogatjuk a falvakat, nem kereszte-

lünk, nem gyóntatunk, a hívek nem járulnak szentáldozáshoz. Nem az a fontos, hogy én személyesen hogyan élem meg ezt a helyzetet, nem az a fontos, hogy mit tudtam kezdeni a rám szakadt szabadidő-cunamival, hanem sokkal inkább aggaszt az, hogy nem tudtam gyakorolni a hivatásomnak azt a szerintem központi jelentőségű részét, hogy papként a szentségek kiszolgáltatása által Jézust vigyem az emberek közé. A szentségek vétele által Jézussal találkozhatnak a hívek, az ő kegyelmeiből élhetnek. Ezeknek a találkozásoknak az elmaradása, hiánya mindenképpen fájdalmas és tragikus.

Mégis talán abban bízhatunk, hogy ha majd véget ér ez az időszak, és újra kinyithatjuk a templomainkat, akkor majd sokkal nagyobb tudatossággal, sokkal nagyobb hálával és szeretettel fogadjuk be azokat a kegyelmeket és ajándékokat, amelyeket a Jóisten az egyház szolgálata által nyújt mindannyiunknak.

JEGES MIRJAM

Kintsugi

Kármelita szerzetesnővér

Viktor Frankl, a logoterápia atyja írásaiban több helyütt is beszél a létezés válaszjellegéről. Nem mi vagyunk a kérdezők, mi a megkérdezettek vagyunk; s meg kell válaszolnunk azokat a mindenkori kérdéseket, melyeket az élet tesz föl nekünk. Az élet a pandémia kapcsán most ismét feltett nekünk egy súlyos kérdést, ami a járványkezelésnél mélyebben van, s amit kinek-kinek meg kell válaszolnia: *kié a korona?* Az emberé, aki a transzhumanizmus bűvöletében élet és halál ura kíván lenni? A természet kiszámíthatatlan, pusztító erőié, melyek időnként maguk alá gyűrnek? A Teremtőé, akit a hitben — csöndje és megragadhatatlansága ellenére — a mindenség Urának és Királyának ismernek el és bízom jóságában?

Társadalmi és személyes szinten is nem várt krízist élünk át. A krízis ugyanakkor az emberi élet kísérője. Azt jelenti, hogy elérkeztünk egy kritikus ponthoz, amikor megkérdőjeleződik az, ami előtte volt. Talán született bennünk egy új belső felismerés, vagy pedig az élet olyan csapással sújtott, hogy meg kell állnunk. A krízisek a szűk út irányjelző táblái: vigyázz, itt bukkanó, elsőbbséget kell adni, zsákutca, ide tilos behajtani.

A *kriszisz* görög szó egyik jelentése: ítélet. Kinek az ítélete? Istené is, aki világoosságra hozza „kétszívűségem” következményeit, megéretteti velem önbecsapásaim súlyát, azért, hogy újra az életet válasszam. Ítélet azonban oly módon is, hogy én mondok ítéletet arról az útszakaszról, amit bejártam. Ítéletet mondok a magatartásomról, az elgondolásaimról, a döntéseimről, a szeretetem arcairól. Ha jól élem meg, akkor minden krízis lehet a növekedés krízise.

A görögtől eltérően a kínai nyelvben a krízis szót jelentő írásjegyek más jelentéstartalmat hordoznak: *feltáruló, kinyíló lehetőség*. Mert a jövőnk nem egyszerűen a múltunkból és a jelenünkől fakad. A jövőnk

Isten ajándéka. Ő bele tud nyúlni az életünkbe, és meg tudja változtatni. Aquinói Szent Tamás Ágostont idézve írja: „Ahogy Szent Ágoston mondja, mivel Isten a legfőbb jó, ő nem engedné, hogy bármiféle rossz létezzon a művében, kivéve, ha mindenhatósága és jó-sága a rosszból is jót hoz ki”. Hiszem-e ezt? Ha igen, akkor ez meg-
őv a kétségbeesés, a kételkedés és a csüggedés vírusától.

Nagyon helytállóan érzem Peter Kreeft meglátását, miszerint ma-napság az emberek a hitüket nem annyira az észérvek miatt veszítik el, mint inkább a „félbeszakított tapasztalat” miatt. Nem várjuk ki a dol-gok végét. Megélünk egy szenvedést, és azt gondoljuk, Isten cserben-hagyott minket. Ezért mondja Keresztes Szent János, hogy az aszké-zis legmagasabb foka a türelem. Általában csak visszatekintve értjük meg egy történés értelmét. Gondoljunk Jób könyvére. Negyvenkét fe-jezeten át kellett – neki is és nekünk is – várni Isten válaszára! S Jób-nak nemcsak akkor kell hinnie, amikor jól mennek a dolgok, hanem akkor is, amikor úgy tűnik, a tapasztalatok ellentmondanak a hitének. Ez a hit végtelenül értékesebb, mint a „nélkülözhető hit”, amikor min-den jól megy, minden rendben van, és tulajdonképpen nincs is nagyon szükségem Istenre. Amikor annak ellenére hiszek, hogy most csak ros-zszat és nehezét tapasztalok magam körül, az a hit az örök középpon-tomból fakad. *Isten léte nem tőlünk függ, a jelenléte viszont rajtunk múlik.*

Ebben a vákuumos, karanténos időben még jobban megnőtt az in-ternet szerepe és jelentősége. Jean-Claude Larchet a jövő emberét már 2016-ban *homo connecticus*nak nevezte, figyelmeztetve ezzel egy lo-pakodó veszélyre. Én csak két lehetséges negatívumát szeretném meg-
említeni ennek a tendenciának. Az egyik a reflexió gyengülése. Az információk ezer csapból folyó, szüntelen áramlása szinte lehetetlen-né teszi a megállást. Pedig az átgondoláshoz, a megértéshez szüksé-ges a magunkba mélyedés. Martin Heidegger — látva a technológiai fejlődés szédítő ütemét — már a múlt század közepén beszélt a „me-ditativ gondolkodás” ellehetetlenüléséről. Ezzel pedig emberségünk meghatározó vonása sérülne. Egy másik tévedésünk lehet, hogy azo-nosítjuk a kommunikációt a kommunióval. Ezzel elveszíthetjük a kap-csolatok valódi, megküzdött mélységét.

Nagyon szellemesen illusztrálja ezt a helyzetet a következő humoros történet. Egy ember meghal, és megérkezik a mennyországba. Isten megkérdezi tőle: mit csináltál az életeddel? Az ember döbbenten vá-laszol: hogyhogy? Hát nem olvastad a tweet-bejegyzéseimet?!

A reményt keresve sokat gondolok a japán *kintsugi*, az aranyössze-illesztés művészetére. Az eltört porcelán- vagy cserépedény darab-jait arannyal ragasztják, illetve illesztik össze. A törések mentén vé-kony arany csíkok mintázata rajzolódik ki. A sérülések helyreállítása után az edény szebbé válik, mint amilyen eredetileg volt. Istennek ez a válasza az emberi sebekre, világunk kríziseire.

A kotzki Vendel rabbi a nála összegyűlt vendégektől egyszer csak megkérdezte: hol van Isten? Mindenki megütközött ezen a váratlan kérdésen, de a rabbi újra és újra föltette. A tanítványai azt mondták neki: hogy kérdezhetsz ilyet? Nézz körül, mennyi szépség van a vi-

lágban, mennyi öröm és gazdagság — ezek mind Isten jelenlétének nyomai. De a rabbi csak a fejét rázta, és csendesen így szól: Isten ott van, ahol beengedik.

Az imádság az a tágra nyitott ajtó, ahol Isten belép hozzánk. Pál apostol a rómaiakhoz írt levelében nagyon lényeges mondatokat fogalmaz meg az imádsággal kapcsolatban. „A Lélek segítségére jön gyengeségünknek, mert nem tudjuk, *mit* is kérjünk, hogy helyesen imádkozzunk. De maga a Lélek jár közben értünk, szavakba nem önthető sóhajtásokkal.” A görög szöveg nem az imádkozás módjáról, *hogyan*járól beszél, ami egy imatechnika elsajátítására buzdíthatna, hanem arra utal, hogy nem tudjuk, *mit imádkozunk*. Nem tudjuk, mondja Pál, vagy rosszul tudjuk, hogy mi is pontosan Isten vágya, elgondolása a világunkról. Ezért csak tapogatózunk az imáinkban, attól tartva, nehogy a mi belső világunk felerősödött hangjait tartsuk Isten szavának. De ne féljünk, bátorít Szent Pál, mert „maga a Lélek jár közben értünk, szavakba nem önthető sóhajtásokkal”. Nem arról van szó, mintha a Lélek valami kiegészítést tenne hozzá a mi tökéletlen, töredékes imánkhoz, egyfajta spirituális bónuszt. Sokkal mélyebb misztériumba vagyunk bevonva. *Amikor én imádkozom, Isten is imádkozik bennem*. Nem helyettem, hanem bennem. A Szentlélek kölcsönveszi az én dadogó szavaimat, s valamiképpen megtelepszik bennük. Amikor Isten elé állok és „szavakat viszek elé”, tudhatom, hogy egy titokzatos isteni alkímia által a Lélek ezeket átjárja és átformálja. Ezért bízhatunk az ima erejében!

JUHÁSZ ANIKÓ

Koronák

Filozófiatörténész, költő

A szavak és a szavakhoz fűződő asszociációk a történelemben gyakorta változáson mennek keresztül. A korona szó jelentése a maga szimbolikus értékében évszázadokon át viszonylag állandónak bizonyult. Hallatán sok embernek a fény, a csillogás, a királyi gazdagság, a stabil, a meglévő ékes kiteljesedése, megkoronázása jutott eszébe.

A modern világban pénzként már hétköznapijává, prózaibbá vált a szó jelentése, de még mindig kötődött a szép, a sokak számára vágyott ígéretek beteljesülésének tárházához. Aztán szinte egyik nappól a másikra belépett életünkbe a koronavírus a maga ismeretlenségével, drasztikus fenyegetésével. A mikroszkóp alatt lencsevégre kaphattuk küllemét, s így akár azonnal rajzfilmek főszereplőjévé tehattük volna e furcsa lényt, amely hetek, hónapok alatt számtalan ponton repesztette, változtatta meg azt a világot, amelyet addig — legalábbis a szokványosság szintjén — jól ismertnek hittünk. Megrendítette biztonságérzetünket, visszarepített minket akarva-akaratlan a történelmi múlthoz, amikor a veszélyes járványok még a mindennapi valóság eleven részei voltak, és páni félelmet váltottak ki az emberekből.

Ugyanakkor az információk áradatához szokott, azon edződött emberek nehezen oldották magukban a régi berögzöttségeket. Nehezen hitték, hogy az, amiről a tömegkommunikációs fémdobozokban szólnak, vagyis a járvány, egyszer csak hozzájuk is elérhet, s valami olyasmit tesz velük, ami addigi életformájukat, sőt látásmódjukat alapjaiban forgatja fel.

Az oktatás terén, ahol én is dolgozom, a virtualitás, a digitális kommunikáció — még ha olykor embrióformában is — már korábban is élt, alakot kapott, fejlődni igyekezett. Ám most hirtelen olyan utasítás érkezett, hogy gyorsított ütemben nagyra kell nőnie, mert ez az egyetlen útja-módja annak, hogy a koronavírus — mint hívatlan látogatót — féken tartsuk, eredeti szándékától eltérítsük, s hogy a természet eme újabb kinövését az ember felügyelje, még ha csak félig-meddig is.

Ugyanakkor az oktatásban hagyományosan a személyes kontaktusok sorozata volt a mindent átfogó alap. S ez volt az a háló, ahol a tudáspillangó megérett a repülésre, s ahol több generáció együttes gondolkodása megszületett. A digitalizálással viszont alapvetően átrendeződött a viszonyítás, így például a közel és a távol fogalma. Amit eddig a kinti világban tőlünk távol lévőnek hittünk, egyszer csak szerves része lett személyes életünknek, közénk nyomakodott. Az információs vasúton befutott hozzánk egy addig nem ismert vonat új rendezővelekkel. A közelségnek viszont át kellett csúsznia a távolságba. Kéz nem rebbenhetett egymáshoz, nem kószálhatott felelőtlenül a tárgyakon. Meg kellett látnunk a közeliben az idegent, a potenciálisan fenyegetőt, amitől szokásosan a távolság óv meg minket. S voltak más változások is.

Az idősebb oktató generáció számára tényné vált, hogy a digitalizáció a maga teljesebb formájában nem mese, nem a jövő zenéje, nem másoknak átengedhető fikció. Az embert a történelemben a veszély, a potenciális pusztulás mindig is edzette, figyelmeztette. Visszatértette a maga konkrét tapasztalati világához, hogy újra és újra éltető tüzet csiholjon abból, ami számára adott, s ami által védhetővé válik. A fiatalabb oktató generáció és a diákok népesebb tömege ugyanakkor úgy érezte, na, most emelkedhet látványosan is magasabbra, mert itt, a digitális oktatás világában a mesterségbeli fölénye nyilvánvalóan kitűnik. S máris kitört a régi világ szerkezeti mechanizmusának néhány szemfoga.

A digitális térben ugyanakkor más formában újraéledt valamennyi jellemző emberi törekvés, még az oktatás és tanulás vonatkozásában is. Egyrészt újraéledt a játékszellem, mégpedig a szó jó és nemes értelmében, a tudásburkok új és új színvariációban. Másfelől megjelent, sajátos alakot kapott egymás kijátszásának megkísérlésében is, hisz oly leleményes az emberi elme, ha érvényesülni kell. A vizsgák során a hallgatók a rendezői trükkök, a függönyjelenetek, a speciálisan kiképzett virtuál-sűgők egész tárházát felvonultatták, ami ebben a mindenki számára nehéz kényszerhelyzetben persze nemegyszer megmosolyogtatta az oktatókat is. A diákok között voltak kifejezetten jó mimikájú clownok, technikamesterek a kamerák mögött — ke-

zükben a fél világon átfutó laptop eszközkészlettel. S voltak, akadtak persze még csak csetlő-botló színésztanoncok is. S megtörtént másfelől az is, hogy a technika ilyen szintű hatalmához (állandó megfigyelés kamerán keresztül) még nem szokott diákszemek önálló életre keltek, s mindent elárultak, amit az ész, a test, az akarat egyébként eltitkolni akart. Szóval, a világ hirtelen kaotikussá vált, és sokan sokféle módon keresték a kiutat ebből az újmódi útvesztőből.

S hirtelen megváltozott az embernek még a saját számítógépéhez való viszonya is ebben a szüntelen együttlétben. Korábban a gép valóban csak gép volt, amelynek billentyűzetén, ha funkcionált, ott maradt az élet néhány lenyomata. Most, ha a gépi tömeghálózat működésében nem akart alulmaradni valaki, újra kellett kezdenie az ismerkedést mind a géppel, mind a mögötte lévő világgal. Kifürkészni annak eleven természetét, mindaddig rejtett adottságait. Megszelídíteni, domesztikálni, ahogy az ember tette egykoron a vadon élő állatokkal. Ugyanakkor számot kellett vetni azzal, hogy van titok, amely most határozottabban, egyértelműbben jelzi a létét. Azt, hogy van. Van rajtunk túl is. Hiába a gépi dallamok. Hiába a mesterségbeli tudás: az irracionális újra feléled. Van benne valami végtelenség. Mind a parányiban, mind a hatalmasban. S mindnek megvan a saját természete.

S az ember próbálja megnevezni, bekeríteni, saját képére formálni őket, a transzcendenciát immanenciává, nemegyszer abszolút immanenciává lényegíteni. A csillanást állandó csillogássá tenni a lámpafüzérek hálójában, a kereskedőpultok árutömegében, a lélekvadászati fényágyúiban, a digitális világ gépi csillagaiban... A fenyőfák csillanása, és ami azon túl van, hírt ad magáról, azonban más; ez egy másfajta transzcendenciát jelző híradás.

LACZKÓ ZSUSZANNA

Áldásos helyzetben

A Jézus Szíve Társasága
tagja

Van egy kedves ír szerzetes barátom. Nagyon ritkán találkozunk, de amikor átlagban ötévente egyszer beszélgetünk, az mindig emlékezetes marad. Körülbelül 15 éve, amikor Magyarországon járt, az került szóba, hogy amikor beléptünk a rendünkbe, mindkettőnk környezetében voltak olyan kedves barátok vagy rokonok, akik féltettek minket. Amiatt aggódtak, hogy lemondunk az élet örömeiről, és így sosem leszünk igazán boldogok. Fiatalkori lelkesedésünkben és büszkeségünkben egy kicsit magunk is elhittük, hogy micsoda nagy áldozatot hozunk. Azután, ahogyan teltek az évek, kicsit alázatosabbak és sokkal hálásabbak lettünk. Felfedeztük, hogy szerzeteséletünk mennyi örömet, váratlan meglepetést hozott számunkra, amire belépésünkkor egyáltalán nem számítottunk. Barátom — aki akkoriban egyetemi lelkész volt — megjegyezte: „Ezt el kellene mondanom az egyetemistáimnak!” Majd némi humorral hozzátette: „Igazán megéri (a *great deal*) szerzetesnek lenni, nem?!”

Ez a történet jutott eszembe, amikor arra reflektáltam, milyen változásokat is hozott személyes és közösségi életembe ez a rendkívüli élethelyzet. Amikor kis híján 28 éve jelentkeztem a szerzetesrendembe, álmomban sem jutott eszembe, hogy egyszer majd lesz egy világjárvány, nem gondolkodtam azon, hogy milyen lehet azt egy közösség tagjaként átélni. Ahogyan most rátekintek erre a kérdésre, azt kell mondanom, hogy hihetetlen nagy külső és belső erőforrásnak találok ezt a hivatást és életformát, rendkívül kiváltságos, áldásos helyzetben érzem magam. Mitől érzem különösen áldottnak ezt az állapotot?

Apostoli élet társaságaként családméretű közösségekben élünk; egy pillanatra sem éreztem magam egyedül vagy elszigetelve — a legszigorúbb szabályozások idején sem. Nem kellett amiatt aggódnom, hogy ha megbetegszem, nem lesz, aki rám nézzen, vagy hogy elveszítem a munkámat és egzisztenciális krízisbe kerülök. Áldást jelent a testvérek közvetlen jelenléte.

És nem csak a rendtársak voltak a közelemben. A házunkban van kápolna, így sokat időztünk az Úr jelenlétében. Mivel mindig mindenki otthon volt, az összes — az aktív életben megvalósíthatónál kicsit több — imán teljes létszámban jelen tudtunk lenni, együtt hordoztuk imádságunkban azokat, akiket a járvány súlyosan érintett, és együtt „vettünk részt” a tőlünk két kilométerre lévő templomból közvetített szentmiséken is. Ez egy sajátos tapasztalat volt, engem leginkább arra emlékeztetett, amikor II. János Pál pápa Budapesten járt, és ott voltunk az általa bemutatott szentmisén. Bár az oltártól nagyon messze lévén csak kivetítón láttuk, mi történik, mégis énekeltünk, mondtuk a válaszokat, letérdeltünk, nem volt kétségünk, hogy az átváltoztatás megtörténik... Most is ilyesmit éltem át, annyi különbséggel, hogy nem egy kivetítón, hanem egy monitoron követtük a szentmisét. Nem okozott nehézséget aktívan bekapcsolódnunk. Szerzetespap testvéreink nagylelkűségéből nem volt üres a tabernákulum, így egyikünk áldoztatási engedélye jóvoltából naponta magunkhoz is vehettük az Urat. Utólag úgy ítéltük meg, hogy közösségi életünknek kifejezetten jót tett, hogy egy kicsit „gyakoroltuk a monasztikus életet”. Áldást jelent az imádkozó közösség.

Igazán nagy áldás, hogy mindegyikünknek külön szobája van, így a home office-ra való átállás nem okozott különösebb nehézséget, nem zavartuk egymást. Nagyon felértékelődött a szemünkben az egyébként nem túl nagy kertünk, ami azért elegendő volt ahhoz, hogy sok városlakóval ellentétben mi ki tudtunk menni levegőzni. Élveztük, hogy elhallgatott a városnak egyébként mindig észlelhető alapzaja, felbátorodtak a madarak, kitisztult a levegő. Áldást jelent a ház, ahol lakunk.

A tágabb közösségünk életébe is új szint hozott, hogy felfedeztük a technika adta lehetőségeket. Rájöttünk, hogy néhány eszköz és némi szervezőmunka segítségével a távolság nem akadály a kapcsolattartásban. Bár elvileg ezek a lehetőségek eddig is rendelkezésünkre álltak, a járvány tette tudatossá bennünk, hogy élhetünk velük.

Szép közösségi élmény volt például egyik testvérünk noviciátusának kezdete, melynek budapesti ünneplésébe vidékről és külföldről is be tudtak kapcsolódni a rendtársak. Áldást jelentenek a számítástechnikai eszközök.

Azok közé tartozom, akiknek a járvány kapcsán több munkájuk, szolgálatuk lett: lelkigondozást, lelkivezetést kérve a megszokottnál többen kerestek. Akiknek a rendkívüli körülmények között kevesebb elfoglaltságuk lett, azoknak volt idejük reflektálni azokra a befejezetlenségekre, rendezetlenségekre, nehézségekre, amelyekkel a mindennapi élet forgatagában nem szembesültek; az összezártság sok rejtett feszültséget előhozott az emberi kapcsolatokban. Azokra pedig, akiknek a rendkívüli helyzetben is dolgozniuk kellett, sok és felelősségteljes feladat hárult, így több meghallgatásra, megerősítésre vágytak. A karantén alatt alakult ki az „online lelkigyakorlat” műfaja azok számára, akiknek az otthoni körülményei lehetővé tették az elcsendesedést, és nem idegenkedtek különösebben az online kísérestől. Hálával tapasztaltuk, hogy az így végzett lelki gyakorlatok is sok gyümölcsöt termettek. Még olyan lelkigyakorlatozó is akadt, aki azt kérte, hogy maradjon fenn ez a lehetőség akkor is, ha megnyílnak a lelkigyakorlatos házak, mert hosszabb időre nem tudja magára hagyni idős rokonát, de arra van lehetősége, hogy a saját otthonában akár nyolc napig is elcsendesedjen. Áldást jelentenek a rám bízottak, akiket szolgálhatok.

Ha személyes belső életemre tekintek, a szigorú karantén időszakának, de a jelenleg zajló második hullámnak is talán az a legfontosabb hatása rám, hogy segít egyre inkább a jelenben, nagyobb szabadsággal élni, és csak az igazán fontos dolgokra figyelni. Átélehetem, mennyire nincs hatalmam az élet fölött, emberileg tekintve mennyire bizonytalan minden, így sokkal inkább ráirányul a figyelmem Arra, Aki minden körülmények között mindenben jelen van. Átélehetem, hogy csupa áldás az életem.

A felfoghatatlan közelsége

MAKAI PÉTER

RV 608, »Cum dederit«

Filozófus Legtöbbünk szeretné át- és továbbadni mindazt, amit az életében fontosnak talál. Az írástudó is így van ezzel, amikor küzdelmesen át gondolt szavaival megszólítani s tartalmat adni igyekszik. Különös, de a személy épp az önmagán túlra vezető irányultságaiban lesz az, aki. Amikor *ad*. Természetesen a létezés kibontakozásához, a kibontakozás segítéséhez nemcsak szavak keltette világosságra („logikumra”)

van szükség, hanem egy olyan — tettek, tevékenység- és viselkedésminták, mögöttes attitűdök etc. keretezte — *világra*, amely megnyitja a benne tájékozódás és a gyarapodás lehetőségeit. Életünk innen nyeri a maga elsődleges plaszticitását, normalizált jellegét és távlatait. Általában előzetes tudásunk és tapasztalataink fényében észleljük az előttünk éppen feltűnő dolgokat, s hajlamosak vagyunk arra, hogy képességeinket latba vetve elkerüljük a szembesülést a hatalmunkat meghaladó erőkkal; főképp, ha azok látásmódunk egyértelműségét, világunk szabályozottságát, életmódunk jellegét vagy egyenesen az életünket veszélyeztetik. Ezen oknál fogva az emberi világ keveset enged láttatni abból a *valóságból*, amely azt magába foglalja, s ahol olyan *numinózus erőterek* hatnak, amelyek közvetlen nyomása alatt élni képtelenség; s amelyhez csak kellő távolságból, egy szimbolikus mező fénytörésében ajánlott közeledni. A valóság — hamis pátosz nélkül, tárgyszerűen kifejezve — elviselhetetlenül gazdag s rettentet keltően mély. Erői felemelnek és lesújtanak.

Az elhúzódó válságok, ilyen a most zajló világvjárvány is, *tragikus* körülményeket teremtenek az azt megelőző korszakok közösségei számára. A helyzet pontos leírásához azonban nem elég az érintettek tehetetlenségére, az erőforrások kimerülésére, a kisebbik rossz kényszerű választására, a következmények végzetességére vagy az életformák ellehetetlenülésére utalnunk. A válság az emberi világot („kultúra”) a maga *egészeiben* teszi tarthatatlanná, az embert pedig a valóság közvetlen hatóterébe, a „senki földjére” taszítja. Az ekkor feltámadó erők pusztítanak és pusztulást hoznak. Nehéz szavakat találni arra, mi is történik ekkor. A felfoghatatlan közelsége kioltja az alany ellenállását és kezdeményezőképességét, olyannyira, hogy saját maga felett is elveszíti az irányítást („már a látásom sem az enyém”). A dolgok a maguk valójában mutatkoznak, miközben az aktivitásától fosztott alany is részévé válik e megmutatkozásának egy dolgokat, embereket, világokat meghaladó hatalom előtt. Sajátos létbeni közösség ez, amelyet a személy csak kivételes határhelyzetekben élhet át. Megrendítő, formáló tapasztalat, bármilyen előjellel rendelkezék is.

Hogyan alakul az együttműködés és az összetartozás a kényszerű fájdalom útjára lépő közösség tagjai között? Az egymásrautaltság és a sorsközösség olyan *közelséget* teremt, amely felerősíti az embertársak iránti elemi felelősséget. Egy járvány során például, miként azt tapasztaljuk is, a mindennapi gyakorlattal ellentétes fizikai elkülönülés bizonyul felelős magatartásnak. Mélyülő válságban, a rendelkezésre álló javak egyre szűkülő, szükséghelyzetet teremtő feltételei között azonban nő a súlyos konfliktusok kialakulásának valószínűsége, melyek csak ideig-óráig kezelhetők az érdekek összemérésére alkalmas mércék segítségével. Ilyenkor a közösség többnyire az elvektől a következmények felé fordul gyakorlatra („kárenyhítés”, „ártalomcsökkentés”) helyezi át a hangsúlyokat; miközben az egyén saját szűkebb környezete — „szívének kedves” hozzátartozói, barátai — vélt vagy valós érdekeinek megfelelően cselekszik, attól is függően, milyen viselkedésre számít mások részéről. Végeredményben az egyén döntései nem kiszá-

míthatók. Nehéz megmondani, mi indít valakit arra, hogy megtegye vagy visszautasítsa azt, amit tennie kell. A motivációk összetett és csak részben átlátható jellege miatt nem tudjuk felmérni, hogy egy személy másokért mekkora áldozat meghozatalára hajlandó; s mi az, amit még morálisan vállalhatónak vagy méltósággal elviselhetőnek ítél.

Hasonlóképp megjósolhatatlanok a koronavírus-járvány társadalmi éltünkre és kapcsolatainkra gyakorolt hosszú távú kimenetelei. Főként, mivel ezek a következmények összeérnek azokkal a háttér folyamatokkal, amelyek hosszú ideje világaink ellenében hatnak, és amelyek az emberek közötti távolság szélesítésén keresztül gátolják a második személy iránti felelősség érzését. Létezik egy határérték, amelyen túl a látásmódok, életmódok, gyakorlatok és élmények etc. különbözősége egyszerűen akadályozza a közösségeket fenntartó kötelek kiépülését vagy megújulását. Gondolkodásunk, vonzalmaink és gyakorlataink közös alapja halványul! Természet és technológia ádáz küzdelme e végzetes, világot lebontó szekuláris tendenciának pusztán egy kísérő tünete. Fentebb szándékosan használtam a „pusztulás” kifejezést. Meghalni egyedül egy kultúra keretén belül lehetséges; a városkapun túl, temetetlenül egyszerűen csak elpusztulunk. Néha újjászülethetünk a pusztulásban; és segít, ha olyan háttérből lépünk a „senki földjére”, amely a súlypontjait — hasonlóan a második személyért viselt felelősség alányához — *önmagán túl* horgonyozta le.

Több mint elgondolkodtató az üres templom falai között szentmisét bemutató pap látványa. Gyakran tanúja voltam ennek az utóbbi időben, amikor ikerlányaimat hoztam-vittem a diósgyőri plébánia mellett álló óvodába. A lányok néha előre rohantak az épület főhajójába, hogy aztán néhány perc erejéig együtt imádkozzanak az atyákkal. Ezek a képek a járvány pusztítása fényében meglehetősen élességgel mutatnak rá az *istenközelség felfoghatatlanságára*. Egyedül ez a közelség képes a tragédiák szívszorító döbbenete nyitotta szakadékot áthidalni („az nem lehet, hogy...!” — „lehetséges volna, hogy...?!”); és egyedül ennek köszönhető, hogy a „senki földjéről” hozzánk érkező gyermekek („fructus ventris”) e világban átmeneti szállásra és otthonra leljenek. Enélkül a valóság ellenállása, a felfoghatatlan közelsége a szó legteljesebb értelmében elviselhetetlen volna.

Levél a kétféle pandémiáról

MONOSTORI IMRE

Irodalomtörténész

Megtisztelő felkérésükre szomorúan válaszolok: a mögöttünk hagyott hónapok megviseltek. Nem részletezve az idős korban gyakran felbukkanó ilyen-olyan nyavalyákat, éppen elég volt számos, úgyszólván mindenkivel közös ügyünk számbavétele és újra átélése. Jölle-

het van ebben némi pozitív érzés is: eddig túléltem, s a szűk körű családom is túlélte. A rokonság is. Az ismeretlen, főleg idős meghaltakra szomorúan gondolok.

Úgy kezdődött ez az év is, mint máskor, kitavaszkodván azonban beütött a járvány. Ami különös, zavart keltő jelenség volt, habár úgy gondoltam, hogy hetek alatt vége lesz az egésznek (ám azóta a falevelek is lehullanak immár). Amikor ezt a levelet kopogom, szeptember közepét-végét írjuk. Azaz nem tudhatom, mi következik még karácsonyig. Mégis, vagy éppen ezért, naponta foglalkoztat ez a szörnyűség. Mert az.

Szóval beütött a járvány. A városi lakásunkban, téli szálláshelyünkön napról napra elért a hírözön. Mi ez? Mit tegyünk? Mennyire kell vagy illik megijedni, félni? Mások komolyan veszik-e? S meddig bírják, bírjuk? Ilyenkor jól jön a telefon meg az internetes kapcsolattartás. Jólesett például, amikor egykori kollégáim íméleket írtak, s hogylétem felől érdeklődtek. Budapesten tanárkódó leányunk megszervezte az élő internetes kapcsolatot: hetente többször egy-egy órát beszélgettünk, s már-már jól éreztük magunkat. Többször néztünk élő miseközvetítést az üres Lehel téri templomból. Feleségem tartotta számon, s intézte a tágabb családon belüli távkapcsolattartást. Melynek programjaiban jómagam is többször szerepeltem. Nem voltunk tehát teljesen begubózva, habár mindenféle máskor szokásos társas együttléteket felfüggesztettünk, még ma sem fogadunk vendégeket, s mi sem megyünk vendégségbe.

Említettem az imént a pesti Lehel téri templom papjainak távmiséit, amit szinte természetes gyakorlatként mutattak be, de ugyanígy a tatabányai egyházközség emberközeli miséit is megemlíthetem. Itt is józan természetességgel viseljük a járványidőszakot. Néhány hetes teljes szünet után helyreállt a miserend. Fertőtlenítés, maszk és a többi.

Május közepén szokás szerint kiköltöztünk a Gerecse tövében meghúzódó kertés házunkba. Azt hívnék, hogy talán egy kicsit könnyebb lesz. De nem lett. Az időskori nyavalyák mellett a hírözön itt is uralkodott felettünk, s éppolyan istencsapásként vettem tudomásul a helyzetet, mint a városban. (Ahová egyébként mindennap be kell autóznom: vásárlás, posta, egyebek.) Persze voltak üdítő epizódok is: jubileumi születésnapomra kaptam 75 magyar játékfilmet, tévéjátékot és színházi felvételt. Ezekből jó sokáig futotta figyelemelterelésre és valódi kultúrára. Ám ennek a csemegének már a vége felé járunk, ráadásul a járvány „második hullámát” kell átvészelnünk. Ez az átvészelés nálam nem megy másként, csak a jól bevált munkaterápiával. Ami az írást és az olvasást jelenti. Ráadásul igencsak nagy falat ez a terápia: egy monográfia. Már bő egy éve dolgozom a könyvön, s a járvány második hullámában ez a foglalatosság aranyat ér. A módszer egyszerű: állandó viaskodás a tömérdek nyersanyaggal, s állandó figyelés a szerkezetre, a sorrendre, az arányokra, a fogalmazásra s egyéb szakmai és olvashatósági szempontokra. (Az olvasás már komplikáltabb foglalatosság: ott nem tapad annyira a figyelem

a szövegre, mint írás közben, ennél fogva el-elkalandozik az ember, s mondanom sem kell, mostanában hová kalandozik.)

Most is visszakalandozom e vírusos világ egynéhány számomra nem érhető jelenségére. Tudjuk, tudjuk: világjárvány. Magyarul pandémia. Nem menekülhetünk a bőrünkéből. De ha szerencsénk van, megúszhatjuk. (A szerencsét talán mi magunk is gyarapíthatjuk.) Nem tudni, hol szedheti fel az ember a vírust. Bárhol és bármikor. Éppen ezért mérgelődöm, ha látom: csak azért sem visel zárt térben maszkot egyik-másik ember. Mi az, hogy nem hisz a vírusban? Vagy hogy járványtagadó, vírustagadó? Ezt sem értem.

A központi óvatossági, védelmi rendeletek indoklása és betartása nem lehet könnyű feladat. Nem is a napról napra változó tartalom, hanem a vonatkozási kör miatt: vajon kikre, hogyan, meddig terjedjen? Kik mozoghatnak és kik nem? Megtartható egy sportesemény vagy nem? Lehetnek-e nézők a lelátón vagy nem? Melyik és milyen tanácskozás, konferencia, kongresszus rendezhető meg? És hány személy lehet jelen? Kik jöhetnek be az országba és kik nem? Mekkora apparátusra van szükség ennek a szabályozására, végrehajtására? Kik tudják ezt ellenőrizni? Vagy elfogadottnak tekinthető az a hétköznapi logika, amely szerint a járvány ugyan nem szüntethető meg, de a mennyisége, kiterjedése csökkenthető? És ezzel máris sokat nyertünk? Meddig viselhető el a mindennapos, a megszokott életvitel korlátozása? Mikorra fogy el az emberek türelme? Mikor jelennek meg a lázító hangok? Netán a svéd modell a hasznosabb? A követendő példa? Az emberi szabadságvágy kiélése és a gazdaság állapota a legfontosabb szempont?

Bámulom a pandémiával szembeszálló szakemberek szívósságát s hitét a majd csak bekövetkező győzelemben. Rajtuk aligha múlik. De azért egy-két dolgot megkérdeznék tőlük. Például azt, hogy ha világjárványról van szó, ez azt is jelenti-e, hogy amíg egyetlen fertőzött ember létezik az irdatlan tömegű világpopulációban, fönnáll a veszélye az újabb és újabb vírusátadási lehetőségnek? S hogyan kell elképzelnünk a majdani „vakcina” működését és hatékonyságát? Jó, tegyük föl, hogy egy bizonyos idő elteltével hozzá lehet jutni ehhez a védőszerhez. Ámde hogyan történik majd ennek a megelőző beavatkozásnak a földrajzi és időbeli kiterjesztése? Mely országok és népek fognak először, illetve utoljára hozzájutni? S akik már védve vannak, azok szabadon járhatnak-kelhetnek a világban, s akik még nem, azok saját határaik között maradnak? Se ki, se be? Több mint kétszáz országról van szó. Hogyan zajlik majd ez? Ki fogja számon tartani és ellenőrizni? S meddig tart a sok milliárd ember beoltása? Milyen garanciákkal? Milyen pénzen? És aki nem hagyja magát beoltani? (Lehet az magyarországi ember is.) Azzal mi lesz? Kényszeríthetik? Vagy marad továbbra is potenciális fertőző? Kínos kérdések, illetve talányok ezek. Legalábbis számomra.

S ha már világjárványról próbáltam gondolkodni a fentiekben, nem rejthetek véka alá egy hasonló szörnyűséget, amely úgyszintén fertőző és úgyszintén halálos. Ez pedig a tudatos, egyszerre szel-

lemi és fizikai pandémia: a szellemi és a fizikai agresszió, az erőszak és a határok nélküli hazugságok pusztítása. S ez a téma azért való ebbe a levelembe, mert a jelenség valódi értelmét és pusztító következményeit éppen a koronavírusos időszak közepette értettem meg igazán.

Arra gondolok, hogy az emberiség egy része megunta (vagy megunták vele) régi életét, és mindenáron, erőszak árán is mást akar, másként akarja — másokkal szemben könyörtelenül — érvényesíteni vágyait, ösztöneit. Mondom: mindenáron. Szellemi és fizikai agresszióval is. Alkalom, ürügy mindig akad. Az Egyesült Államoktól Nyugat-Európán és Skandinávián át Új-Zélandig s tovább. Sok mindennek nevezhetjük ezt a beteges torzulást, s éppúgy magyarázatokat várnánk ez ügyben is, mint az előbb tárgyalt pandémia esetében. Ha pedig kész válaszok nincsenek (vagy vannak?), kénytelenek vagyunk mi magunk fabrikálni efféléket.

Nyilvánvaló, hogy ezen jelenségek nem új keletűek. Már az Ószövetség tele van a zabolátlan ember keserveivel és lázadva pusztításával Kaintól kezdődően végig. Nem is szólva az emberiség írott történelmében foglaltakról. Megértőnek kell lennünk? Nem tudom. Érteni vélem, ámde meg nem értem. Vagy éppenséggel ez volna a világ természete és rendje? A káosz, a pusztítás, az erőszak? Ez is elképzelhető. (Vörösmarty Mihály ezt elég jól megírta *A vén cigányban*.) Mit fedezhetünk fel e párhuzamos pandémia megnyilvánulásaiban? Legfőképpen a megegyezésre képtelenséget. Ha engedek a vélt igazamból, máris hátrányba kerültem: gyengének látszom, akit még jobban lehet és kell gyötörni és gyöngíteni, egészen a végső tönkretételig. Hatalmas erők mozognak a háttérben, úgy látszik, végleg győző a rossz: a hamis eszmék és a korlátlan hatalomra vágyó embertelen emberek. Az abszolút, a korlátok nélküli szabadság hívei és hirdetői. Nem köthető kompromisszum, nem lehet béke. S azért nem, mert a béke nem jó terep a felforgatók számára.

Főntebb egy gondolatom elakadt félúton. Mi is van (lesz) a koronavírus elleni majdani védőoltás várható következménye? Valószínűleg az, hogy a járvány visszazuhan, netán meg is szűnik. Nem lehet kiszámítani mikor, bizonyára még sokára. De bizakodni lehet, hogy egyszer, belátható időn belül megtörténik az áttörés. Igen ám, de mi lesz ezzel a másikkal pandémiával? A mesterségesen előállított és veszedelmesen fölerősített „társadalmi” kórral? Alighanem semmi. Marad és tovább pusztít tetszése szerint. Nos hát valójában ennek vagyunk igazán kiszolgáltatva valamennyien. Még ha nem is tudunk róla, még ha nem is beszélünk róla (eleget). És ez az, ami továbbra is rossz érzésem marad a gaz „covid” várható legyőzése után is. Mert ezzel a világjárvánnyal szemben nincs és nem is lesz védőoltás.

Köszönöm, hogy elolvasták leveletem. Sok szerencsét és jó egészséget kívánok.

A jelenlét sokfélesége

Ortodox pap, teológus

Az ortodox húsvét mindig nagy csinnadrattával jár. A kápolna környékén az is tudomást szerez a Feltámadásról, aki nem akar. Pontosabban szólva nem vagyok biztos benne, hogy ki miről szerez tudomást, mert a keleti húsvét csak nagyritkán esik egy napra a nyugatival, és így az éjfél után álmukból felvert belvárosiak valószínűleg csak morcosan találgatnak afelől, mit keres az a sok ember odalent, gyertyákkal a kézben, sűrű felkiáltásokkal tarkított különös dallamokat kántálva. Máig nem tudom, mi járhatott annak a kismamának a fejében, aki a kápolnánk feletti emeleten praktizáló nőgyógyászhoz igyekezett, a mi nagypéntekünkön. Valószínűleg az utolsó dolog, amire egy pesti bérház lépcsőfordulójában számított, az egy keruboktól kísért, lilába és tömjénfüstbe öltözött halotti menet volt. Tágra nyílt szemmel igyekezett beleolvadni a falba.

De a Váci utca idén húsvétkor nyugodtan aludt. Nem volt tülekedés, rózsaszíromeső, és amikor a Királyi Ajtón át kifordultam az oltárból, a két szál kántor mellett egyedül a velem szemben felállított webkamerát tömjénezhettem meg. Rezzenetlen tekintettel figyelő fekete doboz. Apró szikrák a mécszlángok a lencse éjszakájában. „Krisztus feltámadt!” — kiáltottam bele a tömjénízű csöndbe, és a szokásos negyven-ötven helyett csak két hang válaszolt.

Pontosabban válaszolt alighanem több is, a kamera-közvetítette kép túoldalán, kettesével-hármasával alighanem most is kiáltott az a negyven-ötven torok, sőt a szokásosnál még több is, csakhogy én azt nem hallottam. És ez furcsa egyensúlyvesztést hozott magával, billegett a szertartás, mint egy törött lábú szék, s én minden erőmmel arra figyeltem, hogy le ne billenjek róla. Mert az ortodox szertartást mindenkor a válaszok tartják egyensúlyban, magánmise mifelénk nincsen, mert a liturgia folyamatos párbeszéd, ahhoz pedig legalább ketten kellene. Amikor pedig ez a felemás szertartás véget ért, és felolvasásra került már az Aranyszájú húsvéti lakomára szóló hagyományos invitációja is („Jertek, mindnyájan, terítve az asztal” — ő persze elsősorban az oltárra érti), akkor a hirtelen beállt felemás csöndben eszembe jutott valami, amit a némiképp furcsálkodó, enyhén meg-rökönyödött vendégeknek szoktam mondani az ortodox szertartásokkal kapcsolatban.

Azt, hogy a jelenlétnek sokféle formája van. Ez jól hangzik, és ráadásul igaz is. Egy két-három, esetenként négy órán át tartó istentiszteletet természetesen képtelenség az elejétől a végéig egyazon koncentrált figyelemmel végigkövetni. Valamiért mégis rendre megpróbálják. Dicséretre méltó fegyelmezettséggel, intenzív odafigyeléssel, egy helyben állva. Ezzel szemben az ortodox hívek jönnek-mennek, késnek, leülnek, felállnak, matatnak, énekelnek, csöndben maradnak, mikor hogy. A pap ugyanígy. Szent nyüzsgés az egész. A keleti keresztény szertartások ugyanis nem arra lettek tervezve,

hogy az ember egy helyhez szegezve egyfelé összpontosítson, hanem arra, hogy részt vegyen bennük. Magát az életet sem egy székből kísérjük figyelemmel, hanem járunk-kelünk, benne és általa. Hol a hangjaira fülelünk, hol elkalandozik a figyelem befelé, kifelé, a tekintetet megragadja egy látvány, a láb elfárad és a test ülni vágy, aztán megint odafigyelünk arra, amit a másik mond. Ami azt illeti, a szertartásoknál ugyanez a helyzet. Csak épp az élet, amely körülveszi az oda belépőt, nem a mulandóság, hanem az örökkévalóság jegyében áll. Ha a szem elkalandozik, ikonokba botlik, a fül ősi himnuszokra figyel, az illatok nem a világ megszokott, sietségből és kényelemből vegyített szagkeverékei, hanem a tömjén illata. A szertartásokon nem részt venni kell, hanem csak élni bennük. Gyakorlott szerzetesek még aludni is tudnak a templomi stallumokban, mert az alvás is az élethez tartozik. És az életben való részvételnek, mind a jelenlegiben, mind az eljövendőben, sokféle formája van. A liturgián mind megtalálja a maga helyét, lassan, de biztosan. Hol az értelem vesz részt benne, hol a fül, hol az orr, hol a szemek: a test a keresztvetéskor, a száj az énekléskor, az értelem az odafigyelés által. Egmásnak adva a stafétát.

Ez villant akkor belém, a hirtelen beállt húsvétéjeli csöndben. Hogy most úgy látszik, az eddigiekhez a jelenlét egy további alakváltozata is csatlakozik, a részvétel eddig is széles skálája egy további lehetőséggel egészül ki. Talán nem a legtökéletesebbel, és biztosan nem a legteljesebbel. Van benne, hogyisne volna, valami sutaság, mint a billegő székből, de mégiscsak. Ha a szükség úgy hozza, ezzel a fajta jelenléttel is meg lehet tanulni bánni, valami istenit ebből is ki lehet nyerni. Annál inkább teljességíze lesz a várva-várt, csak késlekedő, közvetlen együttlétnek.

NAGY KÁROLY ZSOLT

A mutatkozás éve

Kulturális antropológus,
református teológus

Kétezerhús sokunknak sokféle dolgot hozott, ezek közt legtöbünknek valószínűleg nem kevés nehézséget, küzdelmet, veszteséget és akár bánatot is. Ez az év sokak számára igazi traumát jelentett, vagyis a maga egészében olyan tapasztalatot, mely után az életüket nem folytathatják úgy, ahogy addig. Nem akarom persze azt mondani, hogy a mögöttünk lévő év mindenestül rossz volt, kivált, hogy e sorokat még október közepén írom, viszont azt gondolom, hogy idén az örömeink is traumáink kontextusában nyerik el valódi értelmüket. (Elképzelhető persze, hogy ez sem újdonság, csupán arról van szó, hogy ezt a beágyazottságot most jobban érezzük.) Saját tapasztalataim vegyesek és paradoxonokkal terhesek: a szűkösség és a tágasság élményei az élet egyazon dimenziójában is párhuzamosan jelentkeztek. A kényszerű öszszeszárság egymás újrafelfedezésének lehetőségeit nyitotta meg. Nem mehettünk sehová, de ennyit soha nem dolgoztam még a kertben, mint

most. Megszűnt a közvetlen kapcsolat a kurzusaimon a hallgatókkal, rettenetesen hiányzott a szemkontaktus. A „látom, hogy érti”, vagy a „na, most állt össze neki” tekintetekből meríték erőt a rávezetés, fel-tárás hosszú folyamatához, s ez most nagyon hiányzott. A távoktatás kényszerhelyzete azonban új tanári kompetenciák megszerzésére nyitott lehetőséget, s ezek gazdagabbá tettek. Társadalomkutatóként hiányzott a terepmunka, volt olyan kutatásom, mely le is állt, viszont fontos tapasztalatokat szereztem az online környezetben zajló társadalmi jelenségek vizsgálata terén. Tapasztalataim paradoxális jellege talán leginkább a hitélet összefüggésében mutatkozott meg. A karantén időszaka felszínre hozta a kortárs református vallásgyakorlat változását. Ez nemcsak a rítusokat, az éneklést vagy az egyházi, illetve az egyház közösségeinek szakrális kommunikációját érintette, de magát az igehirdetést is, az adekvát nyelv kérdését és mindazt, amit a krisztusi tanítás újraelbeszéléséről az „itt és most” összefüggésében gondolunk. Ez a vita nemcsak teológusként vagy az egyházzal mint társadalmi jelenséggel foglalkozó kutatóként foglalkoztatott, de személyes hitemre is nagy hatással volt. A húsvét előtt, az úrvacsora formájával kapcsolatban lezajlott, minden bizonnyal az utóbbi harminc évben a református egyházban legjelentősebb teológiai polémia minden kétséget kizáróan nyilvánvalóvá tette számomra, hogy a keresztyénség — de mindenképp az én keresztyénségem — túlélésének egyetlen útja, ha visszatalál a Krisztustól nyert és benne megélt örömhöz, egyszerűséghez, közvetlenséghez és szabadsághoz. Amikor körülöttünk minden a szorongásról és félelemlről szólt, amikor az élet hirtelen minden addiginál bonyolultabbnak és szövevényesebbnek tűnt, amikor szinte minden tapasztalatunk valamilyen módon mediatisálttá vált, és végességünk, korlátozottságunk tapasztalata mindennapi rutinná lett, ez az „elemi keresztyénség” megrendítő szépséggel mutatkozott meg a húsvéti asztalnál családi körben közösen megtört kenyérben. Számomra ez a mutatkozás az év alapélménye.

Ez az év azonban nemcsak a koronavírusról szólt. Sosem látott természeti katasztrófák során elevenen megégett élőlények sokaságának képe égett retinánkba. A háborús konfliktusok hírei lassan már nem érik el ingerküszöbünket, persze nem is érintenek bennünket közvetlenül. A nyugati társadalmak átalakulása azonban, ami a múlt eltörlésével, vagy legalábbis radikális átértelmezésével, s benne a keresztyénség szerepének újragondolásával jár együtt, a szemünk előtt zajlik és bennünket is érint, csakúgy, mint a „másik oldal” (újja)születő autoriter vagy diktatórikus rendszereinek mintája. S miközben jó ütemben haladunk a hamis dilemmákat elénk állító ideológiák mentén kiásott lövészárkaink összkomfortosításával, ledarált könyvek betűroncsaiból formálódnak újra olyan gondolatok, melyek néhányszor már lángba borították a mi árva kis világunkat. S mi többnyire csak állunk, és csak nézzük. Csak állunk és nézzük a „belső szobában” olyan nyira fontosnak tartott keresztény értékek — jobbára önpusztító — rombolását, vagy politikai kisajátítását, degradálását. Csak állunk és csak nézzük, ahogy a hatalmasok visszaélnék a hatalmukkal, s az

alávetettek alávalókká deformálódnak. Csak állunk és csak nézzük, ahogy a szegények szegényedése a gazdagok gazdagodásának esz-közévé válik. Csak állunk és csak nézünk zavartan, mert a „tanít-vánnya tétel” a keresztutak helyett újabban palotákban történik és fejkvóta jár érte, és ennek az az ára, hogy csak álljunk és csak nézzünk. És mi csak állunk és tényleg csak nézünk, mert a társadalmi igazsá-gosságról vagy a társadalom strukturális bűneiről való effajta beszéd a demagógia kényelmetlen érzését ébreszti fel bennünk. S mindez csak néhány kétezerhús zavarba ejtő, értelmezés után kiáltó tapasztala-tai közül, melyekre most, az év vége felé járva visszanézhetünk.

E tapasztalatok értelmét keresve eszembe jutott J. R. R. Tolkien regénye, *A Gyűrűk Ura* egy jelenete, melyben a főhős, a „felszeretek” népéből származó Frodó belenéz a halhatatlan tünde királynő, Ga-ladriel tükrebe, mely megmutathat olyasmit, ami volt, és olyasmit is, ami még csak lesz, de még a legbölcsebbek sem tudják mindig, hogy mi az, amit látnak. Amit pedig látnak, az lehet jó és gonosz is, lehet hasznos, de lehet, hogy nem az. „Látni jó is, veszélyes is.” Leginkább azért veszélyes, mert könnyen letérít arról az útról, melyen felada-tunk van, elvonja a figyelmünket azokról a dolgokról, melyekért fe-lelősséggel tartozunk. Innen érthető meg igazán Frodó alapvető kér-dése a tükörrel kapcsolatban: „Mit nézzünk benne és mit fogunk látni?” Az, hogy a tükörbe néz, elsősorban azért válik fontossá szá-mára a történetben, mert meglátja a múlt és jövő bizonytalan eseményi mögött munkálkodó erőket, és megérti, hogy ezekkel szemben, ezek viszonylatában mi az ő helye és felelőssége. A tükröt tükörként szem-léli, s nem azonosítja azzal, amit benne megnéz. A tükör a „mutat-kozás helye”, ő pedig a láthatókon túlra néz, azokra az erőkre, me-lyek a tükör által megmutatkoznak.

Valami efféle tükör, a mutakozás helye számomra az elmúlt év — s próbálok a láthatókon túlra nézni.

Az alkalmazkodás próbája

SZEFCSIK ZSOLT

Hegedűművész

Éveim számának gyarapodásával párhuzamosan egyre többször merül fel bennem a felismerés, hogy engem tenyerén hordoz a Jóis-ten. Nagyon sok dolog miatt tarthatom magam szerencsésnek, s ez alól — úgy tűnik — a mostani járványidőszak sem kivétel. Ebben persze legelső, hogy eddig egyik közeli családtagom sem kapta el a kórt, de nem is erre gondolok elsősorban. Két fiam (13 és 10 évesek) gyors nö-vekedése felett elmélkedve gyakran kerít hatalmába a gondolat: mi-lyen kevés idő áll rendelkezésünkre, hogy szülőként megosszuk ve-lük élettapasztalatunkat, elmondjunk nekik mindent, amit a

gyökereikről tudniuk kell, és megtanítsuk őket mindarra, amit felnőtté válásukig fontosnak tartunk. Az idén tavasszal otthon együtt töltött néhány hónap egy kis „felzárkózási lehetőséget” teremtett számomra mindebben. Persze hozott felszínre súrlódásokat is a sokkal intenzívebb együttlét, de az állandó külön utakon járás „mókuskereke” helyett a sok beszélgetés, közös játék és együttlét számomra egyértelműen pozitívvá tette ezt az időszakot.

Úgy érzem, az online kommunikáció gyakorlati alkalmazása kiválóan sikerült, hála feleségem és a fiúk találékonyságának és gyakorlati érzékének: középiskolai tanár feleségem az online oktatás első napjától kezdve az összes óráját élőben közvetítve megtartotta, s voltak olyan időszakok, amikor párhuzamosan két élő órát vettünk és egyet adtunk itthonról.

Valójában szakmai szempontból is kreatívan alakult az elmúlt időszak. A Budapesti Fesztiválzenekar, melynek immár 31 éve vagyok tagja, azt hiszem, jól kezelte a rendkívüli helyzet okozta kihívásokat: már a kezdetektől adtunk közönség nélküli, közvetített kamarazenei koncerteket a zenekar próbaterméből, így mindenkinek megadatott a lehetőség a „formában maradásra”, a szakmai színvonal fenntartására. Később egy eredeti ötlet nyomán kamaracsoportokká formálódva szerenádokat is adtunk budapesti bérházak udvarain, ahol a közönség a körfolyosókról hallgathatta a muzsikát. Ez nagyon jó élménynek bizonyult mind a hallgatóknak, mind az előadóknak — magam is 12 helyszínen játszottam —, mert remek, közvetlen és őszinte reakciókat kaptunk a hallgatóktól. Sőt, az egyik házban még alkalmi kórus is formálódott a hallgatóságból, akik énekkel köszönték meg a szerenádot. Aztán, ahogyan lehetőség nyílt élő előadásokra, az általam vezetett Erdődy Kamarazenekarral is adtunk sok érdeklődőt vonzó szabadtéri koncertet, sőt több templomi hangversenyt is.

Mindez szakmailag fontos, de a lényeg, amiben ez a máig tartó időszak megerősített engem, miszerint éppen az ilyen rendkívüli helyzetekben értékelődik fel a „harmóniára-törekvő” életvezetés jelentősége, melyet a magam számára már régóta követendőnek gondolok. Ezen azt értem, hogy a gyakorlati életben azok tudják nagy eséllyel megőrizni lelki kiegyensúlyozottságukat, akik a családdal való törődést, a szakmai előmenetelt és az anyagi biztonság megteremtését megpróbálják egyensúlyban tartani. Persze időről-időre egyik vagy másik aspektus kissé előtérbe kerül, de tartósan egyik sem hanyagolható el a többihez képest, mert az menthetetlenül valamiféle „kiboruláshoz” vezet.

A hit megélése tekintetében nem érzek lényegi változást tavasz óta. Abban a pár hónapban, amikor csak képernyőről követhettük a szentmiséket, persze hiányzott a személyes találkozás barátainkkal, ismerőseinkkel, de a vasárnap délelőttöket akkor is ugyanúgy fenntartottuk a „miselátogatásra”, mint máskor. A kényszerűség hatására néhány rendhagyó, ugyanakkor felemelő élményben is volt részünk, például amikor a nagybőjtben elhagyott vidéki kálváriadomb stációit jártuk végig gyermekeinkkel. A tavaszi időszak vé-

ge felé már online misén is részt tudtunk venni a közösségünkkel, ahol aktív bekapcsolódásra is lehetőség nyílt. Azt pedig, hogy eszténként, a gyerekek lefekvésekor közös imádságra összegyűlik a család, nem is érintette a bezártság.

A járvány semmi lényegit nem változtatott meg az életfelfogásban. Inkább csak kiemelt, sokkal inkább láthatóvá tett olyan — elsősorban a rokon, baráti kapcsolatok terén megnyilvánuló — aspektusokat, melyekkel korábban kevesebbet törődtünk, vagy nem mértük fel jelentőségüket. Például: eddig is igyekeztünk mindenben segíteni szüleinket, de most néhány hónapra kiderült, hogy tényleg fontos, ne hagyjuk őket magukra sem fizikai, sem lelki értelemben.

Ez az esztendő sok tekintetben olyan volt, mint egy alkalmazkodóképességi teszt, ami kinek-kinek nagyon eltérő kihívást jelentett, de én úgy éreztem, a rendezett családi körülmények között élők könnyebben abszolvták. Mindenesetre sokak számára kézzelfoghatóvá válhatott saját sebezhetőségük tudata, s ez — mivel „normális körülmények között” az emberek általában nem szeretnek ilyesmin elgondolkodni — legalább néhányakat a lényegi dolgok keresésére indíthat.

Megszűrődik, de átmegy

SZILASI LÁSZLÓ

Irodalomtörténész, író

Az én hivatásom az olvasás és az írás. Ezeket a tevékenységeimet nem zavarta a kényszerű bezárkózás. Otthonomban és mindenkittől elzárt könyvtári kutatófülkémben voltaképpen sokkal többet dolgoztam, mint máskor szoktam. Elzárkózásomat arisztokratikus műveletnek éreztem, afféle elefántcsonttoronynak — ez alighanem hiba volt: kínálkozó irodalmi anyagok és témák elszalasztása.

Hívó életemet sem károsította a fizikai jelenlétet igénylő programok hiánya. Úgy gondolom, a Szentháromság megnyilvánulásait nem akadályozza az aktuális közvetítő közegek esetleges gátolt volta, akadályozottsága. Isten elsősorban a Biblia szövege és annak értelmezései által jut el hozzánk, ez a könyv pedig mindig, pandémia idején is olvasható — nem beszélve arról, hogy a Szentírás talán nem is közvetítő közeg, hanem valóságosan tartalmazza az üzenetet.

Hivatásom és hitéletem érinthetlensége javította a kedélyemet. Talán szégyen, de azt kell mondanom, hogy a járvány jót tett a hangukatomnak: túlemelt a közös gyászon. A ragályból én elsősorban és majdnem kizárólag azt éreztem, hogy néhány szerettem rácsok mögé került.

Dél-Amerikából hazatérő felnőtt lányom önkéntes karanténra ítélte magát: két hétig egy belvárosi polgári ház harmadik emeletén la-

kott, a folyosói rácsozat mindvégig közénk állt. Meglepett ez az akadály, nem voltunk felkészülve rá. Átdugtuk rajta az ellátás szükséges elemeit, az irigy fém mégis ott maradt a helyén. Rács: majdnem olyan rossz a sajtója, mint a patkányoknak. Teljes joggal. Nehéz túlemelkedni ezen az értelmezésen.

És az is nagyon fáj, hogy a szüleimet bezárták a száz kilométerrel arrébb lévő szociális otthonukba. Közénk állt ott is a rács. Mi az utcán, ők odabent. Mindenki maszkban, még egymás arcát sem láthattuk a figyelő kamerák alatt. Nem akarták a nyakunkba varrni egyre tehetetlenebbé váló önmagukat. Mosnak, főznek, takarítanak utánuk, igazi úri élet volt ez nekik. És most, hirtelen, mégis börtönbe kerültek. Ez volt az akkori önértelmezésük. Áadtuk a csomagunkat az ápolószemélyzetnek. Aztán eljöttünk.

Sokáig bámultam ezeket a rácsokat. Akkor is bámultam őket, amikor nem voltam előttük-mögöttük. A szegedi és békéscsabai, a belvárosi és a külvárosi rácsokat. Próbáltam megérteni, hogy voltaképpen miért vannak ott. Járványügyi utasításra, természetesen. De ezen felül van-e még valamiféle funkciójuk.

Végül arra jutottam, hogy a rács nem csupán bezár és elválaszt, de meg is szűri a dolgokat. Hoznék én mindent nekik, de a túlságosan nagy doboz nem fér át a réseken. Nem fér át a kisebb doboz sem. Szét kell szedni. Külön adom be az almát, a sajtót, a sült tököt, a vörösbort. És így van ez, talán, a szavainkkal is. Az idő kevés, már figyelnek a megfigyelésre oktatót szomszédok és ápolók. Beszélj keveset. Csak a lényeg. Csak a lényegnek a lényegét. Keresd a kivonatokat, keresd a sűrítvényeket. Azokat próbáld meg átnyomni a réseken, a hézagokon, az üresen hagyott helyeken, át, a szeretteidnek.

A mostani járvány, úgy gondolom, azt tanította meg nekünk, azt az ismerős tudást, hogy úgy kell beszélnünk, mintha nem volna időnk, mintha helyünk se volna, és az ápolt körmünkre kellene odaszorítanunk életünk és szeretetünk dióhéj-történetét, mákszem betűkkel; megszűrődik, de átmegey.

Egzisztenciális, lelki és szellemi válság

THOMKA BEÁTA

Irodalomtudós

Erős, érzelmi és érzéki hatású jelképként éltem át az idei tavaszon az üres templomok látványát. Eszmélésem óta tudom, hogy szekuláris társadalomban élek, a hagyományukat, szokásaikat nem ismerő, nem becsülő, azokat feledő kelet-európai népek között, a vallásgyakorlatot, a keresztyénséget tiltó vagy éppen álságos politikai jelszavakká silányító rendszerekben. A szószéken magányosan szónokló lelkész, a visszhangzó fehér falak, az egymástól „tisztos távolságban” álló ka-

merák és a maszkot viselő operatőrök együttese önkéntelenül talán egy igen mély, a tudat mögöttésében tárolt képre, gyermekkorom falusi templomára másolódhatott. A megtelt padsorok részei voltak az archaikus paraszti életrendnek, amit a 18. század végi alföldi kirajzás népe magával vitt Délre. Az új impresszió az ösztönösen felbukkanó, régi emlék ellentétéként egy szempillantás alatt a kiürülés, üresség, fenyegtettség érzéki tapasztalatává vált. A két látvány között létrejövő feszültség és vibrálás lehetett az, ami az eszmélés jóval lassúbb folyamatát elindította bennem.

Felnőtt és fiatal gyerekeimben próbáltam ellensúlyozni az elmaradt családi együttléteket, születésnapok, ünnepek, a meghíúsult utak, a lemondott járatok, a gimnáziumi érettségi elmaradása, a tanítási szünetek, kijárási korlátozások, a kötelező bezárkózások által kiváltott tanácstalanságot és levertséget. Idővel beláttam, hogy értelmét veszíti a hivatkozás arra a világnyi méretű embertömegre, amelyik mindezt hozzánk hasonlóan vagy még súlyosabban éli át. Akkor némultam el, amikor a legközelebbiek egyikét a váratlan körülmények megfosztották a munkalehetőségektől, és a kilátástalanság tudatának testi következményei lettek. Nem minden alkat képes a beletörődésre, a körülmények ellentmondanak a vigasztaló szónak. Meghatóbban és bölcsebben aligha lehetne fogalmazni, mint az az idős, istenhívő asszony ismerősöm, aki sok átélt veszteségét egyetlen mondatba foglalta: „mondd, ki ellen lázadjak”.

A veszély hátrításától az óvatosságig, a bizakodásig, a legyintéstől a megrendülésig többféle magatartással szembesültem. Egyik sem enyhített azon a tudaton, hogy az egzisztenciális válság sokaknál súlyos lelki megrendüléseket és testi bajokat vált ki. S már-már úgy érzékelem, hogy a betegség vagy annak hatása a viselkedésmódtól függetlenül az óvatost és a kockáztatót is ugyanúgy utolérheti.

A Vigilia szerkesztőinek kérdésein meditálva eleinte és tartósan csak olyan fogalmak merültek fel bennem, amelyek alapvetően az erkölcs, a lélektan, a magatartás, a közösségi tudat vagy a szociálpszichológia körébe tartoznak. Nem tagadom, hogy felmerült bennem némi bizakodás, hogy a valamennyiünket érintő baj hatással lesz az odafordulás, a gondoskodás, a felelősség, a megértés, a segítőkészség és a szolidaritás kultúránktól, mentalitásunktól gyakran idegen értékeinek gyarapodásában. Ezért felbecsülhetetlen mindazok munkálkodása, akik ezek jegyében álltak és állnak készenlétben. Vajon sokan lennének? Közöttük vagyunk magunk is? A régiek szerint bajban mutatkozik meg az ember.

Tiszteletre méltó a kultúránk, tudományunk mai állapotára irányuló kérdés is. Félek, hogy benyomásaim mindazzal kapcsolatban, ami a lapok, a könyvkiadás, a színház, a mozik, a művelődés, az egyetem, az akadémia, a kutatás helyzetét illeti, keserűbbek és megrendítőbbek annál, mint hogy a járvány által kiváltott válsaggal lennének indokolhatók. Talán az erkölcsi krízisnél is súlyosabb az az állapot, amibe nem a pandémia, hanem egyéb rendelkezések taszították mifelénk az intézmények, a kultúrateremtő tevékenységek mindegyikét. Az érte-

lemmel fel nem fogható akadályozás, lehetetlenné tétel, bénító befolyás, a támogatások megvonása, az önkényes átszervezések immár nem csupán bennünket érintenek, akik erőnket, képességünket egy életen át a tanulásnak, olvasásnak, írásnak, tanításnak szenteltük, hanem az egész közösséget. Fialok és még fiatalabbak nemzedékei lesznek megfosztva a képességek, a tehetség és az alkotókészség kibontakozásától, a kulturális és civilizációs igények kielégítésétől, amelyekről sem a régió, sem a korábbi korok, sem a szegényebb társadalmak nem kívántak lemondani soha. Jó lenne hinni abban, hogy a világjárvány átmeneti, hogy a védőoltás megkímél majd bennünket a betegségtől, s abban reménykedni, hogy előbb-utóbb a józanság és felelősségteljesebb fellépés fog érvényesülni ott, ahol az iskolák, a szellem, a tudás, a művészetek dolgai eldőlnék.

TOLDI ÉVA

*A kattaná*s

Irodalomtörténész

Nagy cirkusz lesz még ebből — mondtam ki hangosan, miközben a családi karácsony romjait takarítottuk. Éppen a lehullott fenyőtűket söprögtem a szőnyegről, amikor a rádió arról adott hírt, hogy eddig ismeretlen járvány jelent meg Kínában, egy tizenegy millió lakossal rendelkező kicsi halászfaluban. Rossz érzés kerített hatalmába, mert még emlékeztem a rettegett SARS vírusra, de reménykedtem, ez a fertőzés is Ázsiában ragad. Mégis, attól a naptól kezdve rendszeresen kísértem a statisztikát, olvastam a német nyelvű lapokat. Tágra nyílt szemmel figyeltem, hogyan hurcolják szét a betegséget repülővel a világ minden tájára, és hogy nem szüntetik meg a turistautazásokat, senki nem tesz ellene semmit.

Minden évben Topolyán, a családi házunkban töltjük a karácsonyt. Gyermekkorom színtere. Mióta 1980-ban elköltöztem Újvidékre egyetemi tanulmányokat folytatni a Magyar Tanszéken, egyre inkább elveszíti kisvárosi jellegét, mentalitásában és intézményrendszerében faluvá alakul. Éppen jó lesz itt nekünk, falun könnyebb átvészelni a krízishelyzeteket, megint ide menekülünk, nem is költözünk vissza az ünnepek végeztével kicsi, de kényelmes újvidéki panellakásunkba — mondtam ki hangosan. Amikor kiderült, az első szerbiai koronavírusos beteg egy fiatal topolyai vállalkozó, azt hiszem, akkor kaptam idegösszeomlást. Menekülésem színtere egyszeriben a járvány epicentrumává vált. Nincs menekvés — csak ezt a következtetést vontam le magamnak.

Már megfigyeltem, krízishelyzetekben gyakran ismétlgetem ugyanazt a mondatot. Amikor 1999-ben bombázták Újvidéket, a „Ki gépen száll fölbe, annak térkép e táj” Radnóti-sort nem tudtam kiverni a fejemből. Azokban a napokban azt mondogattam magamban végeérhetetlenül: „Valami kattant felettem”, de ezúttal nem jöttem rá, honnan az idézet.

Csak feküdtem egykori lányszobámban, abban a szobában, ahol meghalt a nagyanyám és anyám is. Immár tíz éve. Meghagytuk a házat olyannak, ahogyan az ő idejében volt, ahogyan ő sem dobott ki semmit. Még megvannak az idestova ötven éve halott édesapám öltönyei. Ő meg sem érthette, hogy beköltözzön a házba, amelyet anyám, nagyanyám és én fejeztünk be, nosztalgiából. Aztán ennek a háznak és a szentimentalizmusunknak váltunk a rabjává. Feküdtem az ágyon, és észrevettem a falon egy kicsi porcelán szenteltvíztartót, egy összekulcsolt kezű angyal, még a nagyanyám tette oda, teljesen beleveszik a környezetébe, egyáltalán nem hivalkodó. Nagyanyám tanított meg imádkozni, méghozzá titkokban, a góréban, kukoricamorzsolás közben, mert az egykori Jugoszláviában három igazán nagy tabutéma létezett, amiért a hírhedt tengerparti kötőröben találhatta magát, aki nem volt eléggé óvatos. Tabu volt a nemzeti kérdés, sérthetetlen Tito és a párt, és a legszigorúbban tilos volt a vallásgyakorlás. Gyerekkoromban nem is járhattam templomba, mert első alkalommal, amikor édesanyámmal együtt megcsodálhattam a magyar építészeti szecesszió ismert alakja, Raichle J. Ferenc tervezte épületet, benne Barabás Miklós oltárképeivel, Vörösmarty Mihály báró Kray Pál emlékére írott sírfeliratával, azonnal lefülelt bennünket az iskolaigazgató, partizán dalok szerzője, aki vallási ünnepeken rendszeresen tantesületi ülést tartott; gyerekkoromban a karácsonyt magyartanárról édesanyám késő estig az iskolában töltötte, én meg nagyanyámmal a szomszédoknál voltam, emlékszem a szalmával beszórt, mázolt földes padlóra, a mézes almára és a mézes fokhagymára, amit különösen kígyócsípés ellen volt ajánlatos fogyasztani. A karácsonyi énekeket ott tanultam meg. Minden vasárnap templomba járt, a porcelán szenteltvíztartóból már csak akkor fogyott ki a víz, amikor olyan beteg volt, hogy nem tudta többé pótolni.

Édesanyám élete végéig ápolta, gyakran csodáltam a türelmét. Pedig maga is beteg volt, negyven éven át fél tüdővel élt. Hallottam köhögést, fulladást, levegő után kapkodást eleget. Régóta tudom, milyen a tüdőgyulladás. Ott voltam mellette az utolsó órájában. Fogtam a kezét. Alig hiszem, hogy kétoldali vírusos tüdőgyulladásból fel lehet épülni. A vírus a saját halálommal szembesített újra. Szinte kikényszeríti, hogy elveszített szeretteimre gondoljak, vallási életem is ebben a gondolatkörben teljeseedik ki.

Feküdtem az ágyon, azért is, mert egy éppen tartó kivizsgálás kellemős közepén tartottam. Előttem egy halom egymásnak ellentmondó lelet. Magam egy influenzafertőzésen túl, ingadozó lázzal, és azzal a félelemmel, hogy az egészségügyi intézményeket kerülni kell, potenciális veszélyforrások. Nem volt maszk, nem volt kesztyű, csak hideg és fel-felszökő lázas állapot.

Ekkor jelentették be a válsághelyzetet, a kijárási tilalmat, és az egyetem is áttért online oktatásra. A napi oktatói és tanszékvezetői feladataim elvégzése óriási erőfeszítésembe került. Másra már nem maradt energiám. Egy sor munkát vissza kellett utasítanom — ezt kivétel nélkül mindenki rossz néven vette. Senkit nem érdekelt az oka, sen-

ki sem kérdezte meg, hogyan lehetséges, hogy viszonylag jól fizető munkákat lemondok, mi történt velem. Sohasem voltunk gazdagok, de már középiskolás koromtól kezdve önfenntartó voltam. Akkor még tisztességes honoráriumokat fizettek a szerkesztőségek. Nem voltunk gazdagok, de nem is kényszerültem rá, hogy nyaranta a helyi újság szerkesztőségét tudósítsam. Munkát azonban sohasem szalasztottam el. Emiatt önmagamban is óriásit csalódtam.

Négyhónapnyi szenvedés után jutottam el orvoshoz, félbemaradt kivizsgálásom diagnózisához. Ilyen körülmények között nem lehetett érdemi munkát végezni.

Sohasem vezettem naplót. Mindig azt gondoltam, csak azt érdemes megőriznünk, amire egyébként is emlékszünk. A fontos dolgok nem eshetnek ki. Már tudom, tévedtem, az ember emlékezete véges, törékeny. Akkor is, ha van mire emlékeznie. Nem túlzok, ha azt mondom, sok krízishelyzetet éltem át. Harminc sem voltam, amikor kitört a délszláv háború, amely az ország széteséséhez vezetett. Aztán az ezredforduló előestéjén Újvidék bombázása jelentette a traumát. Közben pedig a nélkülözés, az emberi ésszel felfoghatatlan infláció, amikor naponta öt-hat nullát töröltek a pénzekről. Végül már nem is nyomtatnak bankjegyet, csak bélyegzővel áthúzták a felesleges számokat. És mégis, az emberekben volt valamiféle ösztönös szolidaritás, segíteni akarás. Ez a mostani helyzetben teljesen hiányzik. Az emberek a környezetemben nem hordanak maszkot, nincsenek tekintettel másokra. Egyszerű szabályokat sem hajlandóak betartani.

Hirtelen köszöntött ránk az ősz a napokban. Néztem kifelé a sötét utcán, s megint beugrott a mondat a kattánásról. Elhatároztam, utánajárok. Egy sor kötetet vettem le a polcra, mire eszembe jutott. *A laskói ember* című elbeszélés utolsó mondata: „Valami kattant fölöttünk, mint amikor ránk csukják a kripta ajtaját”. Szerzője krízishelyzetben írta, arról a Laskóról, ahol ma is tudják az emberek, hogy Sztárai Mihály hegedűjétől volt egykor hangos a templomdomb. Kontra Ferenc *Úgy törnek el* című novelláskötetében a háborútól meggyötört kisember sorsát ábrázolja.

Amikor ezeket a sorokat írom, egyre gyakrabban hallom a kattánást.

Az élet egyszerűsödésének ajándéka

TÓTH SÁRA

Irodalomtörténész

Hogy éltem meg a karantént? Ahogy a billentyűzet fölé emeltem az ujjaimat, és közben engedtem gondolataim áramlását, úgy éreztem, az ellentmondások olyan szövevénye alakul ki néhány pillanat alatt, amelynek papírra vetéséhez sokkal jobb író kellene. Az elmúlt félévet

számomra a saját életem kicsiny (viszonylag) biztonságos szigete és emberek százezreinek kiszolgáltatottsága, szenvedése közötti kiáltó ellentét határozta meg. Mély nyomott hagyott bennem, amit egyszer Victor Hugónál olvastam még kamaszkoromban: hogyan lehetsz boldog, amíg egyetlen boldogtalan ember is van a földön. Persze képtelenség földi korlátaink között úgy élni, hogy folyton átérezzük mások szenvedését. Annak érdekében, hogy lelki egészségünket megőrizve működni tudjunk, egy bizonyos mennyiségű tagadásra mindenképpen szükségünk van. Túlélésre, testi és lelki szükségleteink kielégítésére törekszünk valamennyien. De ha csak ennyi lenne, állatok volnánk. Azt hiszem, az egyházi közösség, a zsolnározás, a liturgia, kivált a nagypénteki liturgia, az imádság, valamint a művészet egésze hivatott megtartani minket embernek. Újra és újra visszahívni önző állatiaságunkból az emberiség nagy közösségébe, a részesedésbe, a részvétbe, az azonosulásba. Ebben az esetben nekünk kiváltságosoknak, akik könnyen éltük meg a karantént, emlékeztetni magunkat arra, hogy emberek meghalnak, hogy százezrek utcára kerülnek, hogy a kórházakban heroikusan küzdenek a betegek életéért, hogy a világon tovább mélyül a máris vérlázító szakadék szegények és ultragazdagok között, hogy a többgyermekes, városban, lakásban élő családok élete szinte elviselhetetlenné válik, hogy a családi erőszaknak kitettek iszonyatos helyzetbe kerülnek. És így tovább.

Nekem ezzel szemben sok „előnyöm” származott a kényszerű otthonulésből. Egyetemi oktató vagyok, át kellett állnom távoktatásra. Ez eleinte igen feszültté tett és sok energiát felemésztett. De miután átálltam, átéltem az élet egyszerűsödésének ajándékát. Bizonyára nem vagyok egyedül: sokan e kényszerű lelkigyakorlat hatására döbbsen rá, hogy milyen feleslegesen bonyolult, elviselhetetlenül ingergazdag, túlhajszolt életet élünk. Már maga az, hogy az életem nem ágazik minden pillanatban annyiféle irányba, roppant felszabadító volt. Még némi kényszerű offline sávokat is szívesen fogadtam volna. Még több csöndet. Még kevesebb embert. Utóbbi csúnyán hangzik. Am ha belegondolunk, az emberi kommunikáció hatványozott lehetőségei, az, hogy elvben sok száz emberrel teremthetünk azonnali kapcsolatot, rendkívül megterheli az idegrendszer. Az állandó elérhetőség őrzítő tud lenni, a digitális térben cikázó üzenetek, a folyamatos chatelés, a naponta tucatjával érkező ajánlatok a megnézendő videókról és egyebekről nem az emberi kapcsolatok mélyülését, hanem inkább a szétforgácsolódást segítik elő.

Persze itt most azonnal ellentmondásba keveredtem, hiszen a karantén éppen hogy nem a digitális világ lehetőségeitől fosztott meg (hogy emlékeztessen magam, legalábbis azokat, akiknek van megfelelő minőségű internet-hozzáférésük), hanem sajnos a valódi, fizikai találkozásoktól. A korombelieknek, akiknek már nem kellett azal küzdeniük, hogy egyszerre menedzseljék gyermekeik online tanulását és végezzék a saját online munkájukat, ez lehetett a legnagyobb veszteség a bezártságban. Ám a bezártság, mint már céloztam rá, lelkigyakorlattá alakulhat, mert még az online ingerek jelenlété-

vel együtt is lelassítja az életet. Karanténtól függetlenül, ahogy telnek az évek, egyre többre értékelem a rutin és a monotónia áldásait. Csodálatos tud lenni, hogy minden hétvége ugyanolyan. Nem kell programok felől döntéseket hozni. Nem kell vonat után futni. Én hente kétszer, legfeljebb háromszor járok be Budapestre, de a beutazás másfél órát vesz igénybe. Mázsányi stressztől szabadultam meg, és óriási mennyiségű idő szabadult fel. Nyáron egy rokoni összejövetelen hasonlókról beszélgetve kiderült, hogy az egy asztalnál ülők közül az egyik hölgy Budafokról ingázik Vádra (persze autóval), a másik Veresegyházról Gyöngyöstre jár naponta. És már észre sem vesszük, hogy ez agyrém, semmiképpen nem normális. Azt hittük, mi emberek, hogy mindent lehet. Hogy meghódítottuk az időt és a teret — de a birodalom visszavágott.

Ilyenformán a válsághelyzet új perspektívákat nyitott, egy merőben más nézőpontból tekinthetünk életünkre. Számomra, s ezzel fejezem be, kiélesedett például a generációk élethelyzetének különbözősége. Ötvenes éveimben járva életcéloom többé már nem a világ meghódítása, hogy minél nagyobb szeletet kanyarítsak ki a tortából. Aki ezt „öregesnek”, lemondónak tartja, azt megtévesztette a mai, erőszakosan fiatalító korszellem. Ahogy Richard Rohr írja, az élet második felének feladata az elmélyülés, az addig megtett útra való reflexió, legmélyebb spirituális erőforrásaink mozgósítása, az élet első feléhez szükséges ideologikus szemlélet fellazítása. Ehhez csend kell, ahogy Rohr írja, „alulstimuláltság”. A fiatalokat azonban sajnálom, mert számukra a bezártság természetellenes megtorpanás, kényszerpihenő. Mintha ok nélkül kiküldték volna őket a pályaszélre. Kisebbik fiam például ősszel kezdte meg az egyetemet, hét közben Pesten lakik, nagy kedvvel, energiával látott neki új élete felépítésének. Szeret jönni-menni, élvezzi a művészeti egyetemen folyó munkát, új barátokat szerez — világa kitágult. Olyan ez, mintha legalább fél év kimaradna az életéből. Viszont tünetszerű, ha a korombeliek is hasonló nyugtalansággal élnek meg a karantént. Ha hódítani kell, nem lehet otthon ülni. Sajnos, ilyen nyughatatlan öreg kisfiúk uralják ma a világot, ők hajszolhatják a földet a teljes pusztulásba. Sokak szerint Isten maga mondott „állj”-t! Akárhogyan is értelmezzük, katasztrofális lesz egyéni és globális szinten is, ha nem tanulunk meg lassítani.

VÁRDA FERENC

A Pusztában...

Lelkipásztori munkatárs

Nem feltétlenül magától értetődő, mi is történik a jelenleg is vírus sújtotta világunkban és mindezek hatására bennünk, körülöttünk. Talán azt sem lehet pontosan körülhatárolni, mi az, ami egy természetes folyamat része, és éppen valami új küszöbéhez értünk, és mi az, ami kikényszerített változásnak tekintendő. Mennyiben nevezhető a külső folyamatok saját belső rendszerünk kivételének? Kap-

csolataink, egyéni, pszichés, mentális, lelki életünk mennyire lett a vilájárvány martaléka, vagy éppen okozója? „Hol ered, hol tapad” az élet fonala? Mostanság a külvilág egyes folyamatainak megragadásához leggyakrabban használt szavaink: „járvány”, „lélegeztetőgép”, „fertőzés”, „arc eltakarása”, „távolságtartás”, „leállás” stb. Vajon ezek olyan valóságok-e — és egyben szimbólumok is —, melyek észrevétlenül ugyan, de sokkal korábban belső életünk részévé váltak már?

Talán többek számára régóta ismert, hogy van néhány régiója az országnak, ahol a templomok már korábban karanténba kerültek. A távolságot jó ideje tartják a templomban, és a templomtól is. Maszkot szinte felesleges is hordani, hiszen az istentiszteleten, misén, igeliturgián résztvevők száma semmilyen szabályt nem szeg meg. Sőt, néha a liturgikus térbe tévedt pap, lelkipásztori munkatárs, hitoktató, lelkész az, aki nyitja és zárja maga előtt és után az ajtót. A vírus itt biztosan nem terjed. Az online térbe száműzött szertartások sem hoztak, hoznak tűzbe sokakat, és talán keveseket is alig. Ezek akár olyan vidékei is lehetnek az országnak, ahol nem feltétlenül állt meg a templomfelújítási láz sem. Szakrális helyeink inkább látogatóközpontként használatos turisztikai desztinációs pontokká váltak, szolid, ám feltétlenül igényes kávézási lehetőségekkel, néhány gondosan kiválasztott szentírási idézet társaságában. Kazettások, kazetta nélküliek, festettek, freskósak, műemlék jellegűek, szigorúan műemlékek stb. Ez akár lehetne egy szomorú történet is. Bizonyos szempontból persze az is, ugyanakkor feltétlenül őszinte. Itt már nem lehet a számokon kozmetikázni, az üres templom — az üres templom. A vallásgyakorlás szokásos formáival való szakítás égbekiáltó és nem megkerülhető. A valóság és a látszat fedi egymást, ami ugyan fájdalmas, de feszesen őszinte és ettől kibírható. Sőt megkockáztatom, szerethető és egy kevés humorral — szolgálati szempontból — hitelesen élvezhető is. Bizonyára számtalan oka van annak, ha a vallásosság bizonyos formái egyes helyeken „lélegeztetőgépre kerültek”. Vagy kialakultak olyan gócpontok, ahol már a szorgalmas kontaktutatás se képes kimutatni vallásilag aktív személyeket. Az egyházaktól, azok látható és tapasztalható formáitól való távolságtartás szinte zsigeri. Az emberek bizonyos helyeken megtanulták eltakarni az arcukat az egyházainktól, és életszerűen alakítottak ki olyan reakciókat, amelyek biztonságos távolságból talán nem igazán érthetőek, hiszen „mi az Evangéliumot szeretnénk hirdetni...”, ám néhány olvasatban mégiscsak elfogadhatóak.

Mégis, ezeknek a régióknak valós ereje és ajándéka talán abban lehet, hogy felbecsülhetetlen módon azzal szembesítenek, ami van, illetve ami nincs. Ami van, az az itt élő ember, aki innen már nem tud máshova menni, mert valahol azért csak kell lenni ebben az életben, és ami nincs, az azért nincs, mert — sok más valós tényező mellett — talán valahogy mégsem tudjuk az Életet „elég” hitelesen képviselni. Ilyennek látom az Ormánság bizonyos részeit is: ez a térség feltétlenül szerethető, mindenképpen tiszteltreméltó, élvezhető, sőt az

itt csordogáló élet — bizonyos feltételek mellett — tanulható is. Feltevéve, ha el tudjuk fogadni, hogy a környéken a legnagyobb szentséget a helyben élő emberek jelentik, a maguk csupasz, ám Istentől mindenképpen akart mivoltukban.

Eljöhet egy olyan szakasz az ember életében, amikor az életössz-tön olyan pontosan elkezd működni, hogy mindent, ami fölösleges, hibátlanul elhagy, hiszen a legfontosabb életfunkciók fenntartására kell berendezkednie, és valóban mindenből képes életet fakasztani. Vagy legalábbis annak a nyomait fellelni és kiszippantani, azt, ami alkalmas az életet valóban élhetővé tenni. (Persze ennek az ellenkezőjére is legendó példát lehet találni.)

Valami hasonló lehetett a választott nép pusztai vándorlása is, amikor arra kényszerült, hogy megtanuljon bízni a gondviselő Istenben. Ezt csak a Pusztában lehet begyakorolni, ahol a sivatagi egyszerűség, a kietlenség, a csend, az iránytalanság a látszólagos úr. Ebben a történetben persze benne van néhány felépített, kidíszített, majd idővel restaurált bálvány is, mert a biztos a jobb. A tapintható, a kontrollálható, a magunk építette, a „hazai”, a „klimatizált” Isten. Mindenesetre a bizonytalan zavar és félelmet kelt. Ez feltétlenül alkalmatlan a psziché tökéletes egyensúlyának őrzésére. Egy sivatagi Isten a küszködésre hív, arra, hogy nem vagyok ura a holnapnak, de talán már a má-nak se. De nem ez az elhívás végső oka! A hívás arra irányul, hogy merjem rábízni magamat! A ráhagyatkozás valósága egy új ország-ba visz el. Ez bizonyára tisztességes küszködéssel is jár. Olyan nehéz magam mögött hagyni magamat!

Ha valami változást hozott az eddigiek során a mindennapok te-rén ebben az időszakban, akkor az az lehet, hogy még inkább lát-hatóvá váltak emberek, akik a kezdetektől azt kapták az élettől, hogy kizárólag a Gondviselésbe vethetik az életük alakulását. Akik hi-vatásszerűen élnek, szinte már remeteként a pusztában, mert nem volt választásuk, vagy mert sok rossz választásuk volt, vagy a ket-tő együtt...

Ebben a felettebb bizonytalan időszakban az egyetlen lényeges fel-adatnak látom, hogy hűségesen szembesítsem azokat, akikkel kap-csolatban lehetek — folyamatosan magunkat, magamat is — azzal, hogy törekeny emberi méltóságú(n)k minden képzeletü(n)ket és az általu(n)k valóságnak véltet is felülmúlja. Isten kedvét leli bennük, létük éppen ezért „nagyon jó”! Mindent, ami ezt szolgálja, érdemes használni, az összes többi olyan kolonc, amivel felesleges bárkit is terhelni. Ennek lehetnek gyakran vallásos formái is, ám olyan egy-szerű és mindig kéznél lévő dolgokra is érdemes gondolni, mint a dicséret, az elismerés, a hála, barátság, jelenlét, vagy éppen a mindig használható humor. Ha ezeket átítatta egy valamennyire is bensőséges istenkapcsolat, némi hála az itt is teljes valóságában jelenlévő Isten felé és egy egészséges, ám őszinte bizonytalanság a tekintetben, hogy ez önmagában elég, talán nem lehet sokat tévedni. Mert azért ez is egy puszta...

Egy pillanat

Görögkatolikus pap,
egyháztörténész

A görögkatolikus temetési szertartás egyik — Damaszkuszi Szent Jánostól származó — drámai hangvételi éneke így fogalmaz: „*Egy pillanatot, s mindent megemészt a halál!*” A folytatás ugyan azonnal a keresztény hit és remény kontextusába helyezi ezt az állítást („*De a te orcád világosságában és kellemed szépségében, Krisztus, választottadat nyugtasd meg, Emberszerető!*”), és természetesen az egész szertartást átjárja a feltámadásba és az örök életbe vetett hit, a mindent egy pillanat alatt megemésztő halálról szóló kijelentés ereje mégsem enyhül. Alapvető tapasztalatként, vitathatatlan felismerésként ott visszhangzik a gyászolók szívében, legyenek hívők vagy nem hívők. A szertartás után pedig legyen bármilyen és vezessen bárhova is később a halál okozta veszteség feldolgozásának módja és útja, az „*egy pillanat*” célfolthatatlan igazsága változatlanul megmarad. Ott van a szívek mélyén, a legnagyobb félelmek rejtett zugában, ahonnan időnként kitörve újra és újra megrendíti és nyomasztja a lelkeket. Megrendít, mert felfedi az ember kiszolgáltatottságának igazi mértékét. Nyomaszt, mert nem tehetünk ellene semmit.

Amikor a Covid19-járvány megérkezett a közvetlen környezetembe, és villámgyorsan megváltoztatta és felforgatta a hétköznapjainkat, illetve az ünnepeinket, elkezdtem figyelni szeretteim, munkatársaim, a rám bízott hívek reakcióit. Az első gondolatom az volt, hogy most egyszerre egy egész társadalom, sőt egy egész világ rendül meg. Jön egy szabad szemmel nem is látható (és ezért még félelmetesebb) vírus, aminek elég egy pillanat, hogy bejusson az emberi szervezetbe, elkezdje azt felemészteni, és akár a megfertőzött ember halálát is okozza. Próbálhatunk védekezni ellene, hozhatunk óvintézkedéseket, átalakíthatjuk az életünket, követhetünk protokollokat, de mindezek ellenére egyikünk se érezheti magát biztonságban. Nem tudhatjuk, képesek lehetünk-e megvédeni magunkat a fertőzéstől. Nem tudhatjuk, mi történik velünk, ha mégis megfertőződünk. Nem tudhatjuk, mikor és hogyan ér véget ez a megpróbáltatás. Nem tudhatjuk, mi az igaz a járvánnyal kapcsolatos tömérdek információból. A modern társadalomra és emberre jellemző alapvető bizonytalanság most a megszokottnál is nagyobb súllyal nehezedik a lelkekre. Úgy tűnik, a nagy bizonytalanságban csak az „*egy pillanat*” megrendítő és nyomasztó igazsága biztos.

A következő gondolatom viszont az volt, hogy micsoda lehetőség ez! Világjárvány, világméretű lehetőséggel! Igazi és hamisíthatatlan „kairosz” van az egész emberiség számára, hiszen a „kronosz” kizökönt a rendes menetéből. Itt a megrendülés pillanata, az ember magába nézhet, szembesülhet földi létezése minden hiányosságával és kiszolgáltatottságával, átgondolhatja eddigi életét és... és megváltozhat. Jobb ember lehet, jobb étellel.

Érdekes lesz látni a világvárvány végén, kik és hányan éltek meg ezt a tapasztalatot lehetőségként a változásra. A rám bízott közösségekben látom jeleit a megrendülésnek. És látom jeleit a változásnak, a gondolkodás átalakulásának, a megfontoltabb cselekvésnek.

De látom jeleit a nagy lehetőség elszalasztásának is. A mindannyiunk életére tragikusan nagy hatást gyakorló politikum — régi rossz szokása szerint — ismét rossz példával járt elől. Mivel a cinikus megfogalmazás szerint rossz politikus az, aki egy jó kis válságból nem tud politikai tőkét kovácsolni, politikusaink igyekeznek jó politikusoknak bizonyulni... A nyilvánosság logikája szerint az, ami a reflektorfényben történik, megjelenik a hétköznapi emberek gondolkodásában, döntéseiben, szavaiban és tetteiben is. Kétségtelen, hogy egy ilyen válságból nem csak jobb emberként, jobb étellel lehet kijönni.

Nagy kihívás ez, a pandémia talán legnagyobb kérdése. Hogyan, milyen emberekként, milyen társadalomként fogunk kijönni belőle?

De a járvány nem csak nagy kérdések elé állít minket. Sok-sok kisebb, technikai-logisztikai kérdésre és problémára kellett választ találnunk.

Gyakorló lelkipásztorként, oktatóként, kutatóként, vezetőként a pandémia hónapjait elsősorban problémamegoldóként éltem meg. Fájó szívvel végeztem tavasszal a vasárnapi liturgiákat szűk családi körben. A húsvéti pászkának is más volt idén az íze. Az elsőáldozás napján és a tervezett hittanos tábor idején szomorúan gondoltam a családodott gyerekekre. Kerestem a technika nyújtotta lehetőségeket a rám bízott hívekkel való kapcsolattartásban, de ma már világos, hogy a járvány után nagy erővel kell újraszöni a parokiális „kapcsolati háló”. Egyházközségi szinten nem a növekedés és gyarapodás ideje ez...

Rektorként és oktatóként a „távolléti oktatás” ezernyi problémájának megoldása várt rám. Ezen a területen pozitív tapasztalatom a kollégák és a hallgatók fegyelmezettsége, nyitottsága az oktatás új formái iránt. A most szerzett ismereteket és tapasztalatokat a világvárvány utáni időszakban is hasznosítani tudjuk.

Kutatói munkámban nagy különbséget látok az első és a második hullám között. Tavasszal is kellett elhalasztanom kutatóutakat, de akkor a korábbi utak során összegyűjtött levéltári anyagok feldolgozásával ki tudtam használni a hirtelen leállás miatt felszabadult kutatóidőt. A második hullám viszont már komolyabb hatást gyakorolt a kutatási tervekre. Az ősszel elmaradt utak felborították a munkatervet, ami lassan már az ötéves projekt határidőre történő befejezését is veszélyezteti.

Sokmillió embertársamhoz hasonlóan tehát én is nagyon várom már, hogy az életünk visszakerüljön a rendes kerékvágásba. Várom azt a *pillanatot* — a vakcina bejelentésének pillanatát —, ami felébreszti erre a reményt, megadja a jelet az újrakezdésre és enyhíti a szívek-re-lelkekre-életekre nehezedő nyomasztó terheket.

Próba után újabb próba?

VERES ANDRÁS

Győri megyéspüspök

Kétségtelenül állíthatjuk, minden ember számára nagy kihívást jelentett, és jelent még napjainkban is a járványhelyzet. Ez sokaknál egészében megváltoztatta a korábbi életvitelüket, vannak, akiknél csak részlegesen. A magam részéről azt kell mondanom, hogy néha olyan érzésem van, hogy nekünk, lelkipásztoroknak egészen megváltozott az életünk, mert azok a liturgikus események, amelyek életünknek jelentős részét teszik ki, csak részlegesen valósulhatnak meg. Sokáig a szentmisére és a különböző liturgikus alkalmakra csak kevesen jöttek, majd nyár folyamán egy kicsit, nem teljesen visszaállt a régi rend, de most a járvány második hulláma alatt újra azt tapasztaljuk, hogy sokan távol maradnak a templomi programoktól. Mint püspöknek üresség maradt a lelkemben amiatt, hogy az egyik legszebb lelkipásztori tevékenység, a bérmálás tavasszal elmaradt, abban a reményben, hogy ősszel biztonságosan meg tudjuk tartani azokat. Az élet ezt is felülírta, és most ősszel sem tudok elmenni a fiatalokhoz, hogy személyesen bérmáljam meg őket. A járvány fokozódó jelenléte szükségessé tette, hogy a plébánosok tartsák meg soron kívül a plébániájukon felkészült fiatalok bérmálását, mert nem tudhatjuk, hogyan fog alakulni a járvány jövőbeni helyzete. Ez tehát a hiányérzetet növelte bennem, de természetesen azt is be kell látnom, hogy ennek így kellett történnie. Arra viszont törekedtünk, hogy a technika új eszközeivel próbáljuk legalább fenntartani a kapcsolatot az egyházmegye papjaival.

E sorok olvasói közül sokaknak van tapasztalata arról, hogyan alakult egyházunk belső élete az elmúlt hónapokban. Rendre el kellett halasztanunk olyan szokásos programokat, konferenciákat, továbbképzéseket, lelkigyakorlatokat, búcsúkat, zarándoklatokat, amelyek szorosan hozzátartoznak hívő közösségeink életéhez. A liturgikus együttlétek különösen hiányoztak a kisebb-nagyobb közösségeink számára. Le kellett mondanunk nyári táborokat, és olyan fontos találkozókat, amelyek az ifjúság vallásos és hitbeli nevelésének fontos részei. Legjobb esetben az elektronikus kommunikáció eszközeit tudtuk használni. Ezek között különösen gondolok az online közvetített szentmisékre és liturgikus eseményekre. Ezek részben pótolták az elmaradt személyes élményeket, de semmiképpen sem helyettesítették a személyes tapasztalatokat. Sokan úgy gondolják, hogy a vallás csak az egyénnek és Istennek a kapcsolata. Valójában, aki az egyház tagja, elementáris igényt érez arra, hogy a hívők közösségében építse Istennel való kapcsolatát a közös imádság, ének, egymás vallásosságának megtapasztalása által. Ezek az élmények nem pótolhatók más, akár online találkozások révén sem. Az interperszonális kapcsolatok emberi életünknek fontos lehetőségei, ezekben alakul és formálódik saját sze-

mélyiségünk, de a közösség is erősödik általa. A közösségben megélt személyesség Istennel való kapcsolatunknak is meghatározó eleme, hiszen a hitről szóló tanúságtétel éppen ebből táplálkozik. Tehát azt kell mondanom, hogy lelkipásztori munkánkban ezek a rendhagyó körülmények, amelyek a járványból fakadtak, részben megrekedést, részben hangsúlyeltolódásokat, de részben előrehaladást is eredményeztek. Ez utóbbi abban a felmérésben mutatkozott meg, amely szerint odahaza sokan olyanok is belenéztek vagy behallgattak az online közvetítésekbe, akik különben nem gyakran járnak a templomi közösségekbe.

Minden bizonnyal van igazság a szociológusok véleményében, hiszen magunk is azt tapasztaltuk, hogy a hívők több mint 10 százaléka elmaradt a templomi szertartásokról. Viszont az a felismerésük is igaz, hogy jól vizsgáztak az egyházak a váratlan helyzetben, mert ennyi elektronikus tartalom vallásos témakörben valószínűleg korábban nem jelent meg a média világában. Ez részben köszönhető a közszolgálati rádióknak és televízióknak, de azoknak az új kezdeményezéseknek is, amelyek internetes felületeken jelentek meg. Ezekben papok és elkötelezett világi hívők is általában nagyszerű dolgokat alkottak. Ez mindenképpen előrelépést is jelent, de azt is tudomásul kell vennünk, hogy a kialakult helyzetben a szekularizáció, az elvallástalanodás is felgyorsult. Ezt szomorúan éljük meg Európa-szerte és hazánkban is.

Saját életemre reflektálva azt kell mondanom, hogy kevesebbet utazok, a munkám nagyobb részét az irodában és az irodából végzem, magam is használva az elektronikus eszközöket. Természetesen akadnak olyan programok, még ha kevesebb számban is, amelyeket nem lehet elhagyni vagy későbbre halasztani. Az élet nem állhat meg, még akkor sem, ha rendkívüli akadályokba ütközünk a járvány miatt. Ez a mostani helyzet bizonyára megtanít bennünket egy újfajta gondolkodásra és cselekvésre, hogyan tudjuk az Evangéliumot minden nehézség ellenére hatékonyan hirdetni, és hogyan tudjuk lelkipásztori szolgálatunkat üdvösen kifejtetni akkor, amikor annak a személyes találkozások feltételei, mint például a szentségkiszolgáltatások. Ez a helyzet püspökként engem is gyakran foglalkoztat. Ezért magam is — tanácsadóim véleményét is kikérve — keresem az új megoldásokat. Ebben a több és magányos ima különös módon segítségemre van, megadva a lehetőségét annak, hogy a Szentlélek új indításait megértsem és beépítsem szolgálatomba.

Minden nehézség ellenére lelkipásztorként nagyon pozitív fejleménynek tartom azt, amit részben a családoktól hallottam, másrészt személyesen láttam. A családtagok több időt töltöttek egymással, mint korábban, együtt mentek kirándulni, pihenni, közös élményeket szerezni. Rendkívül sok kreatív kezdeményezésről hallottam, amelyek a rokoni és baráti családok egymás közötti kapcsolattartását erősítette. Ezeknek óriási értéke van a mindennapokban, hiszen rászorulunk egymás segítségére és szeretetére. Reményeim szerint ezek a kapcsolatépítések a későbbiekben plébániai közösségeink erősödését és növekedését is magukkal hozzák. Ferenc pápa a családokhoz írt körlevelében

említi, hogy a plébániai közösség legyen a „családok családja”. Úgy éljen, úgy tevékenykedjen, úgy viszonyuljanak a tagok egymáshoz, amint a családban teszik a gyermekek, a szülők, a nagyszülők.

A hívő ember jól tudja, Istentől csak jó és semmi rossz nem származhat. Mégis sokan úgy érzik, Isten most próbára tesz bennünket e járvány által. Ez igaz lehet, de csak akkor lesz gyümölcsöző a próba, ha valóban okulunk is a felmerült problémákból, vagyis, ahol kell — mert nem jól mentek a dolgok sem a családban, sem a társadalomban, sem az egyházban —, változtatunk az eddigi gyakorlaton. Még akkor is, ha sok veszteséget tapasztalunk, bízzuk jövőnket bátran a Gondviselő Istenre, aki mint tudjuk, egyenesen ír görbe vonalakra is, vagyis ebből a helyzetből is gazdagodva és megerősödve tud kivezetni bennünket, ha engedjük!

Ez az év a felelősségről (is) szólt

ZAMFIR KORINNA

Katolikus teológus

2019 szilveszterén egy tesszaloni újszövetséges kolleganóm egy 4. századi halikarnasszoszi mozaik szavaival fogalmazta meg jókívánásait barátainak. A mozaikon az áll: „egészség, élet, öröm, béke, derű, remény”. Azóta is ez a Facebook-háttérképem. Akkor még nem sejtettem, mekkora ajándéknak fog számítani 2020-ban az egészség, az élet, és mennyire szükségünk lesz a derűre, a belső békére és a reményre. Márciusban rá kellett döbennem, és azóta is az foglalkoztat, hogy mennyire törekenyek vagyunk, milyen kicsi a világ, mennyire összefügg mindegyikünk élete minden más emberével, és mekkora mindannyiunk felelőssége mások iránt. A leghétköznapiabb döntéseink is befolyásolhatják mások egészségét, életét. A korlátozott mozgáslehetőség szabad vállalása vagy egy egyszerű kellék, a maszk viselése kifejezi felelősségemet magamért és másokért.

A szükségállapot fokozott bezártságot jelentett számomra is, de megtapasztaltam, milyen sokat jelent, ha vannak olyan emberek a környezetünkben, akik derűt és reményt sugároznak. Megtanultam azt is, hogy milyen fontos célt adni mindennapjainknak.

Szakmai szempontból kihívást jelentett az online oktatás, de az internet hatalmas előny. Ha másként is, mint ahogyan megszoktuk, de lehetett tanítani, kapcsolatot tartani, vizsgáztatni. Szakmai segítség-csoportok létesültek, ahol cikkeket lehetett cserélni. Az online adatbázisok nagyon nagy segítséget jelentettek a kutatók számára. A kutatás, írás szempontjából az életem nem sokat változott — a karantén előtt, alatt és után is többnyire a számítógép előtt ültem és valamit írtam, akár csak sok más kollégám. Valaki szellemesen érzékeltette ezt a változatlanyságot az íróasztala előtt ülő, dolgozó Szent Jeromos ké-

pével, amely a biblikus életét szemlélteti a karantén előtt, alatt és után. A hiposztázisokban csak a felirat változik, a kép nem.

Nagyon szeretek utazni, és évente több konferencián szoktam részt venni, többnyire külföldön. Az idén mindez elmaradt. Valahogy azonban nem érintett tragikusan. Sokszor gondoltam arra, hogy a 20. század tele volt tragédiákkal — számtalan embert deportáltak, kényszermunkára köteleztek, bebörtönöztek hite, faja vagy politikai nézetei miatt. Ha szüleim és nagyszüleim nemzedékére gondolok, tudatosul, hogy az a bezártság, amit ma megélünk, a mozgástér beszűkülése a világjárvány korlátozására irányuló intézkedések miatt semmiképpen nem hasonlítható ahhoz, amit a II. világháború, majd a kommunizmus éve alatt éltek meg emberek milliói, és amit sajnos ma is sokan megélnék a világ sok részén. Ezért rendkívül zavar, amikor úton-útfélen orvosi diktatúráról és a szabadságjogok korlátozásáról beszélnek. Ezek a hónapok azt is megmutatták, mennyire hiányzik sokunkból a frusztrációtűrés, és mennyire a magunk kis világát látjuk csupán: minden körülöttünk forog, úgy gondoljuk, hogy mindennek a mi kis életünkről és kényelmünkről kell szólnia. Nekem utaznom *kell*, nekem *jogom van* szabadon menni, ahova akarok, amikor csak akarom, akkor is, ha ezzel mások életét kockáztatom, az *én szabadságomat* ne korlátozzák a maszkviseléssel. Empátiából, felelősségtudatból sokszor elégtelenre vizsgáztunk.

A vallásgyakorlat szempontjából is nagy kihívás volt ez az év: online követni a szentmisét, látva, hogy a pap az üres templomban áll, és úgy szólítja meg a híveket, akik otthon bekapcsolódnak, de akiket nem láthat. Volt valami megrendítő ebben a helyzetben. Az fogalmazódott meg bennem, hogy ez a teológia számára is kihívás: gondolnunk kellene arra, hogy az Eucharisztia ünneplése *anamnészis*, megjelenítő megemlékezés, amely áthidalja az idő és tér korlátait, amikor megjeleníti az utolsó vacsorát és Jézus önátadását. Valami hasonlót élünk meg a virtuális térben: Isten ereje kétségtelenül képes áthidalni a fizikai távolságot. Jó volt látni, hogy az egyházak gyorsan alkalmazkodtak az online térhez. Ez sokaknak erő és vigasz forrása volt. Sok ember, világnézettől függetlenül, megdöbbenve nézte a nagypénteki felvételt Ferenc pápáról egyedül az üres Szent Péter téren, a kereszt előtt. Az online és televíziós közvetítésekkel az egyházak olyanokat is elértek, akik másként talán nem látogatják túl gyakran a templomot. Ugyanakkor sajnos, kevés kivételtől eltekintve, az enyhítések után az egyházak se álltak a helyzet magaslatán. Úgy tettünk, mintha minden visszatért volna a rendes kerékvágásba. Sok helyen megtartották a búcsúkat, rekollekciókat, továbbképzéseket, ünnepélyes szentmiséket, úgy, hogy a közösségért felelősek nem tartották és nem tartatták be a szükséges szabályokat, aminek sajnos komoly következményei lettek. Nem lenne szabad elfelejtenünk, hogy a példamutatás és gondoskodás a keresztény felelősség része.

Az év vége felé közeledve nem tudok terveket szőni, csak a Jak 4,13–15 fényében. És remélni, hogy szerettemmel együtt megkapom még egy ideig az egészség, élet, öröm, béke, derű ajándékát.

ORAVECZ IMRE

Alkonynapló

1943-ban született Szajlán. Költő, író. Legutóbbi írását 2020. 7. számunkban közöltük. — Részletek készülő könyvéből.

(*Prevenció 2*) A vadgesztenyefa egyik gyökere benőtt a pajta alá, megrepesztette az ereszcsergő alatti betonlefolyót, és fennállt a veszélye, hogy megemeli az építményt. Ezt megakadályozandó eltávolítottam róla a földet és elfűrészelttem. Folytatják támadásaikat a növények, és lehet, hogy távozásom után nem az enyészet, vagy egy hanyag új tulajdonos, hanem az ő agressziójuk veszejti majd el a házam is.

(*Köd*) Mit tudunk a végén magunkról, egymásról? Semmi lényegeset, fontosat. Ismereteinket, megfigyeléseinket eltakarja a hanyatlás köde, amelyben célt és irányt veszve tévelygünk.

(*Portré*) Az ágyam melletti könyvállvány alsó polcán régi folyóiratokat tárolok. Éjjel van, leteszem Babitsot, de nem tudok elaludni. Kézbe veszek egyet a periodikák közül, amelyben fényképek kísérté interjú van velem. Nem olvasom a szöveget, csak a képeket nézegetem. Vagyis könnyelműen olyasmit teszek, amit az én koromban kerülni kellene, mert néhai magam látása, az eltűnt idővel való szembesülés mindig fájdalmas. Az egyik felvétel egy portré, az aláírás szerint tizenhét éves koromból. Egy jóképűnek mondható, dús hajú, tiszta arcú, ártatlan tekintetű, enyhén szomorkás, de magabiztos fiatalember tekint rajta a jövőbe. Többször láttam már itt, és abban a dobozban is, amelyben képeket őrzök, de önkéntelenül feljajdulok, és hiába próbálok aztán nem gondolni rá, még kevésbé jön álom a szememre.

(*Rezignáció*) Az interneten a minap egy interjúra akadtam, amelyet én adtam egy internetes újságnak 2004-ben. Meglepett, milyen tömörek, erőteljesek a válaszaim. A kérdezőn is múlik, de amelyeket ma adok, már hígak, gyengék.

(*Visszavonás*) Egy csipkés szélű, kis fényképet veszek le a kandallópárkányról, ahol relikviákat tartok. Fekete-fehér, amatőr felvétel, anyám van rajta fehér szoknyában és sötétszínű kardigánban, nyírfás erdőszéllel a háttérben. Megfordítom. Őt, többszörösen áthúzott szó és egy évszám van a hátoldalán. Nehezen, de azért kislabizálom: *szeretettel üdvözli apukát Bözsike 1940 május*. D'Neal-féle zsinórrírással íródta, a kézírás az apámé. Ő firkantotta anyám nevében, aki — az évszámból következtettem ki — akkor tizenkilenc éves volt, tehát nem a felesége, csak a menyasszonya. Többször megnéztem már ezt a képet, mégsem emlékeztem, mi van a hátoldalán, pedig legalább egyszer már biztosan megfejtettem. Az apjának, nagyapámnak küldte Kanadába, és ő maga hozhatta onnan vissza, mikor majd fél évszázaddal később rokonlátogatás céljából felkereste kora ifjúságának színhelyét. Legendásan

rossz viszonyuk ellenére annak idején meglepte a leendő menyéről készült képpel, de mikor szembesült a régi szavakkal, rájöhetett, hogy hiba volt, nem kellett volna, és noha az öreg már régen élt, utólag visszavonta őket, meg nem történtté tette a megtörténtet.

(Izgalmak) Mi minden miatt izgultam életemben: apám haragja, gyónás, feleltetés, a forradalom bukása, továbbtanulás, betegség, első szerelem, első csalódás, érettségi, egyetemi felvételi, államvizsga, verseim elutasítása, nemtaníthatás, albérlet, útlevelekérelem-elutasítás, rendőrségi kihallgatás, társtalanság, házasság, válóper, gyerekelhelyezés, diszszidálás, rendszerváltozás, hazatérés, újrakezdés, remények szertefoszlása. Mindez és a többi ok mára jelentéktelenné, semmissé vált, mint maga az élet.

(Meginálás) Betöltöttem a 77-et. Férfi esetében ez hazámban magas kor. Ha nem végez velem a Covid19, kevés, legfeljebb egy vagy két évem van hátra. Akkor meg minek óvom magam minden lehetséges módon, érdemes ennyivel tovább élni?

(A múlt eltörlése) Mielőtt az Egyesült Államokba száműztem volna magam, eladtam, elajándékoztam a könyveimet, elégettem, megsemmisítettem minden levelet, fényképet, relikviát, hogy semmi személyes ne maradjon utánam, ne jusson illetéktelen kezekbe. Sőt, a fejembe vettem, hogy kint majd a nevemet is megváltoztatom. Ki is találtam, mire. Már csak arra emlékszem, hogy szintén O-val kezdődött, de felékitve egy skótos aposztróffal. Új életet szerettem volna kezdeni, és megszabadulni ettől is, meg minden egyébtől, a kudarcok, a megaláztatások, a mellőzés, a reménytelenség emlékeitől. Elborzadok, ha több mint negyven évvel később ennek a *tabula rasának* az akarására gondolok. El akartam törölni a múltam, nem tudva vagy elfeledve, hogy múlt nélkül nem létezőnk. Se emigrációban, se a hazában, se szabadságban, se diktatúrában. Hála Istennek nem sikerült, nem sikerülhetett. A könyveimet, persze, sajnálom. Ezért nincs ma olyan könyvtáram, amilyenre szükségem lenne.

(Pinó halála) A fél szemét már nem tudta kinyitni, és folyton valami ragasztószerű váladék lógott ki a szájából. Három napja egyáltalán nem evett semmit, de etetéskor mindig előjött, és odavánszorgott az edényéhez. Ma délelőtt még a bejárat előtti lábtörlőn feküdt, és kifelé jövet véletlenül kétszer is bele nyitottam a köpenyajtót. Nem bujdosott el bevégezni. Talán elszámította magát, és nem volt már hozzá ereje. Vacsoraidőben nem jelentkezett. A házikójában találtam rá megmerevedett testére.

(Írás Covid19 idején) Nem voltam kész a napi adaggal, de letettem a ceruzát, és önkéntelenül az órára pillantottam. Még nem volt dél, és arra gondoltam, hogy a kórházakban agonizálnak, vagy már meg is haltak, akik holnap a hírekben számszerűsítve szerepelnek.

Fogadalom járvány idején

DÁVIDHÁZI PÉTER

1948-ban született Tatán. Irodalomtörténész, a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet kutató professzor emeritusa.

¹Tompa Mihály Arany Jánosnak, 1866. október 10. In: *Arany János levelezése (1866–1882)*. (Sajtó alá rend. Korompay H. János.) *Arany János összes művei*, XIX. Universitas, Budapest, 2015, 39.

²Arany János Tompa Mihálynak, 1866. november 14. In: *Arany János levelezése (1866–1882)*, i. m. 47–48.

³Keresztury Dezső: *Mindvégig. Arany János (1817–1882)*. Szépirodalmi, Budapest, 1990, 418.

„Élsz-e, éltek-e a kolera-fészekben?”¹ Arany Jánostól kérdezte ezt Tompa Mihály, 1866. október 10-én Hanvárol küldött levelében, aggodva, mert Pesten, ahol Aranyék éltek, már augusztus óta dúlt a szörnyű járvány. Arany csak egy hónap múlva, november 15-én tudott úgy válaszolni, hogy az biztosan érvényes maradjon, amíg a levél odaér. Addigra már túl voltak a közvetlen életveszélyen, több krízisen, melyek során megdöbbenve, saját emberi gyöngeségük jeleként tapasztalták, hogy a halálvágyat, amit az előző év végétől lányuk, Juliska elvesztése miatt éreztek, a „közrémület” hatására bennük is teljesen elnyomta a halálfélelem, iszonyodásuk „e rút haláltól”, noha egyikük sem magát féltette, hanem a másikat, az egyedül maradót. Addigra már az átélt szorongás felidézése is megkönnyebbült sóhajba válthatott: „Hála istennek, megőrzött, megmaradtunk, együtt maradtunk még valameddig”. Megrendült szavak, de a levél folytatásából azt hihetnénk, hogy ezzel vége a megrendítő élmény felidézésének, sőt ahogy az életveszély elmúltával hajlamosak lehetünk gyorsan felejtani, talán emléke is menthetetlenül el fog tűnni a mindennapok filiszteri taposómalmában. Ugyanis Arany ezután témát váltva máris arról panaszkodik, hogy az akadémiai titoknokság mellé a jegyzői feladatokat is ráterhelték („nyakamba sózták”), pedig szeretett volna egyet-mást befejezni töredékes munkáiból, ami így aligha sikerülhet, mert ő már nem tud a napi hivatali robot után alkotni, „kiállva, mint a ló,” hanem bizony kényelmesebben, „dolgozgatni” kívánna, egy kis séta után papírra vetni egy-két strófát... Csak hogy a befejezendő töredékek említése eszébe juttat valamit, s a traumatikus élmény utózöngéjeként kiszakad belőle még egy visszatekintő, kegyetlenül őszinte vallomás, egyetlen mondat, amely járvány idején, sőt járványon innen és túl egyaránt figyelmet érdemel. „E három havi rettegés alatt semmit sem csinálhattam: de fogadást tettem, hogy ha e cholera-visitatio még az életre »taüglich«-nak talál: hát igyekszem csonkabéna munkáimat kiegészíteni.”²

Bármilyen különös, az 1889 óta nyomtatásban hozzáférhető, több gyűjteményes kiadásban közölt levélből éppen a fogadalomtétel nem keltette föl a szakirodalom érdeklődését. Keresztury Dezső nagyívű monográfiája egyenesen úgy idézi a mondatot, hogy ezt kihagyja belőle („Tompának írt levelében ez olvasható: »ha a cholera visitatio még az életre 'tauglich'-nak talál, hát igyekszem csonka-béna munkáimat kiegészíteni«”), mintha itt Arany egyszerűen csak munkái tervét közölte volna Tompával, így utána a monográfus következtetése is erre szorítkozik: „Munkakedve tehát még éber.”³ Pedig

⁴John Austin: *How To Do Things with Words*. (Ed. J[ames] O[pie] Urmson, Marina Sbisà.) Oxford University Press, Oxford – New York – Toronto – Melbourne, 1980².

⁵John Austin: *Tetten ért szavak. A Harvard Egyetemen 1955-ben tartott William James előadások*. (Ford. Pléh Csaba.) Akadémiai, Budapest, 1990.

⁶Gyulai Pál: *Vörösmarty életrajza*. In: *Gyulai Pál válogatott művei*, I–II. (Sajtó alá rend. Hermann István.) Szépirodalmi, Budapest, 1956, II, 386.

itt a „fogadást tettem” jóval többről árulkodik munkakedvénél, tervnél vagy akár elhatározásnál, s jelentősége alighanem kihat a költő egész hátralevő életére. Arany és kortársai műveiben ez a kéttagú kifejezés olyan szertartást jelölt, amelyben a „fogadást” (értsd: fogadalmat) szóbeli megnyilatkozásként „tették”, de mint az ige akaratlanul is jelzi, ami ilyenkor történt, azt egy későbbi elmélet nemhiába fogja beszéd-aktusnak vagy beszéd-cselekvésnek nevezni, kimondott szavaival ugyanis *teszünk* valamit,⁴ sőt (az idevágó alapmű fordítójának leleménye szerint) *tetten érhetjük* őket,⁵ ami következményekkel jár, elkötelez és akár sorsdöntő lehet. Aranynál a *Toldi szerelme* ötödik énekében Piroska és Tar Lőrinc az esküvőn „örökös szent fogadást tőnek / Oltára előtt a kereszten függőnek”; Vörösmartynál *A két szomszédvár* Tihamérja úgy jár el, ahogy „hajdanta az ősek, / Még krisztustagadók, halmoknál s kised ereknél / Készültek lóáldozatot bemutatni Hadúrnak, / És fogadást magas eskü alatt fejekre fogadtak”. Igaz, ezekhez képest szembeötlő különbség, hogy levelében Arany nem említi, *kinek* tette a fogadalmat, és tartalmi összefoglalásában nincs nyoma megszólításnak. Ám nyilvánvaló, kihez szólt, levele előző bekezdésében már szintén a kolerát említve Istennek adott hálát, amiért megőrizte őket, és ezt mint kimondatlan alapviszonyt ide is érthetjük, hiszen levelét a legbensőbb barátjának írja, akinek neveltetése és hite annyira hasonló az övéhez, hogy erre nézvést félszavakból érthették egymást. Egyébként is, ez a hallgatólagos beleértés kortársaik számára is annyira természetesnek számított, hogy amikor a *Szózat* egyik versszaka a nemzeti megmaradást Istenre nem hivatkozva ünnepli: „És annyi balszerencse közt, / Olly sok viszály után, / Megfogyva bár, de törve nem, / Él nemzet e’ hazán”, ezt Gyulai Pál 1866-ban megjelent Vörösmarty-életrajza önkéntelenül úgy foglalta össze, hogy a vers itt „felhossa az őrködő isteni gondviselést, mely annyi viszontagságok közt sem engedte megtörni [a nemzet] életerejét”.⁶

Még többet elárul Arany fogadalmának ősmintája. Leveléből sejtethetően egyéni, önkéntes elhatározású, templomi szertartáson kívüli, így nem valamilyen liturgikus szöveget ismétlő fogadalmat tett, mégis van miből következtetnünk formájára. Noha a levél nem szól a fogadalomtétel módjáról és körülményeiről, nem idézi szövegét, s nem tudhatjuk meg, hogy pontosan mi hangzott el, sőt azt sem, elhangzott-e valami egyáltalán, vagy Arany esetleg csak hangtalanul magában mondta, amit az alkalomra rögtönzött, szerencsére a történekről hírt adó mondatán így is jól felismerhetően átsejlik fogadalmának archaikus szerkezete, melynek jellegzetes formája elárulja bibliai eredetét, típusának azonosítható előképei által pedig segít előhívni kimondatlanul hagyott mozzanatait. Hiszen Aranynak a már kisgyerekként sokat hallott, majd rendszeresen olvasott Károli-Biblia nyelvi mintakészlete számos hasonlóan *feltételes*, sőt ugyanilyen *ha-akkor* tagolású fogadalmat kínált, amelyben a megnevezett feltétel, illetve a bele rejtett kérdés ugyanígy egy-egy veszély

túlélését szerette volna kieszközölni. Feltételként így kér sértetlen visszatérést egy kockázatos útról Jákob fogadalma (1Móz 28,20–22) vagy (bár álnokul) Absolomé (2Sám 15,7–8), illetve győzelmes hazatérést egy nagy ütközetből Jeftháé (Bír 11,30–31), s ezután a második tagmondat mindezekben ugyanígy felajánl érte valamit, amiről a fogadalmat tevő úgy gondolta, hogy Istennek kedves, a kéréshez jellegében illik és arányában méltó. (Ezeknek a maguk bibliai kontextusa szellemében el is kellett *hangzaniuk*, mert ott a fogadalmakra vonatkozó előírás érzékletesen nyomatékosítja (4Móz 30,2; 5Móz 23,21–22), hogy utána mindent úgy kell teljesíteni, ahogy a fogadalmat tevő *száján kijött* szavak ígérték.) Ezekhez hasonlóan a ha–akkor szerkezet első tagmondata Arany fogadalmában sem csak azért került előre, mert a túlélés persze nélkülözhetetlen feltétel ahhoz, hogy a második tagban említett munka létrejöhessen, hanem azért is, mert az ószövetségi fogadalmak észjárására jellemző *do ut des* (adok, hogy adj) jegyében hoz létre egy már feltételes ígéretet, amelyben a sorrend is megfordul: *dabo si dederis* (ha adsz, akkor adok; ha adni fogsz, akkor majd adok), miközben az ígéret tárgya itt is egy olyan önkéntes kötelezettségvállalás, amelyről remélni lehet, hogy segít biztosítani a kérés teljesítését.⁷

Innen nézve érthető, hogy miért szokták visszavezetni az Istent fogadalommal kérlelő bibliai imákat az emberek közti egyezkedések feltűnően hasonló retorikai mintájára, amelynek bevezető része szintén érdekeltté akarja tenni a másik felet az együttműködésben, egésze pedig egy mindkét félre nézve kötelező megállapodást hivatott biztosítani; ugyaninnen érthető, hogy miért feszélyezi ez a hagyomány mindazokat, akik kicsinyes alkudozást hallanak ki belőle, méltatlannak tartják a modern ember fennkölt etikai normáihoz, és nem tudják összeegyeztetni az Istenhez szólás elvárt magasztosságával.⁸ Pedig az ilyen életveszélyben tett fogadalmak zárványában őrződött meg az Istennel való közvetlen emberi párbeszéd hajdani naiv bensősége, még az érdeket eltakaró fügefalevelei nélkül, és lám, nagy bajában még a 19. század kései szülöttje is visszatalál hozzá. Könnyen teheti, mert igazán soha el sem szakadt tőle; a *Bolond Istók* első énekébe beszótt, lapalji dátummal is ellátott önéletrajzi emlékében a villámcsapást olyan érzékeny büntudattal és anynyira magától értetődően tekinti személyre szóló intésnek, hogy azt hihetnének, képzettársításainak vallási logikája évszázadokkal korábról maradt meg érintetlenül. „Igy, mikor én mindentől elhagyottan / (Tavaly nyáron esett, nem költemény) / Kergetve önnön lelkemtől futottam, / És láthatáromon nem volt remény — / S kétségb’ésés örvényeig jutottan / Kezem égre emelni nem merém: / Egy — asztagomba feddőleg hajított — / Villám-üszök imádkozni tanított.” Itt megint kimondatlanul nyilvánvaló, hogy kivel tuskodik; ekkor (1849 augusztusa végén) ugyanannak tulajdonítja, hogy „feddőleg” hajította gabonakévéi közé a perzselő villám-üszköt, akinek majd 1866 őszén fogadást tesz, hogy ha megkapja tőle

⁷Gerhard von Rad: *Old Testament Theology*, I–II. (Transl. D. M. G. Stalker.) Harper & Row, New York – Evanston, 1962; G. F. Moore: *Vow*. In: *Encyclopedia Biblica*. (Eds. T. K. Cheyne, J. S. Black.) The MacMillan Company, New York, 1899–1902, IV, 5252–5255.

⁸Moshe Greenberg: *Biblical Prose Prayer: As a Window to the Popular Religion of Ancient Israel*. University of California Press, Berkeley, Los Angeles, 1983, 19–37; Tony W. Cartledge: *Vows in the Hebrew Bible and the Ancient Near East*. *Journal for the Study of the Old Testament Supplement*, 147, JSOT Press, Sheffield, 1992, 17, 26–30.

a pusztító kolera utáni élet képességét, ő kiegészítve életképessé teszi csonka és béna műveit.

Szórványos és néha alig észrevehető jelekből, de világosan összeáll, hogy Arany önmagában is közösséget vállalt mindazzal, amit a mindenkori (állítólag) felvilágosultabbak igyekeztek nyomtalanul kiirtani. Amikor például a középkori magyar krónikáirók szigorú forráskritikai józanságát azért hibáztatja, hogy a szájhagyomány valószínűtlennek gondolt történeteit mellőzésükkel feledésre ítélték („e józanság hátrányos vala népköltészetünk emlékeire, hátrányosabb talán, mint maga a keresztyén vallás terjesztése: mert ez csak hitre-génknek üzent hadat; míg a korai kritika dere hagyományos költészetünk virágait fonnyasztá el”), hozzátesz valami nagyon fontosat már nemcsak Anonymusról és Kézairól, hanem egy fejlődési stádium lélektanáról. „Mert nincs a naívnak esküdtebb ellensége, mint azon kezdetleges, szintén naív állapot, midőn valamely egyén vagy nemzet gyermeki elfogultságából kibontakozni kezd. Ilyenkor egy hitében megtértnek buzgalomával indít háborút azon tévelygés ellen, melynek előbb önmaga is rabja volt, gyűlöli azt, mert értelme világánál szégyenli, hogy valaha szerette.”⁹ Aligha találhatnánk ennél mélyebben jellemző ítéletre olyasvalakitől, aki alkatilag a szó legne-mesebb értelmében konzervatív: nem szakít a meghaladottal, még kevésbé akarja nyomait kényszeresen eltörölni, mert tudja, hogy azzal pótolhatatlan értékeket veszítene, de a korábbi hagyományok örökségét mégsem bebalzsamozva és muzeálishan elkülönítve vagy legföljebb alkalmi jelmezként magára véve akarja megőrizni, nem is bénult és bénító kisebbségi érzéssel adózik neki, hanem eleven hatóerőként átélve, mert egy pillanatra sem szégyelli a saját tudati, ér-zületi és viselkedései kialakulásának történetét.

Azért is lehetett képes annyira hitelesen behelyezkedni régi korok tudatvilágába, mert mindig vállalta, ami saját tudata mélyén a közös régiségből tovább élt. Innen származik rajongása a magyar népköltészet minden változatot csiszolva továbbgörgető alkotásmódjáért, innen ered töprengése az antik világszemlélet elmúltá utáni eposz műfaji megújításáról, kritikáiban innen az új irodalmi művek meg-ítélésénél fölelevenített és újragondolt ókori tudás szuverén haszno-sítása, a normatív értékelés és az értékelő normaképzés azóta is ritkán látható egysége. Ugyaninnen fakad szinte gyöngéd szeretete a sokak által túlhaladottnak bélyegzett kulturális örökségek iránt, bele-értve az Újszövetségnél rá alig kevésbé ható Ószövetséget, amelynek nyelvi szemléletformái számtalan nyomot hagytak költészetén, és a kereszténység bölcsőjeként szolgált zsidó vallást, amelynek emble-matikus motívumaival egészen a képzeletbeli azonosulásig rokon-szenvezett (*Az örök zsidó*), alakjai a csecsemőit sirató Rácheltől az Úr parancsa elől menekülő Jónásig megjelennek költészetében, és any-nyira természetesen beszéli érzékletes nyelvüket, hogy bibliai fordula-talai alig különböztethetők meg saját leleményeitől. Mindegy, hogy *Álom* — *való* című költeményében az „Ott ül a kaján hit egy törött nád-

⁹Arany János:
Naív eposzunk. In uő:
Prózai művek 1. (Sajtó
alá rend. Keresztury
Mária.) *Arany János
összes művei*, X.
Akadémiai, Budapest,
1962, 273.

¹⁰Németh László:
Arany János. In uő:
Az én katedrám.
Tanulmányok.
Magvető – Szépirodalmi,
Budapest, 1969, 567.

¹¹Dávidházi Péter:
„Vagy jőni fog”. *Bibliái*
minták nemzetiesítése
a magyar költészetben.
Ráció, Budapest,
2017, 84–85.

¹²Arany János Gyulai
Pálnak, 1855. június 7.
In: *Arany János*
levelezése (1852–1856).
(Sajtó alá rend. Sáfrán
Györgyi, Bisztray Gyula,
Sándor István.)
Arany János összes
művei, XVI. Akadémiai,
Budapest, 1982
555–556.

¹³Arany János Szilágyi
Istvánnak, 1847.
szeptember 6. In:
Arany János levelezése
(1828–1851). (Sajtó alá
rend. Sáfrán Györgyi,
Bisztray Gyula, Sándor
István.) *Arany János*
összes művei, XV.
Akadémiai, Budapest,
1975, 137.

¹⁴Arany László Ercsey
Sándornak, 1867. január
19. In: *Arany János*
levelezése (1866–1882),
i. m. 594.

¹⁵Kölcsey Ferenc:
A sorsvonás tárgyában.
In: *Kölcsey Ferenc*

szálon” sor szürreálisnak ható képét az önellenőrzés pillanatnyi megbénulásának köszönhető tudatmélyi felfedezéssel ő maga alkotta, mint Németh László vélte,¹⁰ vagy a Bibliából kölcsönözte,¹¹ ugyanis alighanem mindkettő egyaránt igaz. Hiszen a Bibliával nagyon korán megismerkedett („A zsolnárokat, a biblia vonzóbb történeteit — emlékezetemet meghaladó idő előtt, hallásból már elsajátítottam [...] mire iskolába adtak már némi olvasottsággal is bírtam, [...] A bibliának nem maradt része olvasatlan, kétszer, háromszor is”¹²), a törött nádszál pedig ott nemegyszer felbukkan, és mindig éppen a hit vagy bizalom veszélyesen ingatag támaszaként (2Kir 18,21; Ésa 36,6; Ezék 29,6–7), valaha tehát *onnan* juthatott le tudata mélyére, s a képzettársítás már *innen* hozhatta felszínre, akár öntudatlanul. Azért mondhatta már 1847-ben teljes joggal (esztétikai dolgokra értve, de másra is érvényesen), hogy bizonyos dolgoknak „az ember csak a nevét tanulja meg” könyvből, „a többit maga csinálja”, és hogy „Az embernek magába kell szállani s onnan fejteni ki, a mit tud”,¹³ mert az ő tudata mélyén eleven maradt az ősi hagyományok egykori és folytatódó rétegződése, és oda leszállva bámulatos dolgokat tudott kifejteni.

Mindezek példaként a kolera alatti fogadalma résnyi betekintést nyit tudatműködésének legarchaikusabb mélyeibe, sőt életének egy másik ekkori válsághelyzetével összehasonlítva azt is feltárja, hogy hirtelen veszély esetén *mennyire* volt hajlandó ráhagyatkozni a régmúlt örökségének késztetéseire. Míg 1866 novemberében a kolerajárványt még csak metaforikusan azonosította az akkoriban vizitáció néven emlegetett katonarovosi szemlékkel, ahol a vizsgálat tauglichnak, hadi szolgálatra alkalmasnak, vagy untauglichnak, alkalmatlannak találhatta a sorkötelest, pár hónap múlva már épp ettől kell féltenie egyetlen megmaradt gyermeküket, Lászlót, aki a bevonulás alól fölmentő 1000 forintnyi váltságdíj befizetését vagy megtagadását előbb logikai esélylatolgatásra, majd sorsvetésre, azaz pénzfeldobásra akarta bízni. „Apám még most is fizetni akar, én nem. A logycai következtetésen kívül, épen most sorsot is veték, egy krajczárost 3-szor a levegőbe dobva, s ez mindannyiszor a sassal alul esett: vagyis a nemfizetést tanácslá. Tehát nem fizetek.”¹⁴ Bár a sorsvetés bibliai hagyományát Arany szintén ismerte (például Jónás könyvéből, amelynek átköltésébe *Próféta-lomb* címmel egyszer bele is fogott), sőt Kölcsey 1830-ban épp a sorkötelesek kiválasztásához javasolta „lélekcsendesítőbb” módszerül, mert szerinte mindenki belátná, hogy „Isten szava szól a sorsvonásban,” ez pedig megnyugtatón a kétségbeesett szülőket,¹⁵ Arany továbbra is be akarta fizetni az összeget és emiatt naponta veszekedett fiával. Végül ugyan nem bírt vele, de jellemző, hogy ő ekkor sem csupán észérvekre hallgatva akart dönteni („az érzés, valami sejtelem, mindig arra ösztönzött, hogy fizessük be [...] De már késő, meglátjuk, jobb volt-e a Laczi logikája, mint az én ösztönöm”¹⁶); fia féltésén kívül ez az ösztönös sejtelem is közrejátszhatott abban, hogy a pénzfeldobások nem tudták meggyőzni.

összes művei, I–III.
(Sajtó alá rend. Szauder
Józsefné, Szauder
József.) Szépirodalmi,
Budapest, 1960, II, 49–50.

¹⁶Arany János Ercsey
Sándornak, 1867. január
20. In: *Arany János
levelezése (1866–1882)*,
i. m. 71.

¹⁷Johannes Lindblom:
*Lot-casting in the Old
Testament. Vetus
Testamentum* 12
(1962/2), 164–178.

¹⁸Hieronymus:
*Commentarius in Ionam
Prophetam / Kommentar
zu dem Propheten Jona.*
(Transl. and intro.
Siegfried Risse.) Brepols
Publishers, Turnhout,
2003, 116–119.

¹⁹Vö. Mark F. Schilling:
*The Longest Run of
Heads.* The College
Mathematics Journal, Vol.
21, No. 3 (May, 1990),
196–207. Ezúton mondok
köszönetet Tóth Bálintnak
(Rényi Alfréd Matematikai
Kutatóintézet; School of
Mathematics, University
of Bristol) és Ráth Balázsnak
(Budapesti Műszaki
Egyetem, Matematika Intézet)
a valószínűségi számí-
tási vonatkozásokhoz
nyújtott segítségükért.

²⁰Tom Stoppard:
*Rosencrantz and
Guildenstern Are Dead.*

Igaz, a sorsvetés más, mint a fogadalomtétel, és mindig vitatottabb hagyománynak számított. Mint Arany is olvasta, „Az ember kebelébe vettetnek-bé a sorsok; az URtől vagyon pedig azoknak minden ítéletek” (Péld 16,33), de az eredmény hitelessége, sőt a módszer elfogadhatósága szempontjából sem volt mindegy, hogy kik, miért, hol és hogyan vetettek sorsot.¹⁷ A Bibliát fordító Jeromos a Jónás könyve matrózainak példája kapcsán (Jón 1,7–16) arra figyelmeztet, hogy az igazságot eleve csak akkor lehet sorsvetéssel megtudni, ha Isten is úgy akarja, vagyis ez legfőljebb csodaszerű alkalmi kiváltság, nem általános törvény, amire mindig számítani lehetne.¹⁸ Transzcendens biztosíték nélkül pedig a sorsvetést nem lehet önmagán túlmutató jelként értelmezni, hiszen eredményének jelentéséből enélkül nem maradna több, mint amennyit a valószínűségi számítás garantál, az pedig útmutatásul még akkor is vajmi kevés, ha mint tudjuk, Arany László egymás után háromszor ismételte meg a krajcár feldobását és az mindig „a sassal alul” leesvén úgy volt értelmezhető, hogy a *kétfejű* sas érdekével ellentétes eredményt mutat, azaz hogy ne fizessék be a szolgálat alól mentesítő váltságdíjat, amelyet a *Habsburg* birodalom előírt. Pusztán matematikailag annak a valószínűsége, hogy három feldobásból mindháromszor sassal lefelé érkezik az érme 12,5 százalék, vagyis egy a nyolchoz, tehát ennek előfordulását még nem lenne okvetlenül szükséges külön isteni beavatkozás jelének tekinteni (hacsak nem eleve mindent annak tekintünk); száz feldobásból pedig akár hat-szor egymás után is előfordulhat ugyanez, ennek az esélye 54,6 százalék, noha az már nem megjósolható, hogy a százon belül ez mikor fog bekövetkezni.¹⁹ Összehasonlításképp: ha 92-ből 92-szer fordulnának elő, mint Tom Stoppard *Rosencrantz and Guildenstern Are Dead* (*Rosencrantz and Guildenstern halott*) című Hamlet-feldolgozásának nyitójelenetében, annak valószínűsége már annyira kicsi, kettő a mínusz kilencvenkettő, hogy színpadi bekövetkezése illik az abszurd dráma műfajához, egyébként pedig már indokolná, hogy természetfeletti beavatkozásra gyanakodjunk. Érthető, hogy Guildenstern az utóbbira gondol, amikor a 90. feldobás után egy alkalmi szillogizmussal levonja következtetését: ha (1) a valószínűség mint tényező mindig természetes erők közt működik, és (2) most nem működik, akkor (3) nyilván „un-, sub- or supernatural”,²⁰ azaz természetellenes, természetalatti vagy természetfölötti erők vették át a hatalmat. Lényegében hasonlóképpen hivatkozik természetesen túli erőkre Arany is, csak fordítva, amikor 1874 őszén azzal vigasztalja sógorát, Ercsey Sándort, hogy az őt ért csapások sorozatának most már biztosan vége szakad. Miután Ercsey néhány hónapon belül két gyermekét, feleségét és egy unokáját sorban elveszítette („szétzúzott szívvel negyedik temetésről térsz vissza oly rövid idő alatt”), Arany előbb arra buzdítja, ne hagyja el a remény, hogy élete jobbra fordul, ugyanis „lehetetlen, hogy a fatum egy embert mind végig üldözzön; meg kell jönni a fordulatnak”, majd azt kívánja neki, hogy

Grove Press,
New York, 1967, 17.

²¹Arany János Ercsey
Sándorhoz, [1874.
október 17. vagy 18.]. In:
Arany János levelezése
(1866–1882), i. m. 326.

²²Ercsey Sándor:
Arany János életéből.
Ráth Mór, Budapest,
1885, 164.

²³Ludwig Wittgenstein:
Bemerkungen über
Frazers Golden Bough.
In uő: *Philosophical*
Occasions, 1912–1951.
(Ed. James C. Klagge,
Alfred Nordmann.)
Hackett, Indianapolis –
Cambridge, 1993, 122.

²⁴Arany János:
Naïv eposzunk. In uő:
Prózai művek 1, i. m.
270, 272–273;
Arisztotelész: *Poétika.*
(Ford. és jegyz. Sarkady
János.) Európa,
Budapest, 1974, 43, 65.

²⁵Gróf Széchenyi István:
Naplói, I–VI. (Szerk. és
bev. Vízota Gyula.)
Magyar Történelmi
Társulat, Budapest,
1925–1939, IV., 117–118.

öregkora támaszául Isten tartsa meg egyetlen megmaradt leányát, őt magát meg erősítse meg „e kemény próbáltatás idején”.²¹ Arany itt a sorozatos csapásokat a fátum üldözésének tudja be, ezzel szemben Istenhez fohászkodik, e kettős szereposztású, de egyaránt transzcendens vonatkoztatású biztatással akarván erőt adni sógorának. Érveléséből nyilvánvaló, hogy transzcendencia nélkül a puszta valószínűsége hivatkozást vigaszul mindketten ugyanúgy kevésnek érezték volna, ahogy Juliska halála után Arany azzal hátrította el Ercsey lélektani vigasztalását, hogy köszöni, de az ő fájdalmaikat az idő múlása nem enyhíteni, hanem növelni szokta.²² Nem tudni, mit kínálhatott vigaszul Arany, amikor sógora irtózatossá válása után mindössze négy évvel megtudta, hogy mégsem szakadt meg végleg a rettenetes sorozat, hiszen Ercsey lánya, az 1857-ben született Ilona, 1878-ban, alig húsz évesen meghalt.

Amint igaz megfigyelés, hogy egy hipotetikus magyarázat nem tudja megnyugtatóan eloszlatni aggodalmainkat,²³ a háromszori pénzfeldobástól idegenkedő Arany problémáját is az a nyugtalanító logikai rés okozza, amelyet ő részben saját tapasztalataként, részben Arisztotelész nyomán tételként megfogalmazott és elemző tanulmányaiban szem előtt tartott: valaminek a valószínűségéből még nem következik, hogy valóságos; ugyanígy valószínűtlenségéből sem, hogy valótlan.²⁴ Nem tudjuk, Aranyék vitáiban az apa részéről elhangzott-e *elvi* kifogás a sorsvetés alkalmazásával szemben, és talán jellemző, hogy ilyenek még legháborgóbb kifakadásaiiban sincs nyoma; ellenben azt tudjuk, hogy fia életét féltve semmiképp nem akart útmutatásért a pénzfeldobásra hagyatkozni. Túl nagy volt a tét, szinte elviselhetetlen a feszültség, s újra megtapasztalta, hogy ilyenkor a sorsvetés eredményének megtudását legalább annyira szeretnénk siettetni, mint halogatni. Néhány évvel korábbi verse, a *Magányban* (1860), pénzérme helyett kockára utal, de lélektana már ugyanaz: „Oh mert tovább e kétség tűrhetetlen, / A kockarázás kínját érzünk; / De nyújtanók a percet, míg vetetlen / A szörnyű csont, ha rajta mindenünk.” Mindenesetre 1866 végén és 1867 elején fogadalom és sorsvetés közt húzódott a finom határvonal, amelyen innen Arany egy válsághelyzetben önkéntelenül követett valamely archaikus vallási logikát, s amelyen túl már nem.

Többi nagy kortársa közt sem példátlan, hogy valakinél hasonló fogadalomból (is) eredeztethetjük életműve kibontakozását. Ha Széchenyi pályafutására visszatekintve azt keressük, miből sarjadtak bámulatos művei, amelyeket halálakor majd éppen Arany szép ódája ünnepel, emlékezzünk egy imájára, amelyet 1830. szeptember 14-én, maláriás lázból gyógyulva jegyzett fel naplójába, szuverén átirataként az Aranyét is ihlető bibliai fogadalmak hagyományos *do ut des* célzatának és *ha-akkor* feltételességének. Német szövegét naplójából ismerjük,²⁵ magyarul valahogy így szól: „Csak akkor engedj élnem, ó Atyám — fohászkodtam és fohászkodom minden nap — ha hasznos tudok lenni, ha életem korai éveit annak alkonyával

feledtetni tudom, s ha ifjúságom minden tévelygését nemes tettek sorával tudom jóvátenni.” Innen (is) érthető majd sok minden, könyveitől a Lánchídig, vagy akár viselkedése a következő nyáron, amikor a kolera elérte birtokát: nem sietett külföldre, mint egyes arisztokraták, hanem levélben (1831. VII. 24.) megígérte cenki jobbagyainak, a veszélyben gondoskodik róluk és a jószágán marad, hogy velük éljen vagy haljon. Széchenyi negyven éves, amikor a maláriában eltökéli korábbi tévelygései jóvátételét; Arany majdnem ötven, s jóval többnek érzi magát, amikor a kolera számvetésre készíti, s neki egy ekkor már nagyban bontakozó életművet kellene teljessé tennie; Kazinczy pár évvel túl a hetvenen, amikor 1831-ben az előző kolerajárvány elvitte, s bár hét évvel korábban egy betegség után lábadozva (1824. III. 26.) azt írta, „Még e’ száraz kised testben sok az életerő,” ekkorra már tudta, hogy aggastyánnak számít, s kész művei kiadását tervezgette fiatal híveivel.

Nagy különbség, hogy ki hány éves, amikor egy rettenetes kór elhatalmasodik rajta, de alkotó esetében az életben maradásért tett fogadalmak közvetve a fogyó időről, sőt (csak látszólag prózáiban) a féltett munkaidőről szólnak. Ilyenkor derül ki, micsoda kiváltság részesülni belőle, amíg lehet. Nem biztos, hogy minden író számára a saját nagysága a legnagyobb dolog,²⁶ de az idő múlása ugyanúgy nyomasztja azokat, akik önzetlenebbül, szolgálatnak fogják fel munkájukat, s őket is legalább annyira foglalkoztatja, hogy még meddig folytathatják. Egyetlen angol példa: a már fiatalon betegségekől gyötört, gyakran depresszióval küzdő, majd felesége koporsójánál tett elhatározásai megtartásáért imádkozó Samuel Johnson nemegyszer esszéiben is idézte, sőt a maga serkentéséül órája fedelébe vésette a bibliai igét: „dolgozz, (...) eljő az éjszaka, mikor senki sem munkálkodhatik” (Ján 9,4). Kimondva vagy kimondatlanul, Arany mindig érzékenyen figyelt arra, hol tart földi pályafutása során, s mennyi lehet még hátra. Ezért is emblemátikus az élet delén túl már lefelé és egyre szorongatóbb sötétbe vivő út képe *A lejtőn* című verse (1852–1857) végén, vagy később az *Epilógus* (1877) már nosztalgikus kifakadása: „Mily temérdek munka várt még!... / Mily kevés, amit beválték / Félbe’-szerbe’,” ami még szóhasználatában is emlékeztet fogadalmára, hiszen a töredékben maradó művekről körülbelül ugyanazt mondja itt a *félbe-szerbe*, mint ott a *csontkabéna*. Nemcsak azért halt volna meg szívesen lánya helyett, mert rajongva szerette, hanem azért is, mert életkoruk miatt igazságosabbnak tartotta volna; amikor 1865. december 28-án Juliska meghalt, Arany a *Leányomhoz* című vers kéziratára odajegyezte kettejük születési dátumát, összehasonlítva a lány 24 évét a maga 48-ával, majd ezzel zárta: „Miért nem én???” Itt sincs kimondva, kinek szól a kérdés, amelynek megtorpanó lázadása a három kérdőjel árnyékában több is, kevesebb is, mint kérdés: bárcsak én haltam volna meg, és milyen rend az, amelyben a feleannyi idősnak kellett meghalnia, a lánynak, apja helyett. Van ebben valami a túl-

²⁶Vö. Németh László:

Életmű szilánkokban.

Tanulmányok, kritikák, vallomások, I–II.

Magvető – Szépirodalmi, Budapest, 1989, I, 419.

élő szégyenérzetéből is, ami Aranyt már akkor elfogta, amikor a szabadságharcban megcsapta a halál szele: „hisz ott is voltam egyszer: / Tenni kevés — de halni volt esély” (*Bolond Istók*, Második ének), majd amikor szinte büntudattal töltötte el a fiatalon meghalt Petőfi emléke (*Emlények*), sőt még *Ez az élet* című kései (1878) számvetése is azt kívánja, bárcsak kevésbé vigyázott volna, s már ő is a pad alatt lehetne, mint azok, akikkel az élet tivornyáján valaha együtt ivott.

Azonban hónapokkal lánya halála után a kolerát nemcsak azért akarja túlélni, hogy felesége ne maradjon támasz nélkül, hanem fogadalma tanúsága szerint azért is, hogy igyekezhessen csonka műveit kiegészíteni. Munkafolyamatában ez arra a stádiumra utal, amit kritikáiban a jejecülés időszakának nevezett, amikor ugyanis a kibontakozó struktúra annyira magára talált, hogy már van mit kiegészíteni, de torzóként még „csonkabéna”, azaz Rilke versének Apolló-torzójával ellentétben még nem állhatna jól magáért: ami már megvan belőle, nem tudja érzékeltetni azt, ami még hiányzik. Ilyenkor a befejezetlenül maradással az alkotó is sokat veszítene, s a kiegészítésre minden idegszálával törekednie kell; kicsit olyan ez, mint az alaklélektan egykori (és a mai kognitív pszichológiában újra élénken vitatott) megfigyelése arról, hogy érzékelés közben a majdnem zárt alakzatokat érzékszerveink önkéntelenül igyekeznek bezárni.²⁷ Ehhez képest a *kései* művek befejezésének gondja éppen azért lehet még idegőrlőbb, mert amikor maga az élet is záródik, és a feladat versenyfutásra készletre az idővel, nehéz megteremteni a munkához kellő nyugalmat. Arany a Bibliából és saját Shakespeare-fordításából is jól ismerte a megnyugtató jézusi veréb-példázatot a halálról, amelyet Hamlet a maga bölcselkedésével megtoldva idéz az érte aggódó Horatióknak: „egy verébfű sem eshetik le a gondviselés akarata nélkül. Ha most történik: nem ezután; ha nem ezután, úgy most történik; s ha most meg nem történik, eljő máskor: készen kell rá lenni: addig van”. *Addig van*, vagyis *ez minden*, illetve *ennyi az egész*; csak hogy a kolerajárványban Arany saját bőrén tapasztalta, hogy a halálra készen lenni nem ilyen egyszerű, sőt kegyetlenül nehéz annak, akinek feleségét kellene sorsára hagynia — és a saját műve sincs még készen.

Művek értelmezéséhez vagy értékeléséhez elvileg nem okvetlenül szükséges tudnunk, hogy milyen indítékból jöttek létre, de keletkezésük történetéhez mégis érdemes megismerni szerzőjük egykori készleteseinek természetrajzát. Arany fogadalma, mely a vállalt kötelezettség miatti tartozás érzetével végigkísérte további pályáján, talán segít cáfolni vagy legalább enyhíteni egy valaha sokat hangoztatott vádat. Egyes régi vélemények szerint belső bizonyosság híján Aranyból hiányzott az írói bátorság ahhoz, hogy függetlenedni merjen közösségi mandátumától, elfojtotta saját érzéseit, mert emberfélelemmel súlyosbított kötelességtudása túlságosan meg akart felelni azoknak, akik a nemzet nevében ösztökélték

²⁷Csaba Pléh:

A New History of Psychology. Kézirat, 2020.
Ezúton köszönöm Pléh Csabának, hogy megosztotta velem készülő könyvének *Wholes and Meaning: Gestalt Psychology* című fejezetét.

²⁸Móricz Zsigmond:
*Arany János írói
 bátorsága.* In uő:
Tanulmányok, I
 (Szerk. Szabó Ferenc.)
 Szépirodalmi, Budapest,
 1978, 712–724;
 Németh László:
Arany János, a fordító.
 In uő: *Az én katedrám,*
 i. m. 579–580; Németh G.
 Béla: *Arany János.*
 In uő: *Türelmetlen és
 késlekedő félszázad.*
A romantika után.
 Szépirodalmi, Budapest,
 1971, 86–88, 95–96;
 Szegedy-Maszák Mihály:
Az átlényegített dal.
 In: *Az el nem ért
 bizonyosság.*
*Elemzések Arany lírájának
 első szakaszából.*
 (Szerk. Németh G. Béla.)
 Akadémiai, Budapest,
 1972, 301–304.

epikus műve megírására.²⁸ Túl azon, hogy mindezzel szemben Aranyt mennyi saját alkati készlettel vonzotta az epikához, ha fogadalmá fényében olvassuk a *Toldi szerelme* végén megkönnyebbülten írt „Csak ez egy munkámmal igazán tartoztam” sort, azt is gyanítani kezdhetjük, hogy a megfelelés igyekezete elsősorban nem egyes kortársainak vagy akár a nemzeti költő mandátumának szólt, s a kolera után kötelességtudását nem az emberfélelem súlyosbította, hanem inkább a fogadalmával elszámoltató istenfélelem, ami pedig életművét nem elfojtotta, hanem inkább serkentette kibontakozását. Igaz, ebben a verssorban nincs kimondva, hogy a beszélő kinek tartozott munkájával, de ez feltűnően hasonlít arra, ahogy a Tompának szóló levél sem mondta ki, hogy írója kinek tette fogadalmát.

Fogadalmának bibliai ősmintája és levélbeli kontextusa egyaránt arra vall, hogy a kolera után visszakapott életéért Istennek tartozott munkái véghezvitelével, s a Toldi-trilógia befejezésével ez alól érezte felmentve magát. (Vagy inkább próbálta felmentve érezni magát, hiszen felajánlásához képest, mely az összes csonka műve befejezését ígérte, itt úgy fogalmaz, hogy csak ezzel a munkájával tartozott „igazán”, vagyis közvetve lemond az ezáltal torzóban maradó hun trilógia befejezéséről, s mintha visszamenőleg kérné, hogy fogadalmába az már ne számítson bele.) Levelében Aranynak nem kellett magyaráznia, mi mindent rejt a fogadalom ősi észjárásának logikája, amire a nagy veszélyben ösztönösen ráhagyatkozott, és nehéz elképzelni, hogy a kolera halálos lehetőségétől körülfogva éppen fogadalmá lélektanát elemezgette volna, de miközben életre szólóan kötelező érvényét nagyon is számon tartotta és haláláig komolyan vette, önvizsgálathoz szokott figyelmét aligha kerülhette el felajánlásának közvetve szintén a maga érdekét szolgáló célzata. Ennyiben (is) messze vagyunk már fogadalmá szerkezetének bibliai ősmintáitól, például Jetháétól, amely a kérés teljesítéséért a házából kijövő első lényt ígérte az Úrnak „egészlen égő áldozatul” (Bír 11,30–31), ez a kifejezés pedig eredetileg olyan állatáldozatot jelölt, amelynek minden részét elégették az oltáron, mert *egészében* az Úrnak szánták, húsából ember nem kaphatott (3Móz 1,6–9). Ehhez képest nemcsak az szembeötlő különbség, hogy persze már rég nem áldozunk állatot, hanem hogy az átszellemültebb viszonzás, amit felajánlunk, talán nem is annyira önzetlen, mint hinnénk. Arany felajánlasként művei befejezését ígéri, mintha ezt ő adná cserébe a kapott időért, miközben az életműve kiteljesítésére is ő maga vágyik, kérésével ennek megvalósulásához szeretne lehetőséget, életidőt kapni, és felajánlásával ehhez próbál biztosítékot képezni, a vállalt kötelezettség részben erre szolgál. Bár a *do ut des* formulája mélyén alighanem mindig valamiféle értékárányos csere ősi ábrándja rejlett, ma már nehéz szabadulni a gondolatától, hogy miközben felajánlásaink őszinte igyekezettel adni próbálnak, végső soron ezzel is mi kaphatunk többet. Arany befejezett és félbemaradt művei egyaránt tanúsítják, hogy milyen sokat.

VÖRÖS ISTVÁN

Takács Zsuzsával

Takács Zsuzsa költő, író, műfordító. Az ELTE spanyol–olasz szakán diplomázott. 1963–64-ben a havannai egyetem magyar lektoraként dolgozott, majd 2001-ig a budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen tanított spanyol nyelvet, diplomáciatörténetet és társadalomtudományi ismereteket. Némajáték című, 1970-ben megjelent első verseskötete óta mintegy húsz könyve látott napvilágot. Olasz, spanyol, katalán, francia, angol költőket fordított, emellett Keresztes Szent János összes versét és válogatott prózáját. Jelenleg A helyről és időről munkacímmel készülő új verseskötetén dolgozik.

Mi történik most velünk? Mi lesz a kultúrával? Lehet-e ebből a helyzetből jól kijönni? Növekedhet-e a jövőben a kultúra szerepe? Milyen napi gyakorlatokkal védekezik a nehézségek ellen?

Jó néhány évvel ezelőtt volt egy nagyszabású álmom a végítélétről. Hatalmas, egyre táguló tér felé igyekeztünk mindannyian. Volt lakásunk közelében, a Fenyves utcai játszótéren kezdtünk gyülekezni, végül Pestre kanyarodott az utunk. Mindenki velem volt, halott szüleim, a családom, ismeretlen felmenőim, barátaim, az ellenségeim is, akikről persze kiderült, hogy valójában sosem voltak az ellenségeim. Mintha hatalmas népünnepély készült volna, mintha a feltámadás után lettünk volna máris. Életemben olyan könnyűnek nem éreztem magamat, mint akkor. Azóta is emlékszem a találkozás és a készülődés mindent elsöprő örömére. Hogy változott-e azóta derűlátó elképzelésem a végítélétről? Sajnos, igen. Nem boldogító élmény, nem az évszázados hiedelmek, zenék, képi ábrázolások cáfolata többé, amit megtapasztalunk. Lehet, hogy már el is kezdődött, csak azért nem vesszük észre, mert beletörődtünk a folyamatba.

Akárhogy alakul is azonban, nem akarok végképp lemondani egy reménytelibb folytatásról. Megpróbálok felkészülni a számadásra, azaz írom új kötetemet, egy négy részből (ciklusból vagy fejezetből álló kötetet). Az első részben családi fotókkal illusztrálom a történeteket. A kötet nyitódarabja szabadvers lesz, melyet a szüleim esküvői ebédjén, 1934-ben készült fotó kísér. A rajta szereplők közül mára már senki sem él, többségük tíz éven belül meghalt a háborúban, egy pedig öngyilkos lett a fordulat évében. A második részben egy lángoló kamaszkori barátság történetét mondom el, életem talán legmeghatározóbb, 1956 október–novemberére sűrített pillanatát. Osztyákirándulásunkról egyetlen fotóm maradt: két diáklány ül egy vonatfülkében; a homályos, foltos vonatablakon túl Eger elővárosának épületei rajzolódnak ki. Hogy Egerről van szó, és az ötvenes évekről, persze csak én tudom. De nyilván azt is elhiszi az olvasó nekem, hogy az ötvenes évek közepe táján járunk. A gond az emlékezet természetéből adódik, hogy inkább emlékszem az általam már egyszer elmesélt történet részleteire, mintsem az eredetire. A harmadik részben nem fotók, hanem kézirásos levélrészletek illusztrálják majd egy

nagy szerelem születését és kimúlását. Mivel ebben a fejezetben vagy ciklusban hajdani kortársaimról van szó, az irodalmi neveket monogrammal jelzem. A negyedik rész szól napjainkról, ideiglenes munkacíme szerint az *Apokalipszisz*ről. Szeretném, ha gyorsabban születnének a versek, de félek, hogy meghaladja erőmet a vállalkozás, és hogy visszaélek helyzeti előnyömmel, azzal, hogy én élek, míg szereplőim már halottak. Mentségemre szolgáljon, hogy szerettem, és változatlanul szeretem főszereplőimet. A tervezett kötet legelső verse egyébként májusban megjelent az Alföldben, egy K. I. emlékének dedikált vers pedig a kézírásos levél egy bekezdésével a márciusi Jenkorban.

Úgy terveztem, hogy ősztől sorra jelennek meg majd az egyes darabok, de a tervezetésnek és írásnak a járvány beálltával vége szakadt. Különböző betegségek törtek rám, s a velük járó üresség és feleslegességérzet. Le kellett mondanom a napi rutinról, az úszásról (az uszodák amúgy is bezártak), s egy szép nap arra ébredtem, hogy egyre rosszabbul látok. Nem tudtam olvasni sem (a magánklinika, ahol előjegyeztek egy rutin lézeres beavatkozásra, bizonytalan időre bezárt). Olvasás helyett gimnazistakorom zenéit hallgattam újra. Ahogyan kamaszkorom két emlékezetes évében: 56–57-ben lemezen, rádióban nagyszabású romantikus, „forradalmi” szerzőket. Beethoven, Brahmsot, Schubertet. Liszt zongoraversenyeit. Elfutják majd a szememet, reméltem, a szenvedélyes kamaszbarátság könnyei, ha felidézem gimnazista éveimet. De untam a régi felvételeket, nem érdekelt ötvennégy évvel azelőtti életem. Barátnőm története, akit elvesztettem örökre, amikor a forradalom leverése után a nővérével együtt Kanadába disszidált, s akinek anyját a határon lelőtték az oroszok. Történelmi távolságba került országom múltja és jelene, a remény szüntelen megszegyenülése, unalmassá vált a hatalmi mámor, az össznépi lapítás hosszú tapasztalata, az iszapos, hínáros, szokásos állóvíz.

A mély összefüggések felismerése helyett az elmúlt hónapokban mély szakadék nyílt meg előttem. Egyre rosszabbul láttam, nem találtam a kurzort a képernyőn, nehezen készülő szövegeimben mérőben véletlenül teljes szakaszokat húztam ki. Megérdeklődtem a szemklinikán, hogy vajon foglalkoznának panaszommal, de az állami egészségügy halaszthatónak ítélte a beavatkozást. Végül György Péter szemészorvosa fogadott a klinikán. Ötórás várakozás és a tízperces lézeres kezelés után élesen láttam újra. Talán erősebb bennem az értelmes élet utáni vágy, biztattam magamat, semmint hogy abba hagyjam az írást, talán segítségemre lesz a kultúra titkos gyarapodásának minden időben fellelhető példája, gondoltam. Irodalmi felmenőim, a Nyugat és az Újhold óriásainak példája járt az eszemben. Nemes Nagy Ágnes válasza, amikor Rákosi 60. születésnapjára antológiát tervezett az Írószövetség, és tagjainak felkérő táviratot küldött. Hogy Nemes Nagy azt válaszolta, elvesztette a tehetségét és többé nem tud verset írni. Ha írni tudok, beérem annyival, hiteget-

tem magamat. Jelenleg készítem új kötetemet, a negyedik részben megpróbálom majd megírni azt, ami jelenleg történik velünk. Ha egyetlen szóval kellene felelnem a kérdésére, azt mondanám, hogy feszült figyelemmel várok. Míg léteznek a szerkesztőségek, ahova tartozónak érezhetem magamat.

Nem arra kérem, hogy jósoljon, csupán azért merem ezt megkérdezni, mert készülő kötetének negyedik ciklusát említette, hogy arról szól, mi történik velünk. Mit mondanak a versek, mi történik?

Nem hiszem, hogy alapvetően változott volna a világról és az emberekről való véleményem. Úgy érzem, hogy mindent és mindent az ellenkezőjét láttam, hogy néhány békeévtől eltekintve minden ideológiát megszenvedtem. Régi szokásom szerint úgy szerkesztem a kötetemet, hogy a katarzis átélése után az olvasónak legyen ideje fellelegeznie. Az új kötet negyedik, *Apokalipszis* című naplótöredékeit szintén úgy kéne megszerkesztenem, hogy ez a módszer beváljon, vigaszul szolgáljon, és ne legyen benne hazugság. Nincs könnyű dolgom. 1989-ben Budapesten járt a spanyol külügyminiszter, Ordóñez. A spanyol tanszék vezetőjeként ott voltam én is a hivatalos vacsorán. Mellettem ült a protokollfőnök, még olaszos nevére is emlékszem: Spottornónak hívták. „Amelyik nép nem tanul a történelméből, arra kényszerült, hogy megismételje azt” — idézte Santayanát. Nem értettem, és máig sem értem, hogy prófétikus idézet milyen velünk kapcsolatos élmény, nem titkolt előítélet vagy előérzet indokolta, de igaza volt. Nem tanultunk történelmi (és családi) tapasztalatainkból, a szembenézés nem a mi kenyerünk. Alkalom lehetne a karantén arra, hogy kényszerű magányunkat hallgatásra és önvizsgálatra használjuk fel. Semmi okom nincs rá, hogy ennek megtörténteiben reménykedjem, de abban hiszek, hogy van mód arra, hogy egyenként, ki-ki változzon. A fogyasztásban, a szegények iránti részvét gyakorlati tennivalóiban, az emberi méltóság, a tudás tiszteletében például.

Részemről szokva vagyok a bezártsághoz, többször voltam már alkotóházban „önkéntes karanténban”, ami annyit tett, hogy egész nap írni kellett. Most is nagyjából ezt teszem, és élvezem is. Rengeteg föllépésem elmarad, a fontosak is. De semmi se fontos. Valahogy ez most kiderül. Csak az fontos, hogy éljünk, és minőségi módon tegyük létezésé az életünket. Kihátással van ez az

Nem számol az életvégi válsággal, István, de miért is tenné? Én jelenleg ebben élek. Tehát a Covid jelenléte csak erősíti a bennem személyesen meglévő válságot. Még fiatal egyetemi oktató koromban annyira félttem a kollégák előtti nyilvános megszólalástól, egyáltalán a szerepléstől, hogy elfulladt a hangom, ha egy értekezleten bármilyen kérdéshez hozzászóltam. Aztán rájöttem, hogy túl nagy fontosságot tulajdonítok magamnak. Ez után a felismerés után nem remegett meg a hangom többé, ha a nyilvánosság előtt beszéltem. Valamelyest hasonlít ehhez, amit ma az írással kapcsolatosan érzek. Nem a saját érdememnek tekintem, ha egy versem sikerül. Tavaly egy alkalommal Szentendrén beszélgettünk Áfra Jánossal egy szerzői esten. Ott találtam rá a megfelelő szóra, nevezetesen arra, hogy az engedelmeskedés mennyire fontos művészi erény. Hogy engedelmeskednem kell a belső hangnak, és arra kell törekednem, hogy pontosan lejegyezzem, amit diktál, tehát el kell fogadnom azt is, ha hallgat. Épp a jelenlegi apokalipszis kezdetén belekezdtem egy versbe. Remekül haladt. Egészen addig, míg a kocsikerék küllői közé nem

irodalomra? Van-e olyan mű, ami elveszti az érvényét, és van-e olyan az Ön számára, mely megerősödött?

került egy rúd, a kerekek el nem törtek és szét nem gurultak. A vers folytathatatlanak bizonyult. „Fut, robog a kicsi kocsi, / rajta ül a Haragosi... / Ha kiborul az a kocsi, / leröpül a Haragosi...” Haragosi, azaz én, elterültem az út porában. De Weöres Sándor versének idézése után hadd folytassam válaszomat az előttem járó nemzedék más nagyjainak említésével. Az említett Rákosi- és Kádár-rezsimben, vagy az azt megelőző nyilas diktatúra alatt gazdag irodalom született. Elég volna Radnótira utalni, a *Bori notesz*be szót szó alá kaparó kézre, ceruzacsonkra, a notesz csodálatos túlélésére. A próza nagyjaira, az *Iskola a határonra*, vagy a *Sorstalanságra*, Mátyás novelláira, Píllinszky verseire, az Új Emberben megjelent rövid esszéire, Kálnoky Lászlóra, Illyés 1952-es keltezésű, *Egy mondat a zsarnokságról* című korszakalkotó versére. Meg hát saját kortársaim közül a mára már halott Tandori vagy Petri, Baka István vagy Borbély Szilárd szövegeire. De kérdésére visszatérve, azt semmiképp nem hiszem, hogy a valódi könyvek elveszithetik aktualitásukat. Talán tíz éve egy kritikus azt nyilatkozta, hogy Petri költészete a korának szólt, hogy nem aktuális többé. Szemünk előtt cáfolt rá a valóság erre az állításra. Ő aktuális ma is, de kivétel nélkül aktualitásukat veszítették a jó ötven, negyven vagy hatvan évvel ezelőtt élt (halt) fölkapott írók, a futtatott talpnyalók.

Mit lehet kezdeni az ügyeskedőkkel, akiknek a tehetsége ilyenmiben nyilvánul meg, de közben írni is akarnak? Miért ír még mindig több ember, mint ahányan erre igazán alkalmasak, mikor az irodalom, és főleg a vers presztízse és hatása egyre kisebb. Ez a vágy azt mutatja, hogy még sincs így? Az irodalomnak gyakran kis, néha nagy és egész ritkán akár óriási hatása is lehet?

Biztosan ismeri Márai *Hallgatni akartam* című esszénaplóját. Megrendítő, ma is aktuális diagnózis. Időről-időre csapatostul jelennek meg a féltehetségek, és hatalmat követelnek maguknak, bosszút akarnak állni a hozzájuk hasonló féltehetségeken és a valódi művészen egyaránt. A későbbi korokra azonban csak a nevükhöz fűződő szegény marad. Azt azonban elfogadom egyébként, sőt megilletődve fogadom el, ha egy dilettáns a saját kedvére ír. Év elején egy kiállítás megnyitója előtt egy házaspár odajött hozzám, mondván, hogy egyáltalán nem a képek miatt, hanem a kedvemért jöttek és beszélgetni szeretnének velem. „Néhány percünk van csak a megnyitóiig — mondtam —, de szeretném tudni, miről van szó.” „A verseimet akarom megmutatni Önnek” — felelte a férfi. Az asszony ekkor váratlanul közbekérdezett, mégpedig a legdirektebb módon. „Mennyit kér?” Elállt a szavam. A következő pillanatban kiderült persze, hogy nem fizetni akar. Hanem hogy „mennyi verset kér”? A megnyitó után megállapodtunk abban, hogy nem találkozunk a férjével egy preszszóban, ahova meghív egy kávéra, hanem postán küldi el legjobb verseit. Két nap múlva itt volt a nagyalakú boríték, benne a gonddal lemásolt kézirásos szöveg, a 19. századbeli nagy költők gondolatainak és hangjának gyenge utánérzése. A versek nem voltak értékelhetők, de mégis megindított, hogy mennyire fontos számára az irodalom.

Mennyire fontos, hogy a költő morálisan is integráns lény legyen?

Én is azt hiszem, hogy minden írónak (és nem írónak) morálisan integráns lénynek kell lennie, vagyis mindazoknak, akik felülírják a normát, súlyos érveiknek kell hogy legyenek erre. Georges Bataille

A tehetséget mintha az erkölcsi lezüllés is pusztítaná. Így van-e ez? Vagy erénycsökkedés ilyesmit gondolni? Kell-e írás közben az esztétika elvárásain túl bármi másra tekintettel lenni? És vannak-e az esztétikának egyáltalán szabályai? Mindenki saját, persze nem tételes esztétikát dolgoz ki?

Mit jelentett az Ön számára a tanárság, a tanítás? Szerves részévé tudott-e válni az életmű építésének? Milyen emberi és művészi tapasztalatokat hozott? Vagy írói szempontból ugyanolyan volt, mint bármely lehetséges élettapasztalat, amelynek a hatását nem lehet kiszámítani, és semmiképp se lehet előre tervezni vele?

Ön az utóbbi időszak egyik fontos műfordí-

Az irodalom és a Rossz című könyvében a „létrobbanás” eszközeiről ír, melyek a kívánt cél közelébe repítik az alkotót. Nagy neveket említ. Emily Brontët, Baudelaire-t, Blake-et, Proustot, Franz Kafkát, továbbá olyanokat is, akik számomra elfogadhatatlanok. Bataille nemhogy az erkölcs hiányával jellemzi őket, hanem egyenesen a „hipermorál” meglétével. Nincs viszont okom arra, hogy ne olvassam Villont azért, mert bűnözőként élt. Hogy megítéljem Dosztojevszkijt, mert a lelkét nagy bűnök terhelték. Ne felejtjük el azonban, hogy napjainkban egy nem is új, látszólag épp ellentétes jelenség is megjelent, nevezetesen az inkvizítori magatartás, a különböző színű mozgalmak zászlója alatt támadó purifikátorok. Kezükből herélőkés, arcukon elszántság. Álszent korokban ők öltöztették fel a meztelen antik szobrokat. Emberi és írói szabadságom súlyos megsértésének tekintem, ha előírják nekem, miről és hogyan írhatok.

Élettapasztalat volt, de végre nem önmagamról szólt, hanem választott hősömről, színpadi szereplőimről, kollégáimról, ösztöndíjas tanulmányi útjaimról, és műfajváltást is hozott. Mihelyt otthagytam az egyetemet 2000 körül, nekiláttam novelláskötetemet, a *Megtévesztő külsejű vendég* írásának. Úgy emlékszem, nagyon boldog voltam visszanyert szabadságommal. Egyetlen novellára emlékszem csak, a *Beszélgetések* termére, amikor gyötrődve és ellenállhatatlan erővel törtek elő belőlem az emlékek. Könnyeimmel küszködve írtam a novellát, akárha verset írnék, mondhatni, szívem vérével. Az említett írás az anya–lány konfliktusról szól. Mégis ehhez a novellához kapcsolódik egy rendkívüli olvasói visszajelzés. Egy ismeretlen, fiatal férfigang hívott azzal, hogy szeretne interjút készíteni velem a Presztízs című veszprémi üzleti lap számára. Találkozásunk napján zuhogott az eső, csöngettek, a megbeszélte időpontban egy csuromvizes fiatalember állt az ajtóban. Azt mondta, útközben leszállt a villamosról, mert túl lassúnak találta, és nem akart elkésni. Megkérdezte, hogy milyen lelkiállapotban írtam a novelláskötetet. Mondtam, boldogan, nem úgy, mint a versek írása idején általában. Azt felelte, hogy ezt nem hiszi el. Az említett novellára hivatkozott. Meglepett, hogy mennyire igaza van. Sokáig beszélgettünk, beszámolt róla, hogy néhány napja elköltözött otthonról, mert önállóságra vágyik. S hogy a szüleit ezzel halálra sebezte. Elbúcsúztunk, s mondhatni, szívembe fogadtam, de meglepő módon soha többé nem jelentkezett. Amikor utána néztem, kiderült, hogy nincs is Veszprémben Presztízs című lap. De kérdésére visszatérve, mármint, hogy mit jelentett a tanítás: első és utolsó munkahelyem volt a Közgazdaságtudományi Egyetem, közel negyven évig tartott, életformámmá vált. Egy személyben voltam Dr. Jekyll és Mr. Hyde. A diákjaimnak egy ideig fogalmuk sem volt róla, hogy írok. Tetszett ez a maszk, átéreztem Kafka és Eliot helyzetét.

Keresztes Szent János költői életművének nem volt autentikus, formahű fordítása. Aki fordított tőle valamit, többnyire német nyersfordítás alap-

tója. Milyen hatással volt Önre Keresztes Szent János fordítása? Szabad-e, kell-e vagy tilos-e azonosulni a fordítónak azzal, akit fordít? Vagy ez művenként és szerzőnként változik?

Ján dolgozott, és a magyar változat köszönőviszonyban sem állt az eredetivel. Volt abban valami sorsszerű, hogy végül a teljes költői életművet én fordítottam magyarra. Egy alkalommal a Kassák-téri klubban Weöres Sándor és Károlyi Amyt szerzői estjét vezettem moderátorként. A beszélgetés szünetében Weöres Sándor mondta, hogy mint spanyolosnak nekem kéne lefordítanom Keresztes Szent Jánost. Hamarosan megkeresett Zirkuli Péter, a Helikon szerkesztője, hogy szerződnének velem. Aztán több éven keresztül pályáztam egy spanyol nyári ösztöndíjra, s amikor már lemondtam róla, meglepő módon, a nevemre érkezett meghívást a Minisztérium nem nyúlta le, mint addig minden alkalommal. Minden időmet a Cervantes Könyvtárban töltöttem azon a nyáron. El is készült és meg is jelent a könyv a Helikon Kiadónál. Csak hogy a versek fordítása pontatlan volt. Kiderült ugyanis, hogy verseihez csaknem ezeroldalas dogmatikai szöveget fűzött a költő, amit nem ismertem. Kezdődött minden előlről. Mindent összevéve hét éven át dolgoztam az egyébként kötött formájú verseken. A második kiadás szintén a Helikonnál jelent meg és már pontos volt. A fordításnak nagy visszhangja lett, és pillanatok alatt elfogyott. Ami a szerzővel való azonosulást illeti, ez Keresztes Szent János esetében sajnos nem történt meg velem. De lenyűgözött költői és emberi nagysága, és boldoggá tett a kötött forma. Azonosulni — az általam fordított költők közül — elsősorban Pessoa-ival tudtam, elragadtatottan fordítottam asszociációkban, szójátékokban, rímekben tobzódó költészetét. De nagy kaland volt a szerepjátékos Giudicit, vagy a latin-amerikaiak közül Álvaro Mutist is fordítanom. Pessoa fordítása idején óráimra menet azt játszottam magamban, hogy Lisszabon utcáin járok. Kétségtelenül én voltam ő, ahogyan később Mutis és Giudici is én magam voltam.

Fordítóként a legnagyobb természetességgel él a kötött versformával. Hogyhogy költőként szinte sosem teszi?

Van néhány nagyon is formahú versem, azokat viszont felkérésre írtam. Ilyen a *Pantum*, Arany János *Bor vitézének* formáját követő gyászversem, vagy a szapphói strófaszerkezetben írott *Szerelmes vers*. Ha nem szólhattam volna kötött formában, bizonyosan légszomjban halok meg. De hogy saját, túlradó, féktelen verseim többségét kötött formában írjam? Ahogyan az előttem járó generáció nagyjai? Sosem vonzott, sőt hazugságnak éreztem volna.

Tervezhető az életmű? Volt-e pályáján, hogy előre tudta, mi az, amit meg kéne csinálni? Az összegyűjtött kötet után, újabb könyvön dolgozva, hogy látja, sikerült? És ha máshová lyukad ki az ember, az kudarc? Vagy alkotói siker?

Sohasem gondolkodtam életműben, vagy az életmű megszerkesztésében, az éppen születő kötet foglalkoztatott. A legkeményebb kihívás általában az volt, hogy olvasóimat ne ejtsem kétségbe, ne vegyek el tőlük minden reményt. Az eddigi összes verseket tartalmazó verses életmű, a *Vak Remény* összeállításakor biztos voltam abban, hogy nem szabad kronologikus *Összes verseket* készítenem, ezért az utóbbi években keletkezett darabokkal kezdődik a könyv. Szalagyi Csilla, szerkesztőm javaslatára pedig az utolsó tíz évben írott, a hit kérdéseit centrumba állító *India-versekkel* zárul az életmű, így el is szakad napjaink nyomasztó aktualitásaitól. Az új kötetben, ha egyáltalán elkészül, szeretnék megszabadulni személyiségem terhetől.

A MAGYARORSZÁGI SZERZETESRENDEK ÁLLAMI SZEKULARIZÁCIÓJA 1950-BEN

„Lehetetlen a kommunizmust megérteni, ha csak mint társadalmi vagy gazdasági rendszert nézzük. A vallásellenes propaganda szenvedélyességét és a Szovjet-Oroszországban végrehajtott vallásüldözést csak akkor érthetjük meg, ha a kommunizmusban valamiféle vallást ismerünk fel, amely le akarja váltani a kereszténységet. (...) Más szóval, a kommunizmus azért üldöz minden vallást, mert maga is az! És mint olyan, »egyetlen igaz vallás«, ezért nem bírja elviselni a többi »hamis vallás« tételét. Saját hitét akarja kénszerrel, erőszakkal keresztülvinni, anélkül, hogy törődne az emberi szellem szabadságával. Ez a végleges »e világ« vallása, utolsó, végleges tagadása a másvilágnak és szellemi életnek. Éppen ez ad neki spirituális és misztikus jelleget.”¹

Nyikolaj Bergyajev sorai igen találóan mutatnak rá a kommunista egyházellenesség lényegére, amelynek következményeit a magyar társadalom és benne a katolikus egyház nem a II. világháború után tapasztalta meg először, hanem már 1919-ben. 1944-ben pedig Magyarország a kettős diktatúra színterévé vált, és a felszabadító hadműveletek részeként a Szovjetunióból érkező emigráns kommunisták elkezdték kiépíteni a kommunista szocializmust. E rendszer képviselőinek tevékenysége — mintegy a náci ideológia párhuzamaként — kezdettől fogva arra irányult, hogy minden nemzeti, nemzetiségi és vallási identitást feloldjanak a szovjet által ideálként demonstrált szocialista embertípusban, valamint az osztálytársadalomban. Ami pedig nem ezt szolgálta, azt mind a fasiszta, nacionalista, burzsoá jelzővel, az antiszemitizmus vagy nép- és államellenes cselekedetek vádjával illették, és ezen indokokkal koncepcióis perbe fogták, így a katolikus egyházat és annak jelesebb képviselőit is. Ezek az egyházi személyek azonban (például Mindszenty József bíboros) 1919-ben már fiatal papok voltak. Ekkor szerzett élményeik alapján tehát jól tudták, mit várhatnak a kommunista rezsimtől, hiszen annak meghatározó személyiségei ifjú kommunistákként üldözték már az egyházat, most pedig „érett pártharcosként” kezdték meg a magyarországi kereszténység felszámolását. A püspököknek a magyar egyház jövőjére vonatkozó előérzetét ugyanakkor megerősítették a Szovjetunió egyházpolitikájáról szóló értesülések is.

Mindszenty József bíboros 1948. december 26-i bebörtönzését megelőzően a rezsim már betöltötte

a vallási egyesületek (1946) és az egyházi oktatási intézmények működését (1948), hogy útját állja az egyház társadalomra gyakorolt hatásának, és így marxista ifjúsági mozgalmakba csoportosíthassa át és ideológiája alá vonja az ifjúságot. Az iskolák államosítása következtében a tanárok közül 546 szerzetes, 1927 szerzetesnő, 216 szerzetes-óvónő, összesen 2689 rendtag vesztette el fizetését, ami a szerzetesházak fennmaradását már önmagában kérdésessé tette.² A nagyobb iskola-fenntartó rendek elöljárói 1948 nyarán megpróbálták ugyan tárgyalóasztalhoz ülni a pártállam képviselőivel, ám megbeszéléseik nem vezettek eredményre.

Eközben megkezdődött a nagy múltú szerzetesházak és intézményeik szétválasztása. Az elöljárók hiába érveltek, hogy nem az iskolák miatt kerültek oda a szerzetesrendek, hanem a szerzetesházak ottlétének köszönhető az iskolák létrehozása, a pártvezetők ezt nem voltak hajlandók elfogadni. A legnehezebb helyzetbe a szerzetesnők kerültek, akik az államosítással elvesztették szinte kizárólagos megélhetési forrásukat. Ha találtak jó szándékú családokat, akkor ott nyertek befogadást gyermekvigyázóként, házvezetőnként, vagy zöldség- és gyümölcsstermesztéssel, különböző eladásra alkalmas tárgyak készítésével, plébániai háztartások vezetésével, illetve a hívó nép adományából próbálták fenntartani közösségeiket.³

Jól látható tehát, hogy a diktatúra az egyházi javadalmak 1945-ben történt államosítása után, ezzel a lépésével már nem csupán az intézmények összedőlését, hanem a szerzetesközösségek gazdasági összeomlását is elő akarta idézni, hogy a rendek saját magukat számolják fel. Mindezekből a rendi elöljárók már azt a következtetést vonták le, hogy hamarosan sor kerül a szerzetesközösségek jelenlétének teljes felszámolására, ezért például Schrotty Pál ferences provinciális, de a piarista atyák vezetői is kezdeményezték templomaik plébániai rangra emelését, mert azt remélték, hogy egyházmegyes papként az adott kolostorok szerzetesei egy erőszakos szekularizáció után is ott maradhatnak a hívek szolgálatára. E törekvéseket azonban a korabeli püspökök legtöbbször nem támogatták.

Mindeközben az állam tudatosan készült a szerzetesközösségek deportálására. Ennek „szakmai háttéranyagát” egy, a ferences rendből eltávolított szerzetespap, Tátrai János állította össze, aki 1949–1950-ben pontos kimutatást készített az állami vezetőknek a rendek természetéről, történetéről, intézményrendszeréről és létszám-

adatairól. Tátrai szerint 23 férfi rend 114 helyen, körülbelül 2400 rendtaggal, 40 női szerzetesrend 476 helyen 8400 taggal rendelkezik. Révai József ennek alapján 1950. május 25-én a párt legfelsőbb vezetői előtt mondott beszédében élesen felszólalt a rendek ellen:

„A klerikális reakció tömegagitációjának legfontosabb szervezetei a különféle férfi és női szerzetesrendek. A 63 szerzetesrendnek 636 kisebb-nagyobb rendháza volt. 1 rendházra tehát mindössze 18 lakó jutott. Ez a helyzet annál kevésbé tartható fenn, mert a férfi és a női szerzetesrendek vagy maguk mondtak le azokról a feladatokról, amelyeknek teljesítése volt állítólagos hivatásuk... vagy régi szerepük a szocializmust építő népi demokráciában feleslegessé vált, vagy csalárdul reakciós célokra visszaélnék a szerzetesi tevékenységükkel: a kolduló és missziós rendek tagjai járják az országot, és mint az imperialisták agitátorai, mint reakciós hírvérők lépnek fel... rendszabályok szükségesek, melyek lehetetlenné teszik, hogy az imperialista háborús uszítóknak tízezernyi, az országban szabadon járó-kelő, belső békét és építő munkát veszélyeztető agitátora legyen.”⁴

Révai referátuma a Szabad Nép című újság június 6-ai számában is megjelent, ami nyílt meghirdetése volt a szekularizációnak. De mindezekhez hozzá kell még tennünk, hogy a rendek felszámolásának gazdasági oka is volt, ugyanis a szocialista gazdaság nem teljesített úgy, hogy a korábbi ígérték valóra váljanak, ezt akarták ellensúlyozni a kolostorok kollégiumokká, bérlekásokká és kulturális intézményekké alakításával, hogy ezzel is javítsák az anyagi felemelkedés igényével meghódított proletariátus hangulatát.

A szerzetesközösségek kitelepítésének jogi alapjaként a rezsim a 8310/1939. ME sz. rendeletre hivatkozott, amely szerint, amennyiben az állami érdek úgy kívánja, a háborútól fenyegetett területeken a veszélyes személyek kitelepíthetők. A hatóságok a háborús fenyegetettséget Titónak a többi szocialista országgal megromlott viszonyában látták, és így a 11/1950. sz. belügyi rendelkezéssel 1950. június 9/10. éjjelén 894 szerzetest 67 kolostorból deportáltak az ország Jugoszlávia-közeli megyéiből.

Maróti Jolánt Pécsről hurcolták el, a Notre-Dame Nővérek kolostorából. Naplójában a következőket írta: „Június 9. Éjjel féltizenegy felé heves csengetés hallatszik. Pár pillanat s döngő férfilépések majd ajtódnöngetés ugat ki az ágyból. A vasajtót döngetik. Leütik róla a zárat, a tolvajlámpa fénye pedig végigseprí az udvart. 20–25 férfi zseblámpákkal felszerelve, végigjárja az udvart... Megnyílik a nagy klauzúra-ajtó. Egy sereg civil és egyenruhás ávos jön be rajta. Az apácák

sápadt, de nyugodt, néma sorfala fogadja őket. A csengő vészés sikoltása mindenkit idecsődített... Miután a vezető főhadnagy meggyőződik arról, hogy mind ott vagyunk, ünnepélyes hangon felszólítja a főnöknőt, hogy közölje velünk a belügyminiszter bajtárs vagy elvtárs rendelkezését. Előljáróknak elhárítja: — Tessék, közölje ön! Erre ő kihirdette, hogy hatósági rendeletre, két órán belül el kell hagynunk a házat. Mindenki vihet magával egy körülbelül 4–5 kg-os csomagot a legszükségesebb holmijából. Leterelnek bennünket az ebédlőbe. Szánalmas látvány a sok, batyuján ülő, álmatlanságtól vörös szemű apáca. De csendes és nyugodt mindenki. Mennyire szántuk a kiüldözött svábokat, zsidókat, amikor ilyen állapotban láttuk őket! Most mi is ide jutottunk... Mindenkinek alá kell írnia egy írást, hogy tudomásul veszi, mint »közrendre veszélyes egyént a város területéről kiutasítják«. A kényszertartózkodásra kijelölt helyet és házat el nem hagyhatjuk. Kérdésünkre, hova visznek bennünket, azt felelik: Vácra, a püspöki palotába. Ez utóbbit egyáltalán nem hisszük.”⁵

Ahogy ez a beszámoló is utal a zsidóságra, és valóban nem feledhetjük el, hogy mindez hat évvel a vészorszak után történt. A csomag mérete, a rajtütésszerű, de rendeleti úton történő elhurcolás, a teherautóra szállítás és utaztatás, a kényszerlakhelyre való költöztetés és a kijárási tilalom, mind megegyeznek a náci által végbevitt gettósítással, amit alátámaszt az is, hogy a szerzetesek mind fel voltak készülve arra, hogy Auschwitz párhuzamaként a Gulágra szállítják őket. Megdöbbenő azonban azt látni, hogy mindezt miként viselték a rendtagok. A beszámolókból tudjuk, hogy deportálásuk közepette nem egyszer a szerzetesek tettek jót elhurcolóikkal: „A sofőr már nem bírta a vezetést, adtam neki egy pokrócot, azon aludt az árokparton.”⁶

A deportálások ezen első időszakban az elhurcolt szerzeteseket az ország középső részébe vitték, volt, ahol egy-egy kolostorban 140–150 személy volt összezsúfolva, akiknek ellátásáról a hatóságok részéről senki sem gondoskodott, a hívek álltak melléjük. A folyamat 1950. június 18–19-én tovább folytatódott, ekkor 1074 személyt hasonló módon deportáltak. A püspöki kar ezen események hatására ült tárgyalóasztalhoz a pártállam képviselőivel, és hogy ebben a folyamatban a püspökökre még nagyobb nyomást gyakoroljanak, július 11–12-én a nyugati határvidékekről 299 szerzetest 29 rendházból vittek el, a július 31-ről augusztus 1-re virradó éjjelen pedig Észak- és Kelet-Magyarországról 661 személy elhurcolására került sor.⁷ A folyamat utolsó szakaszában érintett ferences kolostorokban azonban már számítottak az elhurcolásra, mert előjáróik értesítették

őket a megszerzett információk alapján és nyugalomra intették valamennyiüket, megjelölve azt is, mikor, hova szállítják a közösségek tagjait. Az előzetes informálás azért történt, mert a hatvani kolostorba való deportáláskor a rendőrség tömegtüntetést provokált ki — aminek megszervezését Krisztné Rafaelre hárították —, és ennek okán négy szerzetesapost, két laikus testvért börtönbe, sok családot pedig lágerbe hurcoltak.

Az internálótáborokká alakított egyházi intézmények élete — a kései visszaemlékezések szerint — mint a közösségben megélt szerzetesi élet utolsó nagy tapasztalata egyfajta ideálé lett, amely 40 éven át életben tartotta a reményt ezekben az emberekben, és bátorságot adott az újrakezdésre.

A tárgyalások során Rákosi Mátyás a szerzetesrendeket úgy mutatta be, mint a Mindszenty-féle egyház legmarkánsabb képviselőit, akiknek nincs helyük a szocialista társadalom rendjében. Czapik Gyula egri érsek próbálta elérni, hogy a szerzetesrendek tagjai, ha akarnak, külföldön telepedhessenek le, ám a diktátor ennek lehetőségét elvetette. A hatalom képviselői számára a monasztikus rendek, a premontréiek, a női közösségek közül például az angolkisasszonyok — mivel elitiskoláik voltak, ahová a korábbi rendszer vezetőrétege járatta gyermekeit — különösen ellenszenvesek voltak, de ugyanígy a jezsuiták is, akik az imperialisták legfőbb kémeinek számítottak. Így a kikényszerített megegyezés aláírása előtt, amikor a megmaradó négy rend kiválasztásához jutottak, csak a bencések, a piaristák, a ferencesek és a Miasszonyunkról Nevezett Szegény Iskolanővérek fennmaradását engedélyezték. A bencések és a piaristák a püspöki kar támogatásának és feltehetőleg az iskolarendszerben betöltött történelmi szerepüknek, a ferencesek egy-egy kommunista vezéregyházalékkal való áttételes kapcsolatuknak, az iskolanővérek pedig annak köszönhető fennmaradásukat, hogy testvérrendjük — a Kalocsai Szegény Iskolanővérek — működésének betöltésével a püspöki kar elnökének, Grósz József kalocsai érseknek akartak kellemetlenséget okozni.

1950. augusztus 30-án tehát létrejött az megállapodás, amely negyven éven át meghatározta szerzetesrendek életét, és befolyásolta az egyház és az állam kapcsolatát. Ebben a megállapodásban az állam minimális jogokat, így például 8 egyházi gimnázium és 4 szerzetesrend — numerus clausussal való — megmaradását engedélyezte, névleg biztosította a szabad vallásgyakorlást és az iskolai hitoktatást, de megkövetelte a hierarchia kiállítását a rezsimmellett, amire hivatkozva a püspöki karnak a későbbiekben például körlevelet kellett kiadnia a különféle po-

litikai és gazdasági törekvések támogatása ügyében. A rendelkezés 18 évre biztosított minimális anyagi támogatást az egyháznak, ami annak is jele, hogy a rendszer ezutánra már nem számolt számottevő egyházi jelenléttel. A megállapodás jegyzőkönyvéből és a folyamatok irányvonalából jól kimutatható, hogy a püspöki kar az események alakítását a korabeli lengyel, míg a rezsimmellett a cseh modell alapján képzelte el. Ennek lett eredménye a megállapodás, amelyet túlsúlyában a cseh típus felé mutató dokumentumként írtak alá, és közel 11.000 szerzetes számára jelentette a pusztai vándorlás kezdetét. Mindezek után 1950. szeptember 7-én jelent meg az Elnöki Tanács 1950. évi 34. sz. törvényerejű rendelete, amely megvonta a működési engedélyt a szerzetesrendektől.

Nem tudjuk, a diktátornak, Rákosi Mátyásnak ki hívta fel a figyelmét a ferences iskolákra, mindenesetre 1950 augusztusának végén a ferencesek felkerültek a megmaradók listájára. Ekkor a rendnek csupán egyetlen egy gimnáziuma volt Esztergomban, mégpedig a Szűz Máriáról nevezett Ferences Rendtartomány vezetése alatt. Az állam felajánlotta a szentendrei egyházközségi gimnázium átvételét, ott azonban nem volt kolostor. További problémát jelentett, hogy az iskolafenntartó rendtartomány tagjainak jelentős része arra számított, hogy csak néhány évig kell ezt a helyzetet elviselni, ezért nem érdemes a rendszerrel szemiféle megállapodást kötni, így az oktatást a provincia nem is vállalta.

A Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Rendtartományt ekkor Czapik Gyula egri érsek kereste meg azzal, hogy fogadják el a felajánlott oktatási intézményeket, de a provinciának abban az időben csak egyetlen tanári diplomával rendelkező tagja volt. Luptovics Kolos tartományfőnök végül igent mondott a megkeresésre, és meghívták a Szűz Máriáról nevezett Rendtartomány tagjait, hogy aki önként vállalja, kapcsolódjon be a nevelői munkába, illetve összegyűjtötték azt a 72 rendtagot, akik a 350 fős, 26 rendházzal rendelkező provinciából 3 házzal, szerzetesi közösségben maradhettek. Az előljárók azokat a rendtársakat vették be a rend vezetésébe leginkább, akik — például a zsidómentésben való részvételük miatt — védelmet jelentettek az egész közösség számára, a rendi közösségek tagjai pedig a középkorú vagy fiatal generáció azon személyei lettek, akikről azt feltételezték, a rend keretein kívül talán nehezebben tudnák megtalálni jövőjüket. Az áldozópapok közül többeket egyházmegyékben, a növendékek esetében, akit lehetett, szemináriumokban próbáltak elhelyezni. A laikus testvérek közül sokan a két iskolában kiszolgáló személyzetként nyertek befogadást, aki pedig ezen a körökön kívül maradt, annak fizikai mun-

kát kellett vállalnia. A Szűz Máriáról nevezett Rendtartomány provinciálisá például fűtő lett egy budapesti óvodában. A két iskola ugyanakkor szalézi, premontrei és más szerzeteseknek is menedékhelye lett, akik tanárként, szakácsként vagy éppen a mosodában dolgozva találtak otthonra negyven éven át.

Nagy bátorság és sok leleményesség volt szükséges ahhoz, hogy a rend e szűkös lehetőségek közepette fennmaradjon. Esztergomban például 1950. szeptember 15-re nem állt össze a megjelölt iskolai létszám. Az ellenőrzéskor ezért úgy irányították a felügyelőök útját, hogy aközben a diákok pulóvert cserélhessenek, és egyik emeletről a másikra átlopakodva újból és újból megtöltsék az addig üres osztályt. Mindemellett a rendtartománynak addig alig volt világi diplomával rendelkező tagja, így a növendékeknek egyetemre kellett beiratkozniuk, aminek eredménye az lett, hogy a magyar rendtartomány tagjainak 50 százaléka ma is (világi) egyetemi diplomával rendelkezik. A rendtagoknak 1950-ig nem volt nevelési tapasztalatuk sem, kollégiumi nevelőként, tanárként cserkészvezetői gyakorlatokra hagyatkoztak, amit az 1970-es évek elején egy új típusú nevelési módszer váltott fel. Ennek főbb jellemzői a szabályozott élet, a következetesség és a szerzetesi élet bizonyos elemeinek (bűnbánati alkalom, lelkigyakorlat, rekollekciós nap, gregorián kultúra) átültetése volt. A légkör erejét jól mutatja, hogy a magyar papság harmada az esztergomi ferences gimnáziumból és ebből a világból került ki a diktatúra ideje alatt.⁸

A korszak összefoglalásaként érdemes idézni egy állambiztonsági jelentést 1966-ból, amely szerint: „a rendi vezetőségek fungálnak, egyre szervezettebb, aktívabb tevékenységet fejtenek ki. A szerzetesek többsége a rendhez tartozónak vallja magát. 1950 óta a rend tagságának csak elenyésző része asszimilálódott, mely tendencia folyamatosan lelassult, s erősödött a rendtől teljesen vagy részben elszakadt tagok újbóli közleledése a rendi élethez.”⁹ A pártállami szervek megállapításának hívó olvasatát Mezei Klára Melánia nővér vallomásában érhetjük nyomon leginkább, aki tanítónőként esztergályos lett 1950 után:

„Olajosak, szenesek, piszkosak voltunk egész nap (...), s — mivel az elöljáróimmal együtt dolgoztam, naponta találkozhattunk — „közösségi életet” élhettünk. (...) Eközben persze kerestem hivatásom értelmét. (...) Pontosan meg is fogalmazódott bennem. Ő az emberek között akar lenni, és nincs lehetősége valóságosan jelen lenni egy ilyenfajta üzemben, csak ha akad valaki, aki naponta beviszi oda. Ezt igazi megváltós programnak érzetem, ezért nem volt nehéz a korai kelés meg a munka.”¹⁰ Ezt az életformát találóan jelölte meg egy magyar szociológus: a világba illeszkedő aszketizmus időszakának nevezte,¹¹ amely 1989-ig tartott.

KÁLMÁN PEREGRIN

¹Nyikolaj Bergyajev: *A kommunizmus igazságai és hazugságai.* (Ford. Révész Mária Magdolna.) Kairosz, Budapest, 2003, 43.

²Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században.* Osiris, Budapest, 1999, 324.

³Lásd ehhez Bögre Zsuzsa – Szabó Csaba: *Törésvonalak. Apácasorsok a kommunizmusban.* METEM – SZIT, Budapest, 2010, 24.

⁴Idézi Borsodi Csaba: *A szerzetesrendek felosztása, működési engedélyjük megvonása 1950 nyarán.* Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 12 (2000), 183–210., 200.

⁵Úrnapj körmenet teherautón, vagy a szent gettó. (Közreadja Kálmán Peregrin.) Vigilia, 2007. november, 869.

⁶Beszélgetés Ignác atyával az 1950 utáni évekről. In: *Te meztelen Krisztus, hol hagyta az ingedet? – Ferencesek a felosztás idején.* (Összeállította fr. Kálmán Peregrin OFM.) Vigilia – Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány, Budapest, 2000, 205.

⁷Hernádi Balázs fr. Lehel OFM: *Háborúból diktatúrába. Ferencesek Magyarországon 1944–1950.* Budapest (kézirat), 2015, 44–49.

⁸*Te meztelen Krisztus, hol hagyta az ingedet? – Ferencesek a felosztás idején,* i. m. 26–29.

⁹Idézi Bögre Zsuzsa – Szabó Csaba: i. m. 24.

¹⁰Uo. 322.

¹¹Uo. 66.

SOMMAIRE

EDITH STEIN: Le mystère de Noël
LÁSZLÓ LUKÁCS: Je vous annonce une bonne nouvelle

Les expériences d'une année inhabituelle

Réponses à l'enquête de Vigilia

■ Entretien avec Zsuzsa Takács, poète

IMRE ORAVECZ: Journal de crépuscule
PÉTER DÁVIDHÁZI: Le voeu du poète János Arany au temps du choléra (1886)
PEREGRIN KÁLMÁN: La sécularisation par l'état des ordres religieux hongrois en 1950

INHALT

EDITH STEIN: Das Weihnachtsgeheimnis
LÁSZLÓ LUKÁCS: Ich verkünde euch grosse Freude

Erfahrungen in einem aussergewöhnlichen Jahr

Antworten auf die Rundfrage von Vigilia

■ Gespräch mit der Dichterin Zsuzsa Takács

IMRE ORAVECZ: Zwielihtsjournal
PÉTER DÁVIDHÁZI: Gelübde des Dichters János Arany in Zeiten der Cholera (1886)
PEREGRIN KÁLMÁN: Staatliche Auflösung der ungarischen Ordensgemeinschaften in 1950

CONTENTS

EDITH STEIN: The Christmas Mystery
LÁSZLÓ LUKÁCS: I Announce You a Great Joy

Experiences from a Strange Year

Statements by Remarkable Hungarian Persons

■ Interview with the Poet Zsuzsa Takács

IMRE ORAVECZ: Journal in Twilight
PÉTER DÁVIDHÁZI: Vow of the Poet János Arany in Times of Cholera (1886)
PEREGRIN KÁLMÁN: State Secularization of Religious Orders in Hungary in 1950

Főszerkesztő: GÖRFÖL TIBOR

Felelős szerkesztő: PUSKÁS ATTILA Felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Szerkesztők: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, SÁGHY ÁDÁM, VÖRÖS ISTVÁN

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024;

Készült a Séd Nyomdában, Szekszárdon

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: 1052 Budapest, Piarista köz. 1. Telefon: 317-7246; 486-4443. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 48.

Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala.

Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők.

A Magyar Posta Zrt. postacíme: 1900 Budapest. Előfizetésben megrendelhető az ország bármelyik postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen, telefonon 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen. Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt. fenti elérhetőségein.

A Vigilia csekkszámja száma: OTP V. ker. 11707024-20373432. Előfizetési díj: egy évre 7.200,- Ft, fél évre 3.600,- Ft, negyed évre 1.800,- Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 7.200,- Ft/év + postaköltség, tengerentúli országok: 100,- USD, illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10-14 ÓRA
KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA

Alapítvány
a Közőjért

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Ára: 700 Ft

VIGILIA

*Minden kedves Olvasónknak
áldott Karácsonyi Ünnepeket
kívánunk!*

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- A katolikus egyház Észak-Amerikában
- Megérthető-e a kereszténység?
- Bazsányi Sándor, Magyar Miklós,
Magyarics Tamás, Osztrólczyk Sarolta,
Prohászka László és Sári B. László tanulmánya
- Czifrik Balázs, Falcsik Mari, Fecske Csaba,
Lackfi János, Méhes Károly, Szijj Ferenc,
Szlukovényi Katalin és Tomaji Attila írása

MINISZTERELNÖKSÉG

Nemzeti
Együttműködési
Alap

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.